

Henriikka Kaunela

VUOROVAIKUTUS LASTENSUOJELUSSA

Näkökulmana nuorten esittämät vetoomukset

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2021

TIIVISTELMÄ

Henriikka Kaunela: Vuorovaikutus lastensuojelussa. Näkökulmana nuorten esittämät vetoomukset
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
Ohjaaja: Tarja Pösö
Lokakuu 2021

Tämän pro gradu -tutkielman kiinnostuksen kohteena on sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen liittyvän sosiaalisen ongelman konstruointi Pesäpuu ry:n julkaisussa 101 kirjettä. Sijaishuollossa olevat tai olleet nuoret ovat kirjoittaneet julkaisun kirjeet omiin kokemuksiinsa pohjautuen. Julkaisun kohdeyleisönä on poliittiset päättäjät ja tavoitteena vaikuttaa lastensuojelun vähimmäishenkilömitoituksen toteutumiseen. Tutkielmassa julkaisun kirjeitä on käsitelty vetoomusten esittämisenä. Vetoomuksilla pyritään vakuuttamaan julkaisun kohdeyleisö sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen liittyvästä sosiaalisesta ongelmasta ja tarpeesta ratkaista tämä ongelma.

Tutkielma paikantuu sosiaalisen konstruktionismin näkökulmaan. Oletuksena on, että sosiaaliset ongelmat tuotetaan tietystä ajassa ja paikassa vetoomusten esittämisen ja niiden hyväksymisen kautta. Julkaisussa erääksi sosiaalisen ongelman konkreettiseksi seuraukseksi kuvataan vuorovaikutussuhteen muodostamisen haasteet sijaishuollossa olevan tai olleen lapsen ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välillä. Julkaisussa kuvattua vuorovaikutusta lähestytään sosiaalisten ongelmien teoriaperinteen kautta keskittyen vetoomusten perusteisiin eli vuorovaikutuskuvauksiin ja vetoomusten motivaatiokehyksiin eli syihin, miksi sosiaaliseen ongelmaan liitetystä olosuhteista täytyisi välittää. Tutkielman tutkimusasetelma on narratiivinen. Aineiston analyysissä keskitytään siihen mitä sanotaan. Aineiston sisältöä eritellään sisällönanalyysin keinoin.

Aineistosta hahmottuu viisi erilaista vuorovaikutuskuvausta: olematon vuorovaikutus, vaikeuksien täyttämä vuorovaikutus, hyväksi koettu vuorovaikutus, vaihtuvuuden seuraukset vuorovaikutukselle ja toiveet vuorovaikutukselle. Syyt puuttua olosuhteisiin vetoavat kulttuurisiin teemoihin ja tunteisiin. Kulttuurisiin teemoihin liittyvät motivaatiokehykset käsittelevät sijaishuollossa olevan lapsen näkökulmaa, korostavat sosiaalityöntekijän roolia ja perustelevat sosiaaliseen ongelmaan liitettyjen olosuhteiden muuttamisen tarpeellisuutta yhteiskunnan hyödyn näkökulmasta. Tunteisiin vetoavat motivaatiokehykset herättävät sympatiaa ja etsivät syyllistä. Sympatiaa herätetään yleisellä tasolla, uhrin näkökulmasta ja konstruomalla sosiaalityöntekijä uhriksi. Syyllistä etsitään ajan riittämättömyydestä, sosiaalityöntekijästä ja sosiaalihuollosta.

Aineistona käytetyn julkaisun sisältämät vetoomukset ovat taitavasti esitettyjä ja huomioivat monta näkökulmaa. Vuorovaikutuskuvaukset kertovat sekä olosuhteiden ongelmallisuudesta että siitä, millaista sijaishuollon sosiaalityö voisi olla sosiaaliseen ongelmaan liitettyjen olosuhteiden kohentamisen jälkeen. Vetoomusten motivaatiokehykset käsittelevät lapsen, aikuisen ja yleisesti yhteiskunnan näkökulmia. Erityisen vakuuttavaa vetoomusten esittämistä on lapsen konstruointi uhriksi. Sosiaalityöntekijää konstruoidaan yllättävän erilaisista näkökulmista, yhtenä pyrkimyksenä kenties luoda samaistuttava aikuisen konstrukto kohdeyleisölle. Julkaisun vetoomusten perusteella lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus näyttää sosiaalisena ongelmana, jonka ratkaiseminen parantaisi merkittävästi paitsi sijaishuollossa olevien lasten ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asemaa, mutta hyödyttäisi myös yhteiskuntaa esimerkiksi resurssien tehokkaamman käytön myötä. Julkaisun esittämä ratkaisu, asiakasmäärän rajoittaminen lain tasolla, on yksi askel kohti sosiaalisen ongelman ratkaisua.

Avainsanat: sijaishuolto, kuvattu vuorovaikutus, sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus, sosiaalisten ongelmien konstruointi, vetoomusten esittäminen

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Henriikka Kaunela: Interaction in child welfare. The claims made by young people
Master's Thesis
Tampere University
Degree Programme in Social Work
Supervisor: Tarja Pösö
October 2021

Turnover among social workers as a social problem is the topic of this thesis. This thesis focuses on how the social problem is constructed in a publication of Pesäpuu ry, a national non-profit child welfare organization. The publication in question consists of 101 letters written by young people, who have been or are currently in substitute care. The publication is targeted at politicians and it aims to set a limitation to the number of clients for each child welfare social worker. The letters of the publication are considered as claims. These claims are made to convince the target audience that the social problem exists and needs to be solved.

The social constructionist perspective of this thesis assumes that social problems are constructed in a certain time and place via making and accepting claims. According to the publication the social problem can effect forming an interactive relationship between a child and a social worker responsible for the child's affairs. The letters of the publication contain descriptions of this interaction. The descriptions are examined through the theory of social problems. The focus is in the grounds and the motivational frames of the claims. The narrative analysis of this thesis focuses on what is said in the claims, i.e. data. Content analysis is used to analyze the data.

The grounds of the claims describe interaction between a child and a social worker. There are five different types of described interaction in the data: interaction was non-existent, it was filled with difficulties or it was considered to be on a good level. There were visions for the interaction and turnover among social workers had consequences to the interaction. The motivational frames of the claims introduce reasons to change conditions linked to the social problem. Reasons to change the conditions were linked to cultural themes and feelings. Cultural themes of the motivational frames consider the view point of a child in substitute care, the role of the social worker and the benefit of the society. The motivational frames appealing to emotion strive for arousing sympathy and looking for a villain. Sympathy is aroused in a general level, constructing the child as a victim but also the social worker as a victim of the conditions. Insufficient time, social workers and social services in general are constructed as the villains of the claims.

The claims are skillfully made and consider many perspectives. Described interaction points out the problems of the conditions but also depict how social work in substitute care might improve after some changes in the conditions linked to the social problem. The motivational frames are constructed in the view point of a child, a social worker and society in general. The claims are made in a convincing manner especially when constructing the child as a victim. Social workers are constructed from many unexpected angles perhaps in order to create an object for the audience to relate to. Based on the claims of the publication turnover among child welfare social workers is a social problem. To resolve the social problem would significantly improve the situation of children in substitute care and the situation of social workers, but also benefit the society if the scarce resources would be used more efficiently. Limiting the number of clients of a child welfare social worker is a step towards improving the conditions linked to the social problem.

Keywords: substitute care, described interaction, turnover among social workers, constructing social problems, making claims

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 LAPSET SIJAISHUOLLOSSA	3
2.1 Sijaishuolto lastensuojelun toimenpiteenä	3
2.2 Lapsen asioista vastaamisen luonne ja sisällöt	4
2.3 Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta	7
3 VETOOMUKSET SOSIAALISIA ONGELMIA TUOTTAMASSA	9
3.1 Sosiaaliset ongelmat, ongelmatyö ja vetoomukset	9
3.2 Vetoomusten yleisö ja vetoomusten esittäjät	10
3.3 Vetoomusten perusteet, diagnostinen kehys ja motivaatiokehys	13
3.4 Vetoomusten esittäminen suhteessa kokemusasiantuntijuuteen ja asianajoon	17
4 TUTKIMUSASETELMA	20
4.1 Tutkielman metodologiset ratkaisut	20
4.2 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset	22
4.3 Tutkielman aineisto ja sen rajaus	23
4.4 Aineiston analyysi	25
4.5 Tutkielman eettisyys ja tulosten luotettavuus	31
5 VETOOMUSTEN PERUSTEET: MILLAISTA ON AINEISTOSSA KUVATTU VUOROVAIKUTUS?	34
5.1 Olematon vuorovaikutus	34
5.2 Vaikeudet vuorovaikutuksessa	37
5.3 Vaihtuvuus ja vuorovaikutus	41
5.4 Hyväksi koettu vuorovaikutus	44
5.5 Toivomukset vuorovaikutukselle	46
6 VETOOMUSTEN MOTIVAATIOKEHYKSET: MIKSI OLOSUHTEITA TÄYTYISI MUUTTA?	49
6.1 Kulttuurisiin teemoihin liittyvät motivaatiokehukset	49
6.1.1 Sijaishuollossa olevan lapsen näkökulma	50
6.1.2 Sosiaalityöntekijän roolin korostaminen	52
6.1.3 Yhteiskunnan hyödyn näkökulma	54
6.2 Sympatian herättämiseen pyrkivät motivaatiokehukset	55
6.2.1 Sympatian herättäminen yleisellä tasolla	56
6.2.2 Uhrin näkökulma	57
6.2.3 Sosiaalityöntekijä uhrina	60
6.3 Syyllistä etsivät motivaatiokehukset	61
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	64
LÄHTEET	70

LIITTEET	75
Liite 1: Aineiston analyysin kulku tässä tutkielmassa	75
Liite 2: Alkuperäiseen yläluokkaan vuorovaikutuskuvaukset luodut uudet, tarkennetut yläluokat sekä niiden alaluokat ja pelkistettyjen ilmausten lukumäärät	76
Liite 3: Esimerkki siitä, miten pelkistettyjä ilmauksia on viety tarkennettujen yläluokkien mukaiseen analyysirunkoon ja miten niistä on muodostettu alaluokkia	77
Liite 4: Alkuperäiseen yläluokkaan tarinan ydin luodut uudet, tarkennetut yläluokat sekä niiden alaluokat ja pelkistettyjen ilmausten lukumäärä	78
Liite 5: Vetoomusten perusteet: aineistossa kuvattu vuorovaikutus	79
Liite 6: Vetoomusten motivaatiokehukset: syyt olosuhteiden muuttamiselle	80

TUTKIELMAN TAULUKOT JA KUVIOT

Taulukko 1: Pelkistettyjen ilmausten jakauma kirjeissä	27
Taulukko 2: Aineiston analyysin aikana tarkentuneet yläluokat ja alaluokat	30
Kuvio 1: Vetoomusten perusteet aineistossa	65
Kuvio 2: Vetoomusten motivaatiokehukset toistensa yhteyteen asetettuna	67

1 JOHDANTO

Yhteiskunnallisessa keskustelussa on tunnistettu sosiaalityöntekijöiden työtaakka ja kuormittuminen niin yleisesti kuin erityisesti lastensuojelussa (Yle Uutiset 5.9.2020; Yle Uutiset 15.9.2020). Useissa tutkimuksissa on nostettu esiin lastensuojelun sijaishuollon työn kuormittavuus, työntekijöiden vaihtuminen sekä työntekijämäärän niukkuus. Lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden työtaakkaa on kuvattu määrällisesti kohtuuttomaksi. Suuri asiakasmäärä vähintään vaikeuttaa sijaishuoltopaikkojen valvontaa, eikä lapsen oikeus henkilökohtaiseen keskusteluun oman sosiaalityöntekijän kanssa aina toteudu. Jos työntekijöitä ei ole riittävästi, heijastuu se suoraan lasten ja vanhempien kanssa tehtävään työhön. Lisäksi lapsen oikeusturvan kannalta sijaishuollon valvonnalla on merkittävä rooli. (Eronen & Laaksonen 2017, 156; Eduskunnan oikeusasiamiehen toimisto 2018; Lastensuojelun Keskusliitto 2020.) Kohtuuton työtaakka ja tunne siitä, ettei voi tehdä työtään riittävän hyvin, vaikuttanevat myös paljon esillä olleeseen sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen lastensuojelussa.

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen liittyen Pesäpuu ry on koonnut julkaisun, joka sisältää sijaishuollossa asuvien tai asuneiden 13–30-vuotiaiden nuorten kirjoittamia kirjeitä. Nämä 101 kirjettä kuvaavat omakohtaisia kokemuksia erityisesti lastensuojelun sijaishuollosta sekä sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta ja sen vaikutuksista nuorten elämään. Julkaisu on suunnattu poliittisille päätöksentekijöille ja sen pyrkimyksenä on vaikuttaa lastensuojelun vähimmäishenkilömitoituksen toteutumiseen niin, että yhdellä lastensuojelun sosiaalityöntekijällä olisi vastuullaan korkeintaan 30 asiakasta. (Pesäpuu ry 2020.) Julkaisu on muodostunut vahvan vaikuttamispyrkimyksen ja harkitun tarinallisen kerronnan risteyskohdassa. Ensinnäkin julkaisulla pyritään vaikuttamaan poliittisiin päättäjiin. Toiseksi julkaisuun kirjoittaneet nuoret ovat etukäteen tienneet kirjeiden tarkoituksen, joten omat kokemukset on kirjoitettu julkiseksi. Näin ollen niitä on harkittu siltä kannalta, miten ne parhaiten vetoavat lukijaansa. Aineisto on julkiseksi tarkoitettua, tarkoin pohdittua kerrontaa sijaishuollossa olevista lapsista ja sosiaalityöntekijöistä heidän elämässään: tässä tarkoituksenmukaisuudessa piilee aineiston erityisyys ja mielenkiintoisuus.

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus konstruoidaan julkaisussa sosiaalisesti ongelmaksi. Sosiaalisella ongelmalla tarkoitetaan sellaisia olosuhteita, jotka mielletään haitallisiksi

asianosaisille itselleen tai muille ihmisille (Spector & Kitsuse 1987, 78). Olennaista on, että olosuhteita sosiaalisen ongelman takana sekä tulisi muuttaa että niitä halutaan muuttaa (Loseke 2003, 7). Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta sosiaaliset ongelmat ovat ihmisten luomia konstruktioita ja kollektiivisen valinnan tulosta (Hakkarainen 1992, 29). Sosiaaliset ongelmat eivät muodostu itsestään tyhjiössä, vaan erilaiset toimijat aktiivisesti muodostavat ja muotoilevat uudelleen niitä. Sosiaalisia ongelmia voidaan konstruoida vetoomusten (*claims*) avulla. Vetoomusten uskottavuudesta riippuu, hyväksytäänkö vetoomusten kuvaama tilanne sosiaalisesti ongelmaksi. (Loseke 2003, 25.)

Tässä tutkielmassa Pesäpuun julkaisu paikantuu vetoomusten esittämiseksi. Julkaisun tarkoituksena on vakuuttaa julkaisun yleisö sosiaalisesta ongelmasta, joka liittyy sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen. Yksi konkreettinen seuraus sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta on vuorovaikutussuhteen muodostamisen haasteet sijaishuollossa olevan tai olleen lapsen ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välillä. Tässä tutkielmassa keskityn julkaisussa kuvattuun vuorovaikutukseen näiden toimijoiden välillä. Kuvattua vuorovaikutusta lähestyn sosiaalisten ongelmien teoriaperinteen kautta keskittyen sosiaaliseen ongelmaan liitettyjen olosuhteiden kuvauksiin ja syihin, miksi sosiaaliseen ongelmaan liitetystä olosuhteista täytyisi välittää. Lähtökohtainen oletukseni on, että yhteiskunnallisessa keskustelussakin kuvatut haasteet sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärässä, kuormittumisessa ja vaihtuvuudessa näkyvät aineistossa kuvatussa vuorovaikutuksessa. Omalla tavallaan niiden tuleekin näkyä, sillä julkaisun vetoomusten päämääränä on luoda sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta sosiaalinen ongelma, johon liitettyjä olosuhteita täytyy muuttaa.

2 LAPSET SIJAISHUOLLOSSA

2.1 Sijaishuolto lastensuojelun toimenpiteenä

Lapsen oikeudesta turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun säädetään lastensuojelulaissa. Lastensuojelulain mukaan ensisijainen vastuu lapsen eli alle 18-vuotiaan hyvinvoinnista kuuluu lapsen vanhemmille ja muille huoltajille. Tässä tehtävässä vanhempia, huoltajia sekä muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä tukee lastensuojelu. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lastensuojelu on osa laajaa yhteiskunnallista palvelukokonaisuutta, jolla pyritään turvaamaan lapsen kasvua ja kehitystä läheisverkostojen rinnalla (Bardy & Heino 2013, 33).

Lastensuojelun sijaishuolto on viimesijainen lastensuojelun toimenpide lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi (Eronen & Laakso 2017, 142). Sijaishuolto tarkoittaa lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella: lapsi voi olla huostaan otettu, kiireellisesti sijoitettu tai tuomioistuimen väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitettu (Lastensuojelulaki 417/2007). Kiireellisesti sijoitettujen, huostassa olevien tai muuten sijoitettujen lasten määrä vuonna 2019 oli suurempi kuin koskaan ennen. Kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna kaikkiaan 18 298 lasta, joista huostaanotettuna oli 59 prosenttia eli 11 178 lasta. Huostassa olleiden lasten määrä pysyi edellisen vuoden tasolla kun taas kiireellisiä sijoituksia tehtiin 4 prosenttia edellistä vuotta enemmän. (THL 2020.)

Sijaishuollossa lapsi sijoitetaan yleensä perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin tai lastensuojelulaitokseen. Pääasiallinen vastuu lapsen päivittäisestä huolenpidosta ja kasvatuksesta siirtyy sijaisvanhemmille tai laitoksen työntekijöille sekä lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. (Eronen & Laakso 2017, 142.) Lastensuojelulain mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä (Lastensuojelulaki 417/2007). Kutsun jatkossa lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää lapsen vastuusosiaalityöntekijäksi. Vastuusosiaalityöntekijän tehtävänä on huolehtia, että lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi saa tarvittavan tuen ja palvelut. Vastuusosiaalityöntekijä valvoo ja varmistaa lapsen edun toteutumisen sekä tarvittaessa avustaa lasta puhevallan käytössä ja oikeusavun saamisessa. (Helavirta 2018, 188.) Lapsella on erityisiä oikeuksia silloin kun hän on sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Yksi näistä

oikeuksista on oikeus tavata vastuusosiaalityöntekijäänsä. Lisäksi lapsella on oikeus hyvään sosiaalihuoltoon ja tarpeitaan vastaavaan sijaishuoltopaikkaan, oikeus hyvään kohteluun sekä oikeus tavata hänelle läheisiä henkilöitä. Myös käyttövarojen kertyminen ja tiedon saaminen omasta tilanteestaan on varmistettava. (Saastamoinen 2010, 1.)

2.2 Lapsen asioista vastaamisen luonne ja sisällöt

Erityisesti uuden sosiaalihuoltolain myötä omatyöntekijyyden merkitys on vahvistunut. Omatyöntekijyys korostaa työntekijän ja asiakkaan suhdetta. Lastensuojelun kohdalla suhteen lisäksi korostuu laaja-alainen lapsen asioiden hoitaminen ja lapseen liittyvistä asioista huolehtiminen. (Helavirta 2018, 190.) Ensinnäkin lastensuojelulaki velvoittaa lapsen vastuusosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän sekä lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sijaishuollossa vastaavan työntekijän yhteistyöhön sijoitetun lapsen, hänen vanhempiensa ja huoltajansa sekä sijaishuoltopaikan edustajan kanssa lapsen huollon jatkuvuuden turvaamiseksi. Toiseksi vastuusosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että sijaishuollossa olevalle lapselle selvitetään iän ja kehitystason mukaisella tavalla toimenpiteet, joihin hänen kohdallaan aiotaan ryhtyä. Lisäksi lapselle tulisi järjestää mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti vastuusosiaalityöntekijäänsä tai muuta lastensuojelun työntekijää ja antaa lapselle tilaisuus keskustella omista tai sijaishuollon järjestämiseen liittyvistä asioista. Tapaamisia tulisi järjestää myös kahden kesken ja niiden toteuttamisesta tulisi kirjata asiakassuunnitelmaan. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Toisinaan lapset kokevat vastuusosiaalityöntekijän etäiseksi henkilöksi, jota tavataan lähinnä asiakassuunnitelmanneuvotteluissa. Sosiaalityöntekijän rooli päätöksenteossa ymmärretään, mutta henkilökohtaisen suhteen puuttumisen vuoksi lapset eivät itse käänny aktiivisesti vastuusosiaalityöntekijänsä puoleen. (Laakso 2019, 49–50.) Tutkimuksissa ja selvityksissä onkin todettu, että sosiaalityöntekijätilanne ja sosiaalityöntekijöiden kuormittuneisuus näkyvät sijaishuollon aikaisessa työskentelyssä eikä lastensuojelun sosiaalityö ole välttämättä niin laadukasta kuin toivottaisiin. (Laakso 2019; STM 2020, 18.) Sosiaalityöntekijät kokevat, että aikaa lapsen tilanteeseen perehtymiseksi on liian vähän: tämä aiheuttaa turhautumista, sillä aika ei riitä lapsen kohtaamiseen (Heino ym. 2016, 106). Pääministeri Marinin hallitusohjelmassa onkin huomioitu lastensuojelun aliresursointi. Tavoitteena on säätää asteittain kiristyvä vähimmäishenkilömitoitus lastensuojeluun niin, että lopullinen mitoitus on 30 asiakasta ammattilaista kohden.

Vuoden 2022 välitavoitteena on 35 asiakasta ammattilaista kohden. (Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 2019.) Tavoite on vähintään kohtuullinen kun huomioidaan lastensuojelun sosiaalityöntekijän rooli sijaishuollossa olevan lapsen asioiden hoitamisessa ja lapsen erityisten oikeuksien takaamisessa sijaishuollon aikana. Koska vastuusosiaalityöntekijän tehtävänä on varmistaa niin lapsen edun ja hyvinvoinnin toteutuminen kuin sijaishuoltopaikkojen valvonta, tulee lapsen ja vastuusosiaalityöntekijän suhteeseen kuulua muutakin kuin satunnaisia asiakassuunnitelmaneevotteluja (Laakso 2019, 52).

Erityisesti sijaishuollossa huostaanotettuna oleminen on interventio, joka tuo lapsen asioista vastaamiseen uudenlaisen painotuksen ja merkityksen. Huostaanotetun lapsen asioista vastaamiseen liittyy uudenlainen institutionaalinen asema ja tehtävä, sillä sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle siirtyy iso osa huoltajien velvollisuuksista ja oikeuksista. Tällöin lapsen vastuusosiaalityöntekijä edustaa julkishallintoa ja toimii lapsen julkisena huoltajana. Huoltajuus muuttuu jaetuksi ja rinnakkaiseksi sekä usein myös lapsikohtaiseksi. Julkisen huoltajasuhteen kokeminen merkitykselliseksi ei välttämättä edellytä julkisen huoltajan jatkuvaa läsnäoloa arjessa. (Helavirta 2018, 190–191; Mt., 195.) Joskus lapsi tai nuori saattaa pitää merkityksellisenä suhdetta satunnaisesti tavattuun ja arjesta etäällä olevaan vastuusosiaalityöntekijään, kun taas toisaalta aina ei päivittäinen suhde sijaishuoltoa toteuttavaan tahoon toimi (Mitchell ym. 2010; ref. Helavirta 2018, 195). Tältä kannalta on mielenkiintoista tarkastella sijaishuollossa olevien tai olleiden kuvauksia vuorovaikutussuhteesta vastuusosiaalityöntekijään, sillä vähäiseksi kuvattu vuorovaikutus voi olla merkityksellistä tai sitä ei edes kaivata enempää.

Lapsen asioista vastaamista voidaan eritellä myös sisältöjen näkökulmasta. Helavirta (2018) on tarkastellut erityisesti huostaanottoon liittyviä lapsen asioista vastaamisen sisältöjä Lastensuojelun huostaanotot interventiona -hankkeen kyselyaineiston pohjalta. Lapsen asioista vastaaminen tarkentuu kuuteen sisällölliseen kokonaisuuteen. Ensinnäkin vastuusosiaalityöntekijä tekee ja valmistele useita lapsen elämään vaikuttavia päätöksiä kuten esimerkiksi sijaishuollon muutospäätös tai itsemääräämisoikeuteen puuttuvat rajoitustoimenpiteet. Toiseksi lapsen asioista vastaamiseen liittyy lapsen ja hänelle läheisten suhteiden ylläpitoa. Tässä merkittävä rooli on vastuusosiaalityöntekijän lisäksi sijaishuoltopaikan toimijoilla. Kolmanneksi vastuusosiaalityöntekijä työskentelee vanhempien kanssa, tapaa heitä ja vaihtaa tietoa. Vanhemmille suunnattu tuki ei

välttämättä ole systemaattista, vaan monesti vanhempien kanssa tehtävässä työskentelyssä korostuu sijaishuoltopaikkojen tekemä perhetyö. Neljänneksi vastuusosiaalityöntekijä työskentelee sijaishuoltopaikkojen toimijoiden kanssa tietoja vaihtaen niin kirjallisesti kuin asiakassuunnitelmaneuvoittelujen yhteydessä. Vastuusosiaalityöntekijä tukee sijaishuoltopaikan toimijoita mutta myös arvioi ja valvoo sijaishuoltopaikan toimintaa. Viidenneksi vastuusosiaalityöntekijä järjestää palveluita ja tukea sekä koordinoi lapsen asioihin liittyvää viranomaisyhteistyötä. (Helavirta 2018, 188–189; Mt., 202–207; Mt., 211–212, Mt., 214–217.) Viranomaisyhteistyön koordinoimisen tarkoituksena on, että vastuusosiaalityöntekijä huolehtii asiaankuuluvien viranomaisten tietävän yhteistyön tarkoituksen ja tavoitteet kunkin lapsen yksilöllisessä tilanteessa (Malja ym. 2019, 25).

Kuudes ja oman tutkielmani kannalta olennaisin Helavirran tarkastelussa esille noussut lapsen asioista vastaamisen sisällöllinen kokonaisuus on lapsen kanssa työskentely. Lapsen kanssa työskentelyyn liittyy lapsen tapaamista ja yhteydenpitoa lapseen. Kyselyaineiston pohjalta yhteydenpidon tiheys vaihteli, mutta ammatillisesti tavoiteltavana pidettiin lapsen ja lapsen tilanteen tuntemista. (Helavirta 2018, 209.) Ajan järjestäminen lapsen kanssa työskentelyyn nähdään tärkeäksi, vaikka usein aikaa lapsen tilanteeseen perehtymiseksi koetaankin olevan liian vähän (Heino ym. 2016, 106). Helavirran tutkimuksessa lasta tavattiin joko kahden kesken tai lasta koskevien neuvottelujen yhteydessä. Usein neuvottelut olivat asiakassuunnitelmaneuvoitteluja. (Helavirta 2018, 210.) Myös Laakson tutkimuksessa liittyen huostassa olevien lasten hyvinvointiin ja sijaishuoltokokemuksiin on nostettu esille vastuusosiaalityöntekijän ja lapsen tapaamisten asiakassuunnitelmakeskeisyys. Useimmiten lapsi tapasi vastuusosiaalityöntekijäänsä asiakassuunnitelmaneuvoitteluisissa, joissa oli mukana muitakin toimijoita. Tapaamisia kahden kesken oli lapsen muistoissa vähän. Lapset pitivät sosiaalityöntekijää etäisenä hahmona. (Laakso 2019, 75.)

Tästä huolimatta suurin osa Laakson tutkimukseen osallistuneista lapsista kertoi hyvinvointinsa kohentuneen huostassa olon aikana, sillä ilmapiiri oli turvallinen, kasvuympäristö rento ja kannustava sekä lapset kokivat tulleen nähdyiksi ja ymmärretyiksi. Kuitenkin pieni osa lapsista ei kokenut näin: erityisesti toistuvia sijaishuoltopaikan muutoksia kokeneet lapset erottuivat aineistosta. Vastuusosiaalityöntekijällä on viranomaistoimijana merkittävä vastuu lapsen edun,

oikeuksien ja hyvinvoinnin varmistamisessa, mutta myös sijaishuoltoapaikan käytäntöjen valvojana. Lisäksi huostassa olevan lapsen hyvinvoinnille tärkeää olisi, että hänellä on joku sijaishuoltoapaikan ulkopuolinen luotettava aikuinen. Luottamuksellinen suhde on erityisen tärkeä, mikäli lapsi on kokenut epäoikeudenmukaista kohtelua tai hän ihmettelee sijaishuoltoapaikan käytäntöjä. Epäkohdista ei välttämättä kerrota, mikäli lapsi aiempien kokemusten perusteella ei luota häntä uskottavan. Kun vastuusosiaalityöntekijä koetaan etäiseksi, on helppo jättää kertomatta epäkohdista. Lapsen kokemassa todellisuudessa vastuusosiaalityöntekijälle asetettu vastuu lapsen asioista vastaamisesta ei välttämättä toteudukaan. (Laakso 2019, 5; Mt., 73–76.) Lapsen asioista vastaaminen on merkittävä, erityisiä velvollisuuksia ja vastuita sisältävä sosiaalityöntekijän tehtävä (Helavirta 2018, 223). Sosiaalityöntekijöiden työolosuhteiden tulisikin olla sellaiset, että näiden vastuun ja velvollisuuksien toteuttaminen inhimillisissä rajoissa on mahdollista.

2.3 Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta

Lastensuojelun sosiaalityö koetaan merkitykselliseksi ja yhteiskunnallisesti tärkeäksi työksi. Esimerkiksi Matelan (2011) tutkimuksessa 80 prosenttia lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä koki työnsä merkitykselliseksi ja tunti olevansa oikealla ammattialalla. Kaksi kolmesta vastaajasta valitsisi lastensuojelun ammattialan uudelleen. Kvantitatiiviseen kyselytutkimukseen osallistui 157 kaupungeissa työskentelevää sosiaalityöntekijää. (Matela 2011, 3.) Lastensuojelun sosiaalityöntekijän työssä jaksamista ja jatkamista edesauttavat suora vuorovaikutus asiakkaiden kanssa ja yhteistyö perheiden kanssa, autonomia työssä, työn antoisuus ja merkityksellisyys sekä lastensuojelun työtavat eli mahdollisuus käyttää laajasti erilaisia sosiaalityön työtapoja ja menetelmiä (Forsman 2010, 107).

Lastensuojelun sosiaalityön merkityksellisyydestä ja antoisuudesta huolimatta tapahtuva lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus herättää huolta ja keskustelua. Esimerkiksi lastensuojeluun erikoistuneen Turun yliopiston työelämäprofessorin Oona Ylösen mukaan työntekijöiden vaihtuvuus on vakava asia, joka vaarantaa järjestelmän toiminnan ja lastensuojelun prosessien sujumuuden (Yle Uutiset 14.2.2020). Lastensuojelun Keskusliiton selvityksen mukaan noin 80 prosenttia selvitykseen vastanneista lastensuojelun työntekijöistä on jossain vaiheessa pohtinut alanvaihtoa. Alanvaihtoon liittyvät pohdinnat kytkeytyvät suuriin asiakasmääriin, organisaatiomuutoksiin

ja erilaisiin organisaatiosta johtuviin hankaluuksiin sekä esimiestyön puutteisiin. Kyselyyn vastasi 281 lastensuojelussa työskentelevää sosiaalityöntekijää, sosiaaliohjaajaa ja perhetyöntekijää. (Wilén 2018.)

Sosiaalityöntekijöiden kokeman työpahoinvoinnin on tutkittu liittyvän mahdollisuuksiin tehdä eettisesti kestävä sosiaalityötä kunnallisissa sosiaalipalveluissa. Mikäli työn tekeminen eettisesti kestävällä tavalla ei ole mahdollista, on vaarassa sosiaalityöntekijöiden työhyvinvoinnin lisäksi jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa olevat asiakkaat, heidän avun saamisensa ja hyvinvointinsa. (Mänttari-van der Kuip 2016, 76.) Suomalaiset sosiaalityöntekijät ovat kuormittuneempia verrattuna muihin Pohjoismaiden sosiaalityöntekijöihin. Kuormittumisen syynä ovat työssä koetut ristiriidat, jotka johtuvat esimerkiksi yleisesti köyhyyden lisääntymisestä ja pitkittymisestä, pienistä resursseista kuntien taloudellisen tilanteen ollessa heikohko sekä kroonisesta työntekijäpulasta eli pätevien työntekijöiden suuremmasta vastuusta silloin, kun päteviä työntekijöitä puuttuu. (Saarinen ym. 2012, 413.) Yksi kuormittava tekijä on työhön liittyvä ihmissuhteiden suuri määrä (Forsman 2010, 155). Kun asiakasmäärät ovat suuret ja työpaineet kohtuuttomat, eivät sosiaalityöntekijät koe mahdolliseksi tavata lasta riittävästi eri lastensuojelun prosessien vaiheissa. Lapsen oikeuksien ja etujen toteutuminen vaarantuu. (Sinko & Muuronen 2013, 38.)

Ratkaisuja lastensuojelun sosiaalityön työntekijöiden työssä pitämiseksi onkin pyritty hahmottelemaan monessa eri tutkimuksessa. Palkkauksen, johtamisjärjestelmän ja horisontaalisten etenemismahdollisuuksien varmistamisen lisäksi tärkeäksi tekijäksi nousee työmäärän kohtuullisuus ja tehtäväkuvan rajaaminen hallittavaksi. Kohtuulliseen ja hallittavaan työmäärään voidaan pyrkiä esimerkiksi tehtävien eriytyemisellä lastensuojelun sisällä, asiakasmäärien rajaamisella sekä haastavaksi koettujen asiakkaiden tasaisella jaolla eri työntekijöille. (Forsman 2010, 160; Matela 2011, 120.) Ratkaisuehdotusten pohjalta toimiminen olisi tärkeää paitsi sosiaalityöntekijöiden työhyvinvoinnin näkökulmasta, niin myös lastensuojelun sosiaalityön asiakaslasten kasvun, kehityksen, edun ja oikeusturvan kannalta.

3 VETOOMUKSET SOSIAALISIA ONGELMIA TUOTTAMASSA

3.1 Sosiaaliset ongelmat, ongelmatyö ja vetoomukset

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan todellisuus on kielellisesti ja sosiaalisesti tuotettua (Berger & Luckmann 1994). Kun sosiaalisia ongelmia tarkastellaan sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta, on tärkeämpää se, miten ymmärrämme maailman kuin mitä se tosiasiallisesti on. Sosiaalisiksi ongelmiksi määritellyt olosuhteet (*conditions*) saattavat olla olemassa ja ihmiset näissä olosuhteissa eläessään ehkä kärsivät, mutta olosuhteet luokitellaan sosiaalisiksi ongelmiksi vasta kun ihmiset ajattelevat ne ongelmallisiksi ja muutosta kaipaaviksi. (Loseke 2003, 13–14.) Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta merkitykset eivät ole valmiiksi ihmisiin, olosuhteisiin tai kokemuksiin liitettyjä, vaan ihmiset liittävät niihin merkityksen esimerkiksi sanojen kautta (Holstein & Gubrium 2002, 31; Loseke 2003, 18). Sosiaalisen konstruktionismin kiinnostus on sosiaalisessa tulkinnassa, joka olosuhteille annetaan tietyssä ajassa ja paikassa. Tässä tutkielmassa kiinnostus on sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen liittyvässä sosiaalisessa ongelmassa ja sen konstruoimisessa.

Miltein mikä tahansa haitalliseksi katsottu olosuhde voidaan määritellä sosiaalisesti ongelmaksi. Ihmisillä ei katsota olevan sosiaalisia ongelmia, vaan ihmiset elävät näissä haitallisissa, sosiaalisiksi ongelmiksi kategorisoiduissa olosuhteissa. Sosiaaliset ongelmat voidaan määritellä neljän ominaisuuden kautta. Ensinnäkin sosiaaliseen ongelmaan liitettyjen olosuhteiden tulee olla haitallisia olosuhteissa eläville. Toiseksi olosuhteiden tulee olla riittävän yleisiä ja laajalle levinneitä. Esimerkiksi henkilökohtaiset ongelmat eivät ole sosiaalisia ongelmia, vaikka ne kokijalleen haitallisia olisivatkin. Kolmanneksi määritelmään liittyy ripaus optimismia: sosiaalinen ongelma on jotain muutettavissa ja korjattavissa olevaa. Esimerkiksi kuolema ei ole sosiaalinen ongelma, mutta miten ja milloin ihmiset kuolevat saattaa olla. Neljänneksi sosiaaliset ongelmat sisältävät moraalisen arvostelman siitä, että sosiaaliseen ongelmaan liittyvät olosuhteet tulisi muuttaa ja jotain pitäisi tehdä sosiaalisen ongelman vähentämiseksi tai poistamiseksi. (Loseke 2003, 4–7.)

Sosiaaliset ongelmat ovat kollektiivisen valinnan tulos, eikä kaikkia haitallisiksi ajateltuja olosuhteita pidetä sosiaalisina ongelmia (Hakkarainen 1992, 29). Sosiaaliset ongelmat ovat ajallisia, paikallisia ja kulttuurisidonnaisia (Loseke 2003, 4). Tällä hetkellä sosiaalisiksi ongelmiksi mielletyt olosuhteet eivät ehkä aiemmin olekaan olleet sosiaalisia ongelmia (Jokinen ym. 1995, 12). Olosuhteet tai ilmiöt eivät välttämättä ole uusia, mutta niistä noussut huoli on uutta. Huolen määrä ja olosuhteiden yleisyys tai haitallisuus eivät aina korreloi keskenään. (Loseke 2003, 9–10.) Konstruktionistisen sosiaalisten ongelmien tutkimisen perinteen mukaan haitalliset olosuhteet luokitellaankin sosiaalisiksi ongelmiksi vasta, kun olosuhteiden ajatellaan olevan niin haitallisia, että niille tulisi tehdä jotain. Toisaalta kun olosuhteille aletaan tehdä jotakin, vahvistavat toimenpiteet ajatuksia siitä, että olosuhteet muodostavat vakavan sosiaalisen ongelman. (Jokinen ym. 1995, 12.)

Sosiaaliset ongelmat konstruoidaan sosiaalisten ongelmien tulkintatyön eli ongelmatyön (*social problems work*) kautta. Ongelmatyö on toimintaa, jonka pyrkimyksenä on kategorisoida tiettyjä olosuhteita ongelmallisiksi ja haitallisiksi. (Loseke 2003, 19–20.) Erilaisilla omien intressien pohjalta toimivilla toimijoilla on olennainen rooli sosiaalisia ongelmia tuottavissa ja ylläpitävissä käytännöissä (Spector & Kitsuse 1987; ref. Jokinen ym. 1995, 13). Tällaiset toimijat eli vetoomusten esittäjät (*claims-makers*) konstruivat sosiaaliin ongelmiin liittyviä vetoomuksia (*claims*). Vetoomusten esittäminen (*making claims*) on vetoomusten esittäjien tekemää ongelmatyötä. Vetoomukset esitetään yleisölle (*audience*), joka arvioi vetoomusten uskottavuuden ja tärkeyden. Sosiaalisen ongelman olemassaolo vaatii, että yleisö uskoo vetoomuksessa esitettävien olosuhteiden olevan olemassa, sosiaalisesti ongelmallisia ja laajalle levinneitä. Lisäksi yleisön tulee uskoa, että näitä olosuhteita sekä voidaan että pitäisi muuttaa. Vetoomukset voivat olla verbaalisia, visuaalisia tai käyttäytymiseen liittyviä kannanottoja, jotka pyrkivät vakuuttamaan yleisön määrittelemään tietyt olosuhteet sosiaalisiksi ongelmiksi. (Loseke 2003, 25–26.) Vetoomusten esittäminen on aina vuorovaikutteista toimintaa, joskus arkistakin kuten lomakkeiden täyttöö, palveluiden vaatimista tai mielenosoituksia (Spector & Kitsuse 1987, 78–79).

3.2 Vetoomusten yleisö ja vetoomusten esittäjät

Ongelmatyöhön osallistuvat vetoomusten esittäjät esittävät vetoomuksia ja pyrkivät niiden kautta vaikuttamaan sosiaaliin ongelmiin ja siihen, minkälaiset olosuhteet nähdään

ongelmallisina. Yleisö taas arvioi vetoomukset ja näin ollen vaikuttaa siihen, millaiset olosuhteet nähdään sosiaalisina ongelmina. Jokainen ihminen on osa jotakin yleisöä esimerkiksi lukiessaan lehtiä tai kuunnellessaan ystäviään: ihmiset arvioivat jatkuvasti olosuhteita, kokemuksia, itseään ja muita ympärillään samalla tulkiten sosiaalisia ongelmia eli osallistuen ongelmatyöhön (Loseke 2003, 177–178). Sosiaalisten ongelmien konstruointi on monitahoista kamppailua, jossa ei ole mahdollista selkeästi jäljittää tiettyjä asioita ajavien toimijoiden intressejä vetoomusten esittämisen ja hyväksymisen taustalta (Jokinen ym. 1995, 13).

Yleisön rooli sosiaalisten ongelmien hyväksynnän kannalta on kriittinen, sillä sosiaalinen ongelma on olemassa vain kun vetoomukset arvioidaan uskottaviksi ja tärkeiksi. Yleisö arvioi vetoomuksia käytännön kokemuksensa, yleissivistyksen ja kulttuuristen tunnetapojen (*cultural feeling rules*) kautta. Yleisöjä on monenlaisia, ja erilaiset yleisöt arvioivat vetoomuksia eri tavoilla. Yleisöön liittyy oma hierarkiansa eikä jokaisella yleisön jäsenellä ole yhtä samanarvoista ääntä. Usein yleisön jäsenen valta liittyy yleisiin kulttuurisiin, epäoikeudenmukaisuutta luoviin tekijöihin: esimerkiksi lasten tai vähävaraisten ääni painaa vähemmän. Toisaalta kaikkia maailman ihmisiä ei tarvitse vakuuttaa. Vetoomusten esittäjille riittää tietyn yleisön osan vakuuttaminen, sillä toisten yleisön jäsenten arviot vetoomuksista painavat enemmän vetoomusten hyväksymisessä kuin toisten. Esimerkiksi, mikäli poliitikot hyväksyvät esitetyn vetoomuksen, voidaan vetoomukseen liittyvän sosiaalisen ongelman olosuhteisiin vaikuttaa lain tasolla. (Loseke 2003, 27–30.) Tämän tutkielman aineistona käytetyn julkaisun tarkoituksena on vakuuttaa poliittiset päättäjät eli kansanedustajat sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen liittyvästä sosiaalisesta ongelmasta. Julkaisua tehtäessä on arvioitu, että kansanedustajilla on mahdollisuus vaikuttaa tähän epäkohtaan: julkaisun ja vetoomusten esittäjien tärkein yleisö onkin kansanedustajat. Muidenkaan vakuuttaminen ei ole haitaksi, mutta pakollista se ei ole. Laajan yleisön vakuuttaminen vahvistaa vetoomusta, jolloin vetoomusta voidaan entisestään vahvistaa perustelemalla sen olevan yleisön toive (Mt., 28).

Jokaisesta voi tulla vetoomusten esittäjä, mikäli kokee joidenkin sosiaaliseen ongelmaan liitettyjen olosuhteiden muuttamisen tarpeelliseksi (Loseke 2003, 21; Lowney 2008, 333). Vetoomusten esittäjät pyrkivät vakuuttamaan yleisön siitä, että tietyt olosuhteet ovat sosiaalinen ongelma. Tärkeimpiä vetoomusten esittäjäryhmiä ovat tutkijat, informaatiota ja viihdettä suurille ihmisjoukoille tuottavat median edustajat sekä kansalaisliikkeiden

aktivistit. (Loseke 2003, 21; Mt., 40.) Aktivistien ryhmät ovat usein valmiiksi organisoituneita jotakin asiaa varten, eli tällaisten ryhmien yhtenä tarkoituksena on konstruoida vetoomuksia tietyn asian puolesta. Vetoomusten esittäminen on tehokkaampaa silloin, kun ihmiset toimivat yhdessä ja muodostavat yhteistä päämäärää tavoittelevan yhteisön. Mitä useampi ihminen esittää vetoomuksia saman sosiaalisen ongelman konstruomiseksi, sitä suuremmalla todennäköisyydellä yleisö vakuuttuu sosiaalisen ongelman olemassaolosta. (Mt., 21; Mt., 37–40.) Tässä tutkielmassa aineistona käytetyt kirjeet on tuotettu Pesäpuu ry:n koordinoiman, vuonna 2016 perustetun Voima Vaikuttaa! -verkoston kautta. Verkostoon kuuluu parisenkymmentä lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmää ympäri Suomea ja yksittäisiä nuoria kokemusasiantuntijoita niiltä alueilta, joilla ryhmätoimintaa ei ole. Tämä tarkoittaa yhteensä reilua sataa kokemusasiantuntijaa. Ryhmissä on mukana myös sosiaalialan ammattilaisia mahdollistamassa toimintaa. Ryhmät määrittävät oman toimintansa itse. Verkoston julkilausuttuna tavoitteena on kokemusasiantuntijuuden kehittäminen, ajatusten vaihto, vertaistuki ja vertaisoppiminen sekä vaikuttaminen niin paikallisesti kuin valtakunnallisesti, epäkohtien näkyväksi tekeminen ja lastensuojeluun liittyvän leiman purkaminen. (Pesäpuu ry 2021.) Tätä ryhmää voi pitää organisoituneena ja organisoituna aktivistien ryhmänä, joka pyrkii yhteiseen päämäärään.

Vetoomusten esittäjillä on myös hierarkiansa. Vetoomuksilla vakuuttaminen saattaa epäonnistua jo siitä syystä, että vetoomusten esittäjät ovat alhaalla hierarkiassa. Tässä tapauksessa vetoomuksia voi toki esittää, mutta usein tällaisia vetoomuksia ei kuunnella tai ne hiljennetään. Perinteisesti lasten on harvoin annettu tehdä vetoomuksia. Yleensä lapsiin liittyvät sosiaaliset ongelmat on konstruoitu aikuisten vetoomusten esittäjien toimesta, joiden ajatellaan puhuvan lasten puolesta. (Loseke 2003, 36.) Tämän tutkielman aineistossa esitetään lasten kokemuksia sijaishuollosta, mutta vetoomuksia esittävät alaikäiset ja myös jo täysi-ikäistyneet nuoret, joilla on vahva verkosto sekä lastensuojelun kehittämiseen ja lasten osallisuutta edistämään keskittynyt yhdistys taustalla. Yhteiskunnallisessa keskustelussa onkin alettu kuulla yhä nuorempien ääniä: tästä hyvänä esimerkkinä on Greta Thunberg ja nuorten ilmastolakkoilu. Toisaalta nuorten äänen kuunteleminen liittyy usein hyväosaisuuteen. Esimerkiksi sijoitetut nuoret kokevat, että lastensuojelun asiakkuus leimaa heidät ongelmanuoriksi: ennakkoluulot sijoitettuja nuoria kohtaan koetaan elämää hankaloittavina tekijöinä (Lapsiasiavaltuutetun toimisto 2012). Sijoitetuilla nuorilla ei välttämättä ole kokemusta äänen kuulluksi tulemisesta ja

kuuntelemisesta, vaikka yhteiskunnallisessa keskustelussa yhä nuorempien ääniä nostetaan esiin. Sosiaalisen ongelman konstruointiin osallistuminen onkin tapa välttää ongelmatyön ulkopuolelle jääminen ja muun yhteisön leimaamaksi ja luokittelemaksi tuleminen (Hakkarainen 1992, 30).

3.3 Vetoomusten perusteet, diagnostinen kehys ja motivaatiokehys

Sosiaalinen ongelma konstruoidaan luomalla vetoomuksille erilaisia kehyksiä. Kun sosiaalinen ongelma on huolellisesti kehystetty, vetoomusten esittäjillä on mahdollisuus muuttaa maailmaa vakuuttamalla yleisö sosiaaliseen ongelmaan liitettyjen olosuhteiden haitallisuudesta. Huolellisesti muotoillut vetoomukset jättävät mahdolliset vastavetoomukset marginaaliin. (Lowney 2008, 341.) Loseken (2003) teoreettisen ajattelun mukaan vetoomukset voidaan muodostaa vetoamalla sosiaaliseen ongelmaan liitettyjen olosuhteiden perusteisiin (*grounds*), luomalla vetoomuksesta diagnostinen kehys (*diagnostic frame*) tai motivaatiokehys (*motivational frame*). Vetoomuksista voidaan kohdeyleisöstä riippuen muodostaa tunteisiin tai loogiseen päättelyyn nojaavia. Vetoomusten esittäjät käyttävät erilaisia strategioita yleisön vakuuttamiseen. Usein strategioiden käyttö on tiedostamatonta, vaikkakin tottuneet vetoomusten esittäjät ymmärtävät kokemuksensa kautta mikä vetoomuksesta tekee tehokkaan tai toimivan. Vetoomuksiin liittyvien strategioiden kuvailu on kuitenkin teoreettista ja saattaa tuntua käytännön tason vetoomusten esittäjistä vieraalta. (Loseke 2003, 88–89.)

Olosuhteiden perusteisiin vetoaminen nojaa siihen, että yleisö on yleensä kiinnostunut sosiaalisiksi ongelmiksi luokiteltavien olosuhteiden taustalla olevista faktoista ja siitä, mitä haittaa olosuhteet tuottavat. Vetoomusten esittäjät määrittelevät perusteiden kautta olosuhteet: he tarkentavat millaiset olosuhteet ovat, millaista haittaa olosuhteissa elämisestä koituu ja kuinka monia olosuhteet koskettavat. Näistä perusteiden muuttujista riippuu, miten laajaksi olosuhteet ja täten myös sosiaalinen ongelma muodostuu. Esimerkkinä, mikäli lasten hyväksikäytön sosiaalisen ongelman kriteeri on, että lapsi on kerran elämässään kokenut fyysistä kurinpitoa, tulee sosiaalisesta ongelmasta laajempi ja vakavamman tuntuinen kuin toisenlaista kriteeristöä käytettäessä. Perusteita määriteltäessä vetoomusten muodostamisen strategia voikin olla (epäsuora) vihjaus siitä, että olosuhteissa elävien määrä on suuri tai että olosuhteissa elämisen seuraukset ovat äärimmäisen vakavat. (Loseke 2003, 55–56.)

Vetoomuksen diagnostisella kehyksellä tarkoitetaan olosuhteiden esittämistä vetoomuksessa sellaisella tavalla, josta selviää mikä tai kuka on syyllinen ja vastuullinen olosuhteisiin. Olosuhteisiin liittyvä syyllisyys ja vastuullisuus voidaan konstruoida sosiaaliseen ympäristöön kuten sosiaalisiin rakenteisiin (esimerkiksi perheen tavat, koulu, talous) tai sosiaalisiin voimiin (kuten rasismi, ennakkoluulot, homofobia). Toiseksi olosuhteiden syy voidaan konstruoida yksilöstä itsestään johtuvaksi (esimerkiksi yksilön käyttäytyminen, persoonallisuus tai hänen uskomuksensa). Eri kulttuureissa toimivat erilaiset diagnostiset kehykset: toisissa kulttuureissa yleisö uskoo helpommin yksilöstä johtuvat syyt olosuhteiden syiksi. Tehokkaita diagnostisen kehyksen muodostamisen strategioita ovat yksinkertaistaminen ja tuttuuden tunteen luominen siitä huolimatta, että tällöin tosielämän kompleksisuus katoaa. Yksinkertaisuus kuitenkin tarjoaa mahdollisuuden yksinkertaisille ratkaisuille, ja tuttuus helpottaa yleisöä hyväksymään vetoomuksen etenkin mikäli yleisö on jo aiemmin samantyyppisiä olosuhteita hyväksynyt sosiaalisesti ongelmaksi. (Loseke 2003, 59–62.)

Vetoomuksen motivaatiokehys kertoo, miksi juuri näistä olosuhteista täytyisi välittää ja miksi niitä täytyisi haluta muuttaa. Motivaatiokehys voi olla kulttuuri- ja historiasidonnainen, jolloin sosiaalisiin ongelmiin liittyvät olosuhteet voidaan esittää kulttuurisia teemoja loukkaavana asiantilana. Tavoitteena on, että yleisö haluaa suojella kulttuurisia teemoja. (Loseke 2003, 63.) Vetoomusten esittämisen onnistumiselle kulttuurisen kontekstin ymmärtäminen ja kulttuuristen viestien kunnioittaminen on tärkeää. Yleisö saattaa hylätä vakuuttavatkin vetoomukset, mikäli ne eivät sovi kulttuuriin käsityksiin. Erilaiset aforismit ja sananlaskut ovat hyvä esimerkki kulttuurisista viesteistä, joiden keskellä kasvetaan ja eletään. Usein ne ovat tiedostamattomasti taustalla vetoomuksia arvioitaessa. (Lowney 2008, 337–338.) Kulttuurisia teemoja loukkaavien motivaatiokehysten konstruoinnissa tehokasta on vetoomuksen konstruointi niin, että se loukkaa useita kulttuurisia teemoja. Yleisö ei välttämättä pidä yhden teeman loukkaamista tarpeeksi tärkeänä, mutta useampaa kulttuurista teemaa loukkaavan vetoomuksen konstruointi lisää todennäköisyyttä yleisön tuelle. (Loseke 2003, 66–67.)

Yleisö ei välttämättä ole samaa mieltä kulttuurisista teemoista, joten niiden sijaan motivaatiokehyksellä voidaan vedota tunteisiin. Tunteisiin vetoaminen on vähemmän riskialtista siinä mielessä, että sosiaaliset ongelmat liittyvät vahvasti tunteisiin. Yleisö ottaa vetoomukset vakavammin, kun pelkää tai tuntee sympatiaa olosuhteissa eläviä kohtaan.

(Loseke 2003, 76.) Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta tunteet ovat sosiaalinen ilmiö: tunteet eivät ole biologisia ja luonnollisia, vaan niiden juuret ovat kulttuurissa (Loseke & Kusenbach 2008, 513). Vaikka tunteet ja tunteminen koetaan henkilökohtaisiksi, on jokaisessa kulttuurissa tunnesääntöjä eli yleisiä ajatuksia siitä, millaisten tunteiden kokemista oletetaan kuhunkin tilanteeseen liittyvän (Loseke 2003, 77). Voidaan puhua tunnekulttuurista. Se sisältää tunnesanaston ja tavat, joilla tunteista puhutaan, mutta myös monimutkaisia odotuksia, standardeja ja ideaaleja erilaisiin tunteisiin ja tilanteisiin liittyen. (Loseke & Kusenbach 2008, 516.) Tällaiset tunteisiin liittyvät, kulttuurille yhteiset säännöt mahdollistavat tunteisiin vetoamisen vetoomuksia esittäessä ja auttavat tekemään vetoomuksista onnistuneita, oli kyseessä sitten sympatian herättäminen olosuhteiden uhreja tai vihan vihollisiksi konstruoituja kohtaan (Loseke 2003, 77).

Vetoomuksissa voidaan konstruoida sosiaaliseen ongelmaan liitettyjen olosuhteiden uhreja, jotka ovat useimmiten ihmisiä vaikka myös esimerkiksi luonto tai eläimet voidaan esittää vetoomuksessa uhreina. Ajatuksena on herättää yleisössä sympatiam ja halu auttaa uhreja. (Loseke 2003, 77–78.) Uhrin symboloivat sosiaalista ongelmaa, joka usein kuvataan äärimmäisenä kauhutarinana. Tässä narratiivissa kuvataan yhden tai useamman yksilön joutumista sosiaalisen ongelman uhriksi. On tehokkaampaa tuottaa yleisölle huolta eli korostaa pahimpia tarinoita sen sijaan, että esiteltäisiin tyypillisiä keskivertouhreja. Tällä tavalla yleisö todennäköisemmin hyväksyy vetoomuksen ja sen, että sosiaaliselle ongelmalle täytyy tehdä jotain. (Lowney 2008, 341–342.) Ihan kuka tahansa ei kuitenkaan ole hyvä uhri, vaan yleisön pitää uskoa uhriksi konstruoidun ansaitsevan sympatiam. Todennäköisemmin uhrin ajatellaan ansaitsevan sympatiam, mikäli hän on moraalisesti hyvä ihminen, joka kärsii olosuhteissa eläessään kohtuuttoman paljon eikä ole itse vastuussa näistä olosuhteista. (Loseke 2003, 80.) Mitä traumatisoituneempi niin fyysisesti ja emotionaalisesti uhri on, sitä tehokkaampi vetoomus yleisölle todennäköisesti on mikäli kulttuurisia tunnesääntöjä ei rikota (Lowney 2008, 341).

Tunteisiin voidaan vedota myös vihollisia konstruoimalla. Viholliset ovat asioita (esimerkiksi sosiaalisia rakenteita tai voimia) tai ihmisiä, jotka konstruoidaan syyllisiksi olosuhteisiin. Vetoomuksissa pyritään herättämään syyllisyyttä tai vihaa vihollisia kohtaan. Yleisön pitää haluta tuomita viholliset ja rangaista heitä. Vihollisia arvioidaan monien tekijöiden kautta. On eri asia, tuotetaanko vahinkoa vahingossa vai tarkoituksella:

tarkoituksellisuus vahingon tuottamisessa on olennaista syylliseksi arvioimiselle. Jos taustalla on hyvä ajatus, syyllisyys ei välttämättä johda vihaan. Kulttuuriset tunnesäännöt liittyen vihaan ja syyllisyyteen ovat monimutkaisia, sillä erityisesti postmodernissa maailmassa hyvä syy tuottaa vahinkoa tarkoittaa eri ihmisille eri asioita. (Loseke 2003, 83–84.) Vihollisen konstruointi onkin vaikeampaa kuin uhrien, sillä yksilöiden tasolla on erimielisyyksiä siitä, onko tuotetun vahingon taustalla hyvä syy. Vihollinen on usein kiistanalaisempi kuin uhri; esimerkiksi lapsena hyväksikäytetty henkilö, joka aikuisena tuottaa vahinkoa hyväksikäyttäjälleen. Usein onkin tehokkaampaa, että vetoomuksessa keskitytään uhrin konstruointiin ja sympatian herättämiseen. (Lowney 2008, 342.)

Kun kaikki nämä vetoomuksiin liitettävät perusteet, diagnostiset kehykset ja motivaatiokehykset yhdistetään, syntyy narratiiviksi kutsuttu vetoomusryhmittely. Ryhmittely muodostaa yleisölle nähtävissä, kuultavissa ja arvioitavissa olevan tarinan. Sosiaalisista ongelmista kertovia mallitarinoita voi kutsua sosiaalisten ongelmien mallitarinaksi (*social problems formula story*). Sosiaalisten ongelmien mallitarinat sisältävät kaikki vetoomusten esittäjien tiettyyn sosiaaliseen ongelmaan liittämät vetoomukset perusteista, diagnostisista kehyksistä ja motivaatiokehyksistä. Näistä muodostuu tarina, jolla on juoni, henkilöhahmot ja syy, miksi tarinaa kerrotaan. Sosiaalisen ongelman mallitarina kannustaa yleisöä ajattelemaan tiettyjä olosuhteita sosiaalisena ongelmana. (Loseke 2003, 88–89; Mt., 97.)

Onnistuneilla vetoomuksilla voidaan muuttaa ensinnäkin objektiivisia piirteitä maailmassa kuten lainsäädäntöä tai fyysistä ympäristöä, toiseksi kulttuurista ilmapiiriä sekä kolmanneksi tapoja, joilla yleisö ajattelee maailmasta. Muutosta voidaan pyrkiä saamaan aikaan yhteiskuntapolitiikan kautta, jolloin vetoomusten esittäjät pyrkivät ohjaamaan poliittisia päätöksiä sosiaalisten resurssien käytöstä. Sosiaalisilla resursseilla voidaan korjata olosuhteita, rohkaista yksilöllistä muutosta, auttaa tai kuntouttaa uhreja ja potentiaalisia uhreja sekä kuntouttaa tai rangaista roistoja. Näitä toimia voidaan toteuttaa esimerkiksi lakimuutoksilla, veroratkaisuilla, uusilla tai lopetettavilla sosiaalipalveluilla sekä vankiloiden tai koulujen rakentamisella. (Loseke 2003, 101; Mt., 116.) Tämän julkaisun vetoomusten esille kirjoitettuna tavoitteena on sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärien rajaus lainsäädännön kautta. Objektiivisen maailman lisäksi onnistuneet vetoomukset muuttavat parhaimmillaan myös sosiaalisia arvioita olosuhteista ja ihmisistä muuttaen näin kulttuurista ilmapiiriä (Loseke 2003, 122–125).

3.4 Vetoomusten esittäminen suhteessa kokemusasiantuntijuuteen ja asianajoon

Vetoomusten esittäjät haluavat vaikuttaa sosiaaliseen ongelmaan liitettyihin olosuhteisiin ja muuttaa olosuhteita parempaan suuntaan. Vaikuttamisajatuksia liittyy myös muunlaisiin osallistumisen muotoihin. Perinteisesti kansalaisosallistumista on pidetty ratkaisuna monenlaisiin tilanteisiin, ja se onkin vahvistanut institutionaalista asemaansa esimerkiksi julkishallinnon kansalaisosallistamispyrkimysten myötä (Meriluoto & Litmanen 2019, 8). Kokemusasiantuntijuus on yksi osallistamisen tapa, ja Pesäpuun julkaisun kirjeet tuottaneet nuoret toimivatkin kokemusasiantuntijoina. Kokemusasiantuntijalla tarkoitetaan palvelunkäyttäjää, joka jakaa kokemuksiaan enemmän tai vähemmän julkisesti tavoitteena informoida ja vaikuttaa muihin palvelunkäyttäjiin, palveluntuottajiin, päättäjiin sekä muihin tahoihin (Pösö 2018, 113). Usein kokemusasiantuntija toimii sosiaalialalla ja hänellä on kokemusta tietystä sosiaalisesta ongelmasta (Meriluoto 2016). Kokemusasiantuntijan omakohtainen kokemus ja tätä kautta muodostunut asiantuntemus pohjautuu omaan elämään (Valokivi 2004, 188).

Kokemusasiantuntijoilla on usein kaksoisrooli sekä asiakkaina ja palveluiden käyttäjinä että omaehtoisina toimijoina, joiden asiantuntijuus hyödyttää palvelujärjestelmää ja sen asiakkaita (Palukka ym. 2019, 21). Kokemusasiantuntijat saattavat konsultoida hankkeiden johtoryhmiä tai muita asiantuntijatapaamisia, toimia asiantuntijoina palveluiden kehittämisessä ja suunnittelussa, kouluttaa alan ammattilaisia tai kertoa omaa tarinaansa julkisuudessa (Meriluoto 2016). Kokemusasiantuntijatoiminnan taustalla on käyttäjälähtöisyyden ihanne, joka korostaa asiakkaan osallisuutta ja osallistumista. Suomessa kokemusasiantuntijatoimintaa on usein toteutettu hallintovetoisesti. Kokemusasiantuntijatoiminnan tavoitteena on ollut kustannustehokkaammat palvelut ja osallistumisen voimaannuttava vaikutus: että osallistujat ottaisivat suurempaa vastuuta omasta hyvinvoinnistaan. (Meriluoto & Laine 2019, 167.)

Monesti kokemusasiantuntijat kutsutaankin mukaan toimintaan silloin kun se on sopivaa hallinnolle (Meriluoto 2016). Hallinnon, työntekijöiden ja kokemusasiantuntijoiden osallistumiselle antamat merkitykset voivatkin olla erilaisia. Esimerkiksi, usein hallinnon työntekijät asemoivat kokemusasiantuntijat kumppaneiksi yhteistä päämäärää tavoitellessa, mutta kokemusasiantuntijat itse ajattelevat tehtäväkseen vaihtoehdoisen

näkökulman esille tuomisen ja tätä kautta työntekijöiden sekä päättäjien asenteiden muokkaamisen. (Meriluoto & Laine 2019, 182; Mt., 186.) Tällaisen toiminnan voikin ajatella jonkinlaiseksi vetoomusten esittämiseksi, mikäli kokemusasiantuntijoiden tavoitteena on joidenkin sosiaaliseen ongelmaan liitettyjen olosuhteiden parantaminen järjestelmän sisäisin keinoin. Kokemusasiantuntijuus on houkutteleva toimintatapa mikäli kokemusasiantuntija haluaa voimaantua tai kehittää palveluita yhteistyössä hallinnon kanssa, mutta mikäli osallistumisen kautta kokemusasiantuntija toivoo kyseenalaistavansa ja haastavansa olemassa olevia toimintatapoja ja asenteita, ei kokemusasiantuntijatoiminta välttämättä anna siihen mahdollisuuksia (Mt., 187). Kokemusasiantuntijan asema on usein ristiriitainen ja rooli vaihtelee osallistamispolitiikan välineestä tasaveroiseksi, asiantuntevaksi toimijaksi (Palukka ym. 2019, 33).

Kokemusasiantuntijuuteen saattaa liittyä marginaalin asianajoa (*advocacy*) eli hiljaisena pidetyn ryhmän äänen käyttämistä. Erityisesti järjestökentällä kokemusasiantuntijat saattavat hahmottaa roolinsa asianajona. Kokemustieto ei paikannu neutraaliksi, vaan kokemustiedon avulla tietyn marginalisoidun ryhmän etujen puolesta taistelee edustaja, asianajaja. (Meriluoto 2016.) Asianajo on intohimoista sitoutumista edustetun ryhmän etujen puolustamiseksi. Asiaa ajava taho on lojaali edustamansa ryhmän edulle tehden ryhmän edunvalvontaa yhteistyössä ja keskusteluyhteydessä. Asianajaja on valmis kuulemaan ja ymmärtämään myös vastapuolen argumentteja. (Urbinati 2000; ref. Meriluoto 2016.) Asianajoa tekevä kokemusasiantuntija asettuu neuvotteluun päätöksentekijöiden kanssa, mutta oman ryhmän intressejä ajaen. Asianajajan rooli on yleinen järjestöissä, sillä järjestöt tarjoavat kokemusasiantuntijoille valmiin yhteisön, jonka kautta tehdä asianajoa. (Meriluoto 2016.)

Asianajossa ja vetoomusten esittämisessä on yhtäläisyyksiä, mutta asianajo näyttäytyy suurempana, vuorovaikutteisempana ja neuvottelevampana. Vaikka jokin yhteisö olisi tunnettu asianajosta, on tämän yhteisön toimijoiden helpompi asettua esittämään myös vetoomuksia, sillä yhteisöllä saattaa olla jo legitimizeettiä vetoomuksiin liittyvässä keskustelussa. Pesäpuu ry:llä on tällaista legitimizeettiä lastensuojeluun liittyen. Yksi ero on toimijan rooli. Toisinaan asianajajan rooli saattaa olla vastahakoinen ja pakotettu (Meriluoto 2016). Vetoomusten esittämisessä oletuksena on, että vetoomusten esittäjä on arvioinut sosiaaliseen ongelmaan liitetyt olosuhteet niin ongelmallisiksi, että hän on halunnut alkaa toimia näiden olosuhteiden muuttamiseksi. Toisinaan erityisesti

kokemusasiantuntijuudessa on hallinnon ja esimerkiksi hankkeen työntekijöiden asettamia tavoitteita kuten kumppanuuksien tuottaminen ja osallistujien voimaannuttaminen, ja nämä toiminnalle asetetut reunaehdot voivat rajoittaa kokemusasiantuntijoiden mahdollisuuksia saavuttaa omia päämääriään (Meriluoto & Laine 2019, 166). Vetoomusten esittäminen paikantuu asianajoa itsenäisemmäksi toiminnaksi, jossa tarvetta neuvotteluun ylhäältä päin asetettujen tavoitteiden ja oman ryhmän edun ajamisen välillä ei ole.

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 Tutkielman metodologiset ratkaisut

Tutkimuksellisesta näkökulmasta katsottuna sosiaalinen konstruktionismi on yleisnimi useille erilaisille tutkimussuuntauksille, joille yhteistä on neljä peruslähtökohtaa. Ensinnäkin tutkimuksessa käytetyt käsitteet ovat aina kulttuurisesti ja historiallisesti spesifejä, eli asiat voi ymmärtää tietystä kulttuurisesta ja historiallisesta kontekstista. Toiseksi tutkijalta edellytetään kriittistä suhtautumista itsestään selvänä pidettyyn tietoon. Kolmanneksi tieto tuotetaan sosiaalisissa prosesseissa eli tieto ei ole objektiivista tai vapaata ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Neljänneksi tieto ja sosiaalinen toiminta ovat yhteydessä toisiinsa. (Burr 1995, 3–5.)

Tutkielmani kannalta sosiaalisen konstruktionismin näkökulma tarkoittaa ensinnäkin sitä, että sosiaaliset ongelmat tuotetaan tietyssä ajassa ja paikassa vetoomusten esittämisen ja niiden hyväksymisen kautta sekä toiseksi sitä, että tutkielmassa käytetty tutkimusaineisto ei ole muodostunut itsekseen tyhjiössä. Kerrottuja tarinoita tulee aina suhteuttaa kertomahetken kontekstiin (Riessman 2008, 8). Valitsemani tutkimusaineisto on osa kertomahetkeä eli kulttuurista ja historiallista kontekstia, jossa lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityötä Suomessa tehdään ja jonka puitteissa tutkimusaineistossa kerrottu on muotoutunut. Lisäksi tärkeä osa kontekstia on tutkimusaineiston luonne: se on julkiseksi ja harkitusti kirjoitettua kokemuksen kuvausta, jolla on voimakas poliittinen vaikuttamispyrkimys. Tutkimusaineistossa kerrottu kokemus ei ole vain sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tuotettua kuvausta, vaan vetoomusten esittäjät ovat muotoilleet ja esittävät kokemuksensa sellaisessa muodossa, jonka arvelevat vetoavan julkaisun yleisöön mahdollisimman tehokkaasti. Ylipäätään merkitykset, joita yksilö antaa kokemuksilleen, eivät ole pysyviä vaan ne muuttuvat ja saavat vaikutteita myöhemmästä elämäkulusta (Riessman 2002a, 705).

Tutkielmani tutkimusasetelma on narratiivinen. Käsitteellä on juurensa latinan kielessä: latinan kielen substantiivi *narratio* tarkoittaa kertomusta ja verbi *narrare* kertomista. Narratiivisuuden synonyymiksi Suomessa onkin vakiintunut kerronnallisuus. (Heikkinen 2018, 171–172.) Kertomukset ovat tapa tehdä kokemuksista ja tapahtumista ymmärrettäviä, muistettavia ja toisille jaettavia. Monesti ihmisen kertomukset liittyvät

omaan minään muodostaen enemmän tai vähemmän yhtenäisen kokonaisuuden, elämäntarinan. (Syrjälä 2018, 272.) Kertojan henkilökohtaiset narratiivit on konstruoitu menneistä tapahtumista ja teoista ja niillä kuvataan omaa identiteettiä (Riessman 1993, 2). Tarinaa kertomalla ei kuvata tai heijasteta staattista menneisyyttä, vaan kertoja samalla aktiivisesti tulkitsee mennyttä kerrontahetkeä käsin (Eronen 2012, 50). Tarinoiden kertominen tapahtuu aina tietystä situaatiosta käsin eli institutionaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa, tietyn diskurssin ja käytäntöjen ympäröimänä (Riessman 2008, 183). Tarinankerronta on sosiaalista, vuorovaikutuksellista, monimutkaista ja päällekkäistä toimintaa, jossa on erilaisia tarinankerronnan kaavoja ja yleisöjä (Gubrium & Holstein 2008; ref. Eronen 2012, 51). Yksilöiden tarinoita on mahdollista analysoida kulttuurisesti ja historiallisesti. Kulttuurin ajatellaan välittyvän yksilön tarinan kautta. Yksilöiden tarinat voivat paljastaa jotakin esimerkiksi valtaan liittyvistä kulttuurisista käytännöistä. (Riessman 1993, 5.)

Myös tutkimustoiminta on tarinoita, kertomusta ja kertomista. Tutkimukseen osallistuvat tahot kertovat tutkijalle tarinansa ja tutkija muodostaa oman tulkintansa, narratiivin, kerrotusta. (Riessman 1993, 1–2.) Sekä tiedon hankinta ja raportointi, luotettavuuden arviointi että tiedeyhteisön kriittinen keskustelu nojaavat kerronnallisuuteen. Varsinaisen narratiivisen tutkimuksen peruslähtökohta on, että kertomukset ja kertominen välittävät ja rakentavat tietoa. Narratiivisella tutkimuksella tarkoitetaan ensinnäkin tietämisen tapaa ja tiedon luonnetta: tässä merkityksessä se liittyy konstruktivistiseen tietokäsitykseen. Lisäksi narratiivisella tutkimuksella voidaan tarkoittaa tutkimusaineiston luonnetta. Kolmanneksi narratiivisella tutkimuksella voidaan viitata aineiston analyysitapoihin, ja neljänneksi kertomusten käytännölliseen merkitykseen. (Heikkinen 2018, 170; Mt., 172; Mt., 176.) Tutkielmassani viitataan narratiivisella tutkimuksella kaikkiin näihin näkökulmiin.

Narratiiviseen tutkimusotteeseen kuuluu kokoelma erilaisia tutkimusmenetelmiä, joille yhteistä on pyrkimys tulkita kertomusmuotoisia tekstejä, puheita ja kuvia etsimättä yleistyksiä (Riessman 2008, 10). Narratiivisen tutkimuksen erilaisista tutkimusmenetelmistä yksikään ei ole vakiintunut ainoaksi ja oikeaksi tavaksi tehdä tutkimusta, vaan siihen kuuluu valikoima erilaisia lähestymistapoja (Riessman 1993, 25; Hänninen 1999, 30). Narratiivisen tutkimuksen menetelmiä voidaankin pitää ideapankkina, jonka osia voi soveltaa omaan tutkimukseensa (Hänninen 2018, 189). Jokainen tutkija viime kädessä itse luo oman narratiivisen metodinsa (Syrjälä 2018, 277). Narratiivisen

tutkimuksen analyysimenetelmät voidaan jakaa kertomusten sisältöä eritteleviin menetelmiin ja menetelmiin, jotka keskittyvät siihen, miten asioita kerrotaan (Hänninen 2018). Sisältöön keskittyvä temaattinen narratiivinen analyysi on yleisin menetelmä narratiivisen analyysin toteuttamiselle. Temaattisessa analyysissä sisältö eli *mitä sanotaan* on huomion keskipisteenä. (Riessman 2008, 53.) Tutkielmassani olen kiinnostunut aineiston sisällöstä, jota teemoittelen ja peilaan sosiaalisten ongelmien teoriaperinteeseen. Käytän sisällönanalyysia eritelläkseni aineistoa osiin tutkimuskysymysten mukaisella tavalla. Kuvaan aineiston analyysin kulun tarkemmin luvussa 4.4 Aineiston analyysi.

4.2 Tutkielman tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkielman aineistona käytetty Pesäpuun julkaisu paikantuu vetoomusten esittämiseksi. Vetoomuksia esittävät, sijaishuollossa olevat tai olleet nuoret pyrkivät vakuuttamaan kirjeillään julkaisun kohdeyleisön sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen liittyvästä sosiaalisesta ongelmasta. Esitetyissä vetoomuksissa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus heijastuu esimerkiksi vuorovaikutukseen lapsen ja vastuusosiaalityöntekijän välillä. Vaihtuvuuden on tutkittu vaikuttavan luottamuksellisen suhteen syntymiseen lapsen ja vastuusosiaalityöntekijän välillä (Laakso 2019, 75).

Tutkielmani tavoitteena on antaa näkökulma siihen, miten sijaishuollossa oleva tai ollut nuori eli aineiston vetoomusten esittäjä kuvaa vuorovaikutusta vastuusosiaalityöntekijänsä kanssa. Tutkielman aineistona toimivat kirjeet ovat kerrottuja tarinoita kokemuksista lastensuojelun sijaishuollossa, eivät suorina kokemuksia. Kerrotut tarinat on pyritty kirjoittamaan muotoon, joka vetoaa ja vaikuttaa tiettyyn kohdeyleisöön. Kirjoitukset kuvaavat yhden lapsen kokemuksia suomalaisen lastensuojelun järjestelmässä. Tästä huolimatta pyrin käsittelemään aineistoa yleisemmällä tasolla kuin yksittäisen lapsen kuvauksina sijaishuoltoon liittyvistä kokemuksista. Aineiston kirjeiden sisältämät kuvaukset konstruoivat sosiaalista ongelmaa, joka liittyy sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen lastensuojelussa. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

Millaista on sijaishuollossa olevan tai olleen lapsen tai nuoren ja hänen vastuusosiaalityöntekijänsä välinen kuvattu vuorovaikutus aineiston vetoomuksissa?

Millaisilla motivaatiokehyksillä sijaishuollossa olevan tai olleen lapsen tai nuoren ja hänen vastuusosiaalityöntekijänsä välistä kuvattua vuorovaikutussuhdetta perustellaan muutosta vaativiksi olosuhteiksi?

Sosiaalisten ongelmien kielellä ensimmäinen tutkimuskysymys koskee sosiaaliseen ongelmaan liitettävien olosuhteiden perusteita eli olosuhteiden kuvausta ja olosuhteissa elämisen tuottamia haittoja. Toinen tutkimuskysymys liittyy aineistossa esitettyjen vetoomusten motivaatiokehykseen eli syihin, miksi vetoomusten esittäjien mielestä sosiaalisesti ongelmaksi kuvattuihin olosuhteisiin täytyisi puuttua ja miksi vetoomusten yleisön täytyisi välittää olosuhteista.

4.3 Tutkielman aineisto ja sen rajaus

Pesäpuun julkaisu on kerätty hyödyntäen Voima Vaikuttaa! -verkostoa, joka on nuorista koostuvan kokemusasiantuntijaryhmien yhteenliittymä. Julkaisun kirjeet on kerätty verkkolomakkeen kautta lokakuun 2019 ja tammikuun 2020 välillä. (Pesäpuu ry 2020, 7.) Ensinnäkin julkaisun kirjeet pyrkivät vaikuttamaan päättäjiin. Sen lisäksi, että julkaisuun kirjoittaneet nuoret ovat halunneet tuoda esille omat kokemuksensa, ovat he osallistumalla osoittaneet haluavansa lähettää oman kirjeensä jokaiselle kansanedustajalle ja tasavallan presidentille. Kirjeiden lisäksi kansanedustajille ja tasavallan presidentille on lähetetty yhteenveto Pesäpuu ry:n julkaisusta sekä tapoja tuen osoittamiseksi lastensuojelun sijaishuollossa asuville ja asuneille nuorille. (Mt., 7.) Kirjeiden alkuperäiseen tarkoitukseen liittyy pyrkimys vaikuttaa vallitseviin olosuhteisiin: tämä pyrkimys ei ole voinut olla vaikuttamatta kirjoitusten luonteeseen.

Toiseksi kirjeet on kirjoitettu julkiseen tarkoitukseen. Koska kirjeitä kirjoittaessa on ollut tiedossa niiden sisältämien tarinoiden julkisuus, on omaa tarinaa ja sen kirjoittamista mietitty etukäteen. Omaa tarinaa on juonellistettu. Tarinallinen kerronta on harkittua ja pitkälle mietittyä. Kirjoittamalla omaa tarinaansa kirjoittaja jäsentää ja juonellistaa omaa elämäänsä. Aineistoa tuottaneet nuoret ovat todennäköisesti enemmän pohtineet kokemuksiaan lastensuojelussa ja sijaishuollossa kuin sellaiset nuoret, jotka eivät ole julkaisuun kirjoittaneet ja joilla ei ole ollut halua tätä kautta vaikuttaa asioiden muuttumiseen. Mikäli nuoret ovat muutenkin aktiivisia kokemusasiantuntijatoiminnassa, ovat he reflektoineet omaa lastensuojelun sijaishuollon polkuaan ja siitä kerrottavaa tarinaa useaan kertaan sekä muodostaneet siitä tietynlaisen kertomuksen. Tästä

kertomuksesta he ovat tuoneet vetoavaksi arvioidun osan tai osia kirjeiden muodossa julkaisuun.

Ensimmäisen kerran luin aineiston jo tutkielman ideointivaiheessa hahmottaakseni minkälaisia tekstejä kirjeet ovat, mistä asioista niissä kerrotaan ja mihin asti kirjeet aineistona riittävät. Huomasin jo tällöin, että julkaisun 101 kirjettä eroavat muodoltaan ja kerronnaltaan toisistaan sekä muodostavat suuren aineiston pro gradu -tutkielmalle. Näistä syistä arvelin, että rajauksia on syytä tehdä aineiston mielekkään käsittelyn takaamiseksi. Tutkielman teoreettisen viitekehyksen ja alustavien tutkimuskysymysten laatimisen jälkeen otin aineiston uudelleen luettavaksi yli puoli vuotta ensimmäisen lukukierroksen jälkeen. Tällä ”toisella ensimmäisellä” lukukierroksella pyrin mahdollisimman avoimeen lukemiseen. Narratiivisen tutkimuksen ensimmäistä lukukierrosta voi kuvailla kaunokirjallisen kertomuksen lukemiseksi. Toisella kierroksella lukutapa on sama kuin hyvän romaanin uudelleen lukeminen: juonta ei tarvitse enää jännittää, kertoja on tuttu ja lukiessa pystyy havainnoimaan tarkempia vivahteita ja yleissävyn muutoksia. (Hänninen 2018, 195.) Huomasin tämän pätevän aineistoa useampaan kertaan lukiessani. Ensimmäistä kertaa lukiessani hämmästelin kirjeissä kuvattua ja niiden erilaisia sävyjä, kun taas seuraavilla lukukierroksilla koin helpommaksi tarkastella kirjeitä objektiivisemmin teemojen mukaisesti.

Päädyin rajaamaan aineistoa useammalla eri kriteerillä. Ensinnäkin ne kirjeet rajautuivat pois, joissa puhuttiin yleisemmin lastensuojelun työntekijöistä sekä eri toimijoiden käytännöistä ja niiden toteutumisesta, mutta kirjoittaja ei selvästi tuonut esille omaa vastuusosiaalityöntekijäänsä. Tästä syystä jätin seitsemän kirjettä pois. Jätin pois myös kolme kirjettä, jotka sisälsivät yleisempää pohdintaa lastensuojelun yhteiskunnallisesta merkityksestä, sekä kaksi useamman lapsen tai nuoren ajatuksista koostettua kirjettä. Osassa kirjeistä kuvattiin omaa elämäntarinaa ja sitä, miten lastensuojelu on siihen vaikuttanut, mutta koska kirjeissä ei kuvattu vuorovaikutusta vastuusosiaalityöntekijän kanssa tai edes sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuutta, niin päädyin jättämään nekin lopulta pois analyysistä. Näitä kirjeitä oli 14. Lopulta aineistoksi valikoitui 75 kirjettä, joissa kuvattiin vuorovaikutussuhdetta vastuusosiaalityöntekijään tai sosiaalityöntekijöiden vaihtumisen herättämiä tunteita. Aineistoksi valikoituneet kirjeet kattoivat 43 sivua tekstiä. Tätä sivumäärää arvioidessa huomioitava on, että monessa tutkielman aineistoksi

valikoituneessa kirjeessä käsiteltiin myös asioita, joiden perusteella osa kirjeiden tekstiaineistosta rajautui pois myöhemmässä analyysin vaiheessa.

4.4 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston analyysitapoja on runsaasti. Analyysimenetelmät kietoutuvat usein toisiinsa, eivätkä ne ole kovin selvärajaisia. (Eskola & Suoranta 2008, 160.) Analyysia voi ohjata tietty teoreettinen tai epistemologinen asemointi, tai sitten analyysissa voidaan soveltaa suhteellisen vapaasti erilaisia teoreettisia ja epistemologisia lähtökohtia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103). Tutkimusta tehdessä on edessä monenlaisia valintoja. Tutkijan tulee päättää esimerkiksi se, kuvaako hän aineiston mielenkiintoisimmat kohdat vai koko aineiston tasapuolisesti (Eskola 2018, 221). Aineistoa voidaan luokitella ja laskea, teemoitella, ryhmitellä erilaisten aihepiirien mukaan tai tyypitellä eli etsiä teemojen sisältä tyypiesimerkki, eräänlainen yleistys. Aineistoa lähestytään erilaisilla tavoilla riippuen siitä, mikä tutkijaa kiinnostaa: kiinnostuksen kohteena voi olla esimerkiksi samanlaisuus tai erilaisuus, toiminnan logiikka tai tyypillinen kertomus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105; Mt., 107.) Usein alkuun ei ole selvää, mikä on aineistossa mielenkiintoista tai olennaista (Riessman 1993, 60).

Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut siitä, mitä aineistossa sanotaan: aineiston sisältö on tärkeämpi kuin muoto. Jotta voisin saada kuvan siitä, mitä aineisto sisältää suhteessa tutkimuskysymyksiin, täytyy aineistoa ensin eritellä osiin. Päädyin erittelemään aineistoa temaattisesti sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysi on keino järjestää aineisto etsimällä tekstistä merkityksiä ja tekemällä johtopäätöksiä aineistosta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117). Tutkijan pitää päättää myös teorian ja aineiston analyysin suhde. Aineistoa voi analysoida aineistolähtöisesti, teoriasidonnaisesti tai teorialähtöisesti. Näissä lähestymistavoissa analyysin teoreettiset kytkennät ovat erilaiset: analyysivaiheessa voi pitää teoreettiset kytkennät minimissä, käyttää joitakin kytkentöjä tai lähteä teoriasta ja palata siihen empirian jälkeen. (Eskola 2018, 213.) Vetoomusten esittäminen on mielenkiintoinen teoreettinen lähestymistapa, joten päädyin tuomaan sen mukaan analyysivaiheeseen. Päätinkin lähteä toteuttamaan sisällönanalyysia teorialähtöisesti. Visualisointi aineiston analyysin etenemisestä tässä tutkielmassa on liitteenä 1.

Teorialähtöinen sisällönanalyysi käyttää jo olemassa olevaa käsitejärjestelmää apuna aineistoa analysoidessa. Käsitejärjestelmällä tarkoitetaan esimerkiksi teoriaa tai mallia.

Teorialähtöisen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on analyysirungon muodostaminen. Analyysirunko voi olla tarvittaessa väljä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127–128.) Vetoomusten esittämisen teoriaan tutustuessani erityisesti vetoomusten komponentit eli perusteet, diagnostinen kehys ja motivaatiokehys jäivät kiinnostamaan. Lopulta aloittaessani aineiston analyysia kävin uudelleen läpi vetoomusten esittämisen teoriaa peilaten sitä tutkimuskysymyksiini. Näin päädyin siihen, että analyysirunkoni sisältää kolme teemaa sosiaalisten ongelmien mallitarinoiden narratiivin mallia mukaillen. Sosiaalisten ongelmien mallitarinat sisältävät kaikki vetoomusten esittäjien tiettyyn sosiaaliseen ongelmaan liittämät vetoamukset perusteista, diagnostisista kehyksistä ja motivaatiokehyksistä: näistä muodostuu narratiivi eli tarina, jolla on juoni, henkilöhahmot ja syy, miksi tarinaa kerrotaan (Loseke 2003, 89). Aineistoa tutkittuani totesin aineiston juonen näyttäytyvän konkreettisina vuorovaikutuskuvauksina, joilla perustellaan tarinan ydintä eli tarinoissa esitettyä perustelua siitä, miksi olosuhteita on muutettava. Näin ollen analyysirunkoni muodostavat yläluokat vuorovaikutuskuvaukset, tarinan ydin eli syy muuttaa olosuhde sekä tarinassa esiintyvät hahmot.

Analyysirungon muodostamisen jälkeen aineisto pelkistetään poimimalla systemaattisesti analyysirungon mukaisia ilmiöitä analyysirungon yläluokkiin. Ennen analyysin aloittamista on valittava analyysiyksikkö, joka voi olla sana, lause, lausuma tai usean lauseen sisältävä ajatuskokonaisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 128; Mt., 122.) Aineiston ja tutkimuskysymysten luonteen huomioon ottaen valitsin analyysiyksiköksi ajatuskokonaisuuden. Tiesin jo aineistoon tutustumisen ja sen rajauksen myötä, että aineistossa oli laajaa kuvailua, joka tiivistyy yhteen ydinajatukseseen. Ensimmäisenä aineisto pelkistetään eli redusoidaan niin, että aineistosta karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois (Mt., 123). Tutkielmani aineiston tekstimassasta karsin esimerkiksi kuvauksia sijaishuoltopaikoista ja muista työntekijöistä kuin vastuusosiaalityöntekijöistä, mikäli ne eivät liittyneet tutkimuskysymyksiin esimerkiksi vertauksen kautta. Toki osa näistä kuvauksista oli karsiutunut jo aineiston rajaamisen myötä pois. Lisäksi karsin kuvauksia siitä, miten pitkään kirjoittaja oli ollut lastensuojelun asiakkaana. Aineistoa karsiessani etsin tutkimuskysymyksiin liittyviä ilmauksia merkitsemällä ne kolmella eri värillä analyysirungon kolmeen yläluokkaan. Kun aineisto oli tiivistetty ja alkuperäisilmaukset värikoodattu aloin pohtia pelkistettyjä ilmauksia kullekin alkuperäisilmaukselle. Alkuperäisilmauksien laajuus vaihteli muutamista sanoista useampiin lauseisiin, ja pyrinkin pelkistettyjä ilmauksia tehdessäni kuvaamaan

alkuperäisilmausta mahdollisimman hyvin. Tästä syystä johtuen osa pelkistetyistä ilmauksista muotoutui melko pitkiksi. Muutamia alkuperäisilmauksia jaoin useammaksi ilmaukseksi kun tarkemmalla lukemisella huomasin niiden sisältävän useamman tärkeän ajatuskokonaisuuden. Vaihdoin muutamien alkuperäisilmausten ja pelkistettyjen ilmausten yläluokkaa pohtiessani ajatuskokonaisuuden tarkempaa ja eksaktimpaa sisältöä.

Lopulta 75 aineistoksi valikoituneesta kirjeestä löytyi yhteensä 257 alkuperäisilmauksista tiivistettyä pelkistettyä ilmausta. Oheinen taulukko 1 selventää aineiston sisältävän erilaisia kirjoituksia. Esimerkiksi, monista kirjeistä muodostin vain yhden pelkistetyn ilmauksen. Enimmillään pelkistettyjä ilmauksia oli yhtä kirjettä kohti 11. Tässä on huomioitava, että kirjeiden sisältöä oli jo rajattu analyysirungon mukaisesti, eli yhden pelkistetyn ilmauksen sisältävissä kirjeissä olisi saattanut olla lisää ajatuskokonaisuuden sisältäviä yksiköjä ilman aiemmin tehtyä rajausta.

	Pelkistettyjen ilmausten lukumäärä	Kirjeiden määrä
	1	14
	2	16
	3	19
	4	5
	5	8
	6	3
	7	6
	8	2
	9	2
Yhteensä	257	75

Taulukko 1: Pelkistettyjen ilmausten jakauma kirjeissä

Pelkistettyjen ilmausten luomisen jälkeen aineisto ryhmitellään yläluokkiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 131). Olin jo edellisessä vaiheessa toteuttanut tätä vaihetta merkitsemällä alkuperäisilmaukset ja pelkistetyt ilmaukset eri väreillä. Listasin seuraavaksi pelkistetyt ilmaukset kolmeen eri yläluokkaan omien värimerkintöjeni mukaisesti. Tässäkin vaiheessa kävin ajatuksella läpi pelkistettyjä ilmauksia, vertasin niitä alkuperäisilmauksiin ja siihen, miten hyvin ja kattavasti ne kuvaavat alkuperäisilmauksia. Joitakin pelkistettyjä ilmauksia muutin selkeämmiksi siinä mielessä, että ne ovat ymmärrettävissä alkuperäisilmauksen

tarkoittamalla tavalla myös ilman alkuperäisilmauksen tukea. Huomasin pelkistettyjen ilmausten jakautuvan epätasaisesti kolmeen käytettyyn yläluokkaan: vuorovaikutuskuvausten yläluokkaan kuuluvia pelkistettyjä ilmauksia aineistossa oli 136 kappaletta, tarinan ytimen yläluokkaan kuuluvia pelkistettyjä ilmauksia 92 ja tarinan hahmojen yläluokkaan luokiteltavia 29. Päätin tässä vaiheessa keskittyä yläluokkiin vuorovaikutuskuvaukset ja tarinan ydin, sillä nämä yläluokat linkittyvät tarkennettuihin tutkimuskysymyksiini. Näin ollen jätän analyysin ulkopuolelle yläluokan tarinan hahmot.

Yläluokkiin sijoittamisen jälkeen pelkistetyt ilmaukset sijoitellaan alaluokkiin omiksi ryhmikseen. Alaluokat kuuluvat edelleen alkuperäiseen yläluokkaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 131.) Tässä vaiheessa totesin, että yläluokat vuorovaikutuskuvaukset ja tarinan ydin sisältävät vielä monenlaisia kuvauksia ja paljon ilmauksia. Tästä syystä päätin hylätä ensimmäisen vaiheen yläluokat ja luoda kummankin vanhan yläluokan sisälle uuden analyysirungon ja uudet, tarkennetut yläluokat. Tämä ratkaisu on perusteltavissa siitäkin syystä, että vuorovaikutuskuvausten yläluokka linkittyy selvästi ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, kun taas tarinan ytimen yläluokka toiseen tutkimuskysymykseen. Näin ollen on perusteltua analysoida alkuperäisiä yläluokkia erikseen. Vanhoihin yläluokkiin lukittautumalla analyysini olisi todennäköisesti ollut nopeasti umpikujassa. Aineiston analyysivaihe saattaakin vaatia useiden analyysitapojen kokeilua, mikäli yksi tapa ei tunnu johtavan mihinkään (Eskola & Suoranta 2008, 161). Kuvaan kummankin yläluokan käsittelyn lyhyesti keskittyen ensin vuorovaikutuskuvausten yläluokkaan, sitten tarinan ytimen yläluokkaan.

Suurimpaan alkuperäiseen yläluokkaan vuorovaikutuskuvaukset sijoitettiin 136 pelkistettyä ilmausta. Lähdin luomaan uutta analyysirunkoa ja uusia, tarkennettuja yläluokkia tutustumalla pelkistettyihin ilmauksiin ja etsimällä niistä eroavaisuuksia. Pelkistetyissä ilmauksissa kerrottiin kokemuksista niin olemattomaan ja ongelmalliseen vuorovaikutukseen kuin myös hyvään ja toivottuun vuorovaikutukseen liittyen. Lisäksi vaihtuvuus ja sen vaikutukset näkyivät pelkistetyissä ilmauksissa osittain ehkä aineistona toimineiden kirjeiden alkuperäisestä tarkoituksesta johtuen. Näistä eri kokemusten ulottuvuuksista muodostin analyysirungon ja tarkennetut yläluokat aineiston analyysin jatkamiseksi. Tämän analyysirungon rakentaminen tapahtui aineistolähtöisesti ja omaan kokemukseen pohjautuen teorialähtöisyyden sijaan. Sijoitin pelkistetyt ilmaukset tämän uuden analyysirungon mukaisesti yläluokkiin.

Seuraavaksi lähdin tarkastelemaan pelkistettyjä ilmauksia yläluokka kerrallaan. Sisällönanalyysissa olennaista on, että aineistoa luokitellaan ja käsitellään niin kauan kuin käsittely aineiston sisällön näkökulmasta on mahdollista (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125). Totesin kunkin yläluokan sisältävän suuren määrän pelkistettyjä ilmauksia, joten päätin pilkkoa aineistoa hallittavampiin osiin. Aloin yläluokka kerrallaan etsiä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia yläluokkaan liitetyistä pelkistetyistä ilmauksista. Mikäli jokin pelkistetty ilmaus herätti kysymyksen alkuperäisilmauksen tarkoituksesta, palasin alkuperäiseen ilmaukseen ja muokkasin pelkistettyä ilmausta eksaktimpaan muotoon. Teemoittelin jokaisen tarkennetun yläluokan yhteyteen alaluokkia, jotka kuvasivat yläluokkaan liitettyjen pelkistettyjen ilmauksien erilaisia piirteitä mahdollisimman kattavasti ja kuvaavasti mutta samalla aineistoa mallintaen. Sitten siirsin pelkistetyt ilmaukset alaluokkiin. Liitteessä 2 esittelen kaikki uudet, tarkennetut yläluokat, niiden alle luodut alaluokat sekä pelkistettyjen ilmausten lukumäärät alaluokittain.

Alaluokkien luomisen jälkeen totesin aineiston olevan riittävän pilkottu tarkempaan tarkasteluun. Huomasin, että alaluokkiin liittyi olosuhteiden kuvauksia ja haittoja olosuhteissa elämiseen liittyen, joten päätin käyttää tätä jaottelua analyysin tuloksia kuvatessa.

Toiseen alkuperäiseen luokkaan eli tarinan ytimeen sijoitettuihin pelkistettyihin ilmauksiin tutustuessani huomasin, että osa pelkistetyistä ilmauksista tuntui vetoavan tunteisiin kun taas osa näennäisesti "neutraalimmin" kulttuurissamme yleisesti arvostettuihin asioihin kuten lapsen etuun. Päädyin luomaan analyysirungon tarinan ytimen vanhan yläluokan sisään Loseken (2003) vetoomusten esittämisen teoriassa kuvattujen motivaatiokehysten pohjalta. Loseke nimeää motivaatiokehyksiksi kulttuurisiin teemoihin ja logiikkaan tukeutuvat, sympatian tunteeseen vetoavat sekä syyllisen etsimiseen keskittyvät. Tämän teorian pohjalta analyysirungon uusiksi, tarkennetuiksi yläluokiksi muodostuivat kulttuuriset teemat, sympatian herättäminen ja syyllisen etsiminen.

Seuraavaksi aloin käydä läpi pelkistettyjä ilmauksia ja sijoitella niitä uusiin yläluokkiin. Kulttuurisiin teemoihin sijoitin 39 pelkistettyä ilmausta, sympatiaan 46 pelkistettyä ilmausta ja syyllisiä etsiviä pelkistettyjä ilmauksia kertyi 7 kappaletta. Sijoittelun jälkeen otin yhden yläluokan kerrallaan käsittelyyn ja aloin etsiä yläluokkaan sijoitetuista pelkistetyistä ilmauksista samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Esimerkkinä, kulttuurisiin teemoihin liitetyistä pelkistetyistä ilmauksista oli eroteltavissa vetoomuksia, jotka perustelevat asiaa

lapsen kannalta, sosiaalityöntekijän roolista käsin ja yleisemmin yhteiskunnan hyödyn kannalta. Havaintojeni pohjalta loin kunkin tarkennetun yläluokan sisälle alaluokat ja sijoitin pelkistetyt ilmaukset niihin. Taulukossa 2 kuvataan nämä aineiston analyysin aikana tarkentuneet yläluokat ja alaluokat kaikkien alkuperäisten yläluokkien osalta.

Alkuperäiset yläluokat	Tarkennetut yläluokat	Alaluokat
Vuorovaikutus- kuvaukset	Olematon vuorovaikutus	<i>Kasvoton ja tuntematon sosiaalityöntekijä Tapaamisten luonne ja vähäisyys Esimerkit vuorovaikutuksesta Tuntemattomuuden seuraukset</i>
	Vaikeudet vuorovaikutuksessa	<i>Tapaamisia harvoin Vuorovaikutuksen ongelmat Kun sosiaalityöntekijä ei tunne Epäluottamus sosiaalityöntekijään Ei osallistamista Ei tunne omia oikeuksiaan</i>
	Vaihtuvuus ja vuorovaikutus	<i>Vaihdoksen tapahtuminen Tunteet kun sosiaalityöntekijä vaihtuu Luottamuksen mureneminen Seuraukset vuorovaikutukselle</i>
	Hyväksi koettu vuorovaikutus	<i>Mitä sosiaalityöntekijä teki Tunteet Luottamuksen seuraukset Toisaalta</i>
	Ideaali vuorovaikutus	<i>Tapaamisten määrä Kiinnostuksen osoittaminen Yhteistyö ja vuorovaikutus Luottamuksen syntyminen</i>
Tarinan ydin	Kulttuurisiin teemoihin liittyvät motivaatiokehyykset	<i>Sijaishuollossa olevan lapsen kannalta perustelevinen Sosiaalityöntekijän roolin kannalta perustelevinen Yhteiskunnan hyödyn kannalta perustelevinen</i>
	Sympatian herättämiseen pyrkivät motivaatiokehyykset	<i>Sympatian herättäminen yleisellä tasolla Uhriin liittyvät konstruktiot Sosiaalityöntekijä vaikeassa tilanteessa tahtomattaan</i>
	Syylisiä etsivät motivaatiokehyykset	<i>Aika vihollisena Tuntematon, tavoittamattomissa oleva sosiaalityöntekijä Sosiaalityöntekijä syyllisenä</i>
Tarinan hahmot		

Taulukko 2: Aineiston analyysin aikana tarkentuneet yläluokat ja alaluokat

Tässäkin vaiheessa palasin muutamia kertoja alkuperäisilmauksiin miettimällä tarkoin, mitä alkuperäisessä ilmauksessa kirjoittaja on tarkoittanut. Esimerkiksi, mikäli alkuperäisessä ilmauksessa korostettiin sosiaalityöntekijän roolia, sijoitin ilmauksen siltä kannalta sopivaan alaluokkaan. Toisin sanoen vaikka keskityn analyysissä siihen, mitä aineistossa sanotaan, pohdiskelin alkuperäisilmauksien sanavalintoja ja tarkoitusta ilmauksien takana. Rajanvedot osoittautuivat haastaviksi, mutta koska dokumentoin

analyysivaiheen jokaisen osuuden eri dokumentteihin, koin helpoksi palata analyysissa askeleen taaksepäin tarkastelemaan aineistoa uudelleen. Liitteessä 3 annan esimerkkejä pelkistettyjen ilmausten sijoittelusta yläluokkiin ja niistä muodostetuista alaluokista.

Tässä vaiheessa totesin, että erityisesti yläluokat kulttuuriset teemat ja sympatian herättäminen kaipasivat vielä jotakin lisää, jotta niitä olisi mahdollista mielekkäästi eritellä tutkielmaraportissa. Päätin edetä kunkin alaluokan sisällä vielä niin, että etsin alaluokan ilmauksista erilaisia yhdistäviä teemoja, joiden kautta voin löydöksiäni aineistosta tutkimusraportissa esitellä. Syyllisen etsimisen yläluokan käsittelyn päätin lopettaa alaluokkien muodostamiseen, sillä tässä yläluokassa on selkeästi vähemmän pelkistettyjä ilmauksia. Liitteessä 4 esittelen aineistosta muodostamani tarkennetut yläluokat, alaluokat ja alaluokan sisältä nousevat teemat. Näiden alaluokkien pohjalta muodostin motivaatiokehukset, joissa huomioidaan alaluokkien alaiset teemat.

4.5 Tutkielman eettisyys ja tulosten luotettavuus

Tutkimusetiikka on prosessimaista ja muotoutuu koko tutkimuksen teon ajan (Kuula 2011). Tutkielmaa tehdessäni olen eri vaiheissa pohtinut tutkielman eettisyyttä ja sitä, millaisia asioita tutkielman teon yhteydessä tulisi huomioida eettisesti kestävästä tutkielman tekemisestä. Ihmistä tutkivissa tieteissä tutkimuksen eettisiin periaatteisiin kuuluu muun muassa tutkittavien henkilöiden ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä tutkimuksen toteuttaminen niin, ettei siitä koidu merkittävää haittaa tutkittavina oleville ihmisille, yhteisöille tai muille tutkimuskohteille (TENK 2019, 7). Tutkielmani aineiston ollessa julkista ja julkiseksi kirjoitettua tekstiä, on lähtökohta erilainen eettisestä näkökulmasta. Aineiston tuottaneet kirjoittajat ovat kirjoittaneet kirjeensä tietty tavoite mielessä. Todennäköisesti kirjeistä ja täten myös kirjeissä olevista vetoamuksista on tehty mahdollisimman vakuuttavia tähän tavoitteeseen pääsemiseksi. Aineisto on valmiiksi väritynyt tavoitetta edistäväksi kerronnaksi.

Erityisesti kaksi asiaa herättivät eettistä pohdintaa tutkielmaprosessin aikana. Ensimmäinen tutkielmassa korostuu ongelmälähtöinen puhe osittain siitä syystä, että teoreettinen näkökulmani kumpuaa sosiaalisten ongelmien teoriaperinteestä. Jossain vaiheessa pohdin, että onko oikein nostaa tutkielmassa esiin ongelmapuhetta vai olisiko hedelmällisempää pyrkiä positiivisempaan kerrontaan. Päädyin siihen, että vaikka ongelmapuhe tutkielmassa korostuu, on sosiaalisten ongelmien kautta aiheen

lähestyminen perusteltua siinä mielessä, että aineistossa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus halutaan konstruoida sosiaalseksi ongelmaksi. Tähän sosiaalseen ongelmana liittyviä olosuhteita pitää pyrkiä muuttamaan. Sosiaalseksi ongelmaksi konstruoinnin myötä vaihtuvuuteen on mahdollista saada muutosta esimerkiksi lain tasolla mikäli poliittiset päättäjät vakuuttuvat sosiaalseen ongelman ongelmallisuudesta. Toiseksi pohdin yksilöllisten kuvausten ja tarinoiden tyypistämistä yleiselle tasolle. Hyvänä puolena tässä on kertojien tunnistamisen vaikeutuminen, mutta samalla tutkimus on vähemmän läpinäkyvää ja tarinoiden yksilölliset piirteet jäävät vähälle huomiolle kun tyypillisiä piirteitä korostetaan (Hänninen 2018, 204). Vetoomusten esittäjiltä ei ole mahdollista saada suostumusta tutkielman toteuttamiseen. Teksti toki on julkiseksi kirjoitettua ja siinä on vaikuttamispyrkimyksensä, eli julkaisuun kirjoittamalla asetetaan oma tarina alltiiksi arvostelulle. Mutta samalla se, että tutkija ottaa henkilökohtaisen tarinan käsittelyyn, esittää siitä tulkintoja ja asettaa tarinan tulkittavaksi objektiksi, saattaa tuntua tarinan kirjoittajista määrittelemättömällä tavalla loukkaavalta (Hänninen 2018, 204–205).

Narratiivisen tutkimuksen tulosten luotettavuutta arvioitaessa on muistettava, että erilaisia narratiiveja ei ole tarkoitettu eksaktiksi kuvaukseksi tai peilikuvaksi maailmasta (Riessman 1993, 64). Tarinoita ei voida nimetä tosiksi tai epätosiksi, sillä tutkijaa ei voi erottaa todellisuudesta erilliseksi olennoksi. Hän on osa tutkimuskohdetta ollessaan osa maailmaa. Ottaessaan ilmiön tutkimuksen kohteeksi ja tulkitessaan sitä tutkija etsii erilaisia merkityksiä ilmiöstä. (Heikkinen 2018, 184.) Tässä tutkielmaraportissa esitetty kuvaus tutkielmaprosessista on ennen kaikkea tutkielman tekijän hahmotelma tutkimuksen aiheena olevasta ilmiöstä. Toisaalta myös tutkielmaraportin lukeminen itsessään sijoittuu eri diskursseihin, esimerkiksi tieteelliseen, feministiseen tai terapeutiseen (Riessman 2002b, 256). Tutkimuksilla muodostetaan erilaisia narratiiveja, joita tulkitaan tiettyjen ajan myötä muuttuvien sosiaalisten diskurssien ja valtarakenteiden sisältä. Jokainen lukukerta tarjoaa yhden uuden mahdollisen version kirjoitetusta. Narratiivisuus on vaihtoehtoisia kuvauksia, ja tutkimuksen validiteetti on prosessi, jossa arvioidaan ennen kaikkea tutkimuksen tulkintojen uskottavuutta totuuden sijaan. Totuuteen viittaaminen olettaa, että on olemassa objektiivinen todellisuus, kun taas uskottavuus on sosiaalisen maailman prosessi. Uskottavuutta voidaan tarkastella narratiivisessa tutkimuksessa esimerkiksi narratiivin vakuuttavuutena tai havaintojen vastaavuutena. (Riessman 1993, 65–66.) Narratiivisen tutkimuksen uskottavuuteen liittyy kyky vakuuttaa lukija ja saada hänet eläytymään tarinaan. Joskus saattaa käydä jopa niin, että tutkimuksen jälkeen jotain on

toisin tutkijan maailmassa, ja tutkimusraportin lukemisen jälkeen lukijan maailmassa. (Syrjälä 2018, 278.) Kenties lukijalla on uusi näkökulma eli horisontti maailmaan (Heikkinen 2018, 185). Tutkijan näkökulmasta voin sanoa tutkielmaprosessin avanneen uudenlaisia ajatuksia ennen kaikkea sen huomion myötä, miten yllättävillä ja taidokkailla tavoilla sijaishuollossa olleet tai olevat nuoret konstruoivat sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen liittyvää sosiaalista ongelmaa. Muilta osin jokaisen lukijan on itse arvioitava tämän tutkielman uskottavuus tutkielmaraportin pohjalta.

Narratiivista tutkimusta on kritisoitu muun muassa voimakkaasta oletuksesta, että kokemus jäsentyy kaikilla narratiivisesti. Lisäksi toisinaan tarinoiden moninaisuutta ei kunnioiteta tarpeeksi, vaan tutkimus nostaa esille *“kansansadun tyyppisiä selkeitä tarinoita”*. (Hänninen 2018, 205.) Toisaalta etenkin onnistuneiden vetoomusten esittämiseen kuuluu tietty yksinkertaisuus, selkeys ja vetoavuus. Yksinkertaisuus on tehokasta, sillä se tarjoaa mahdollisuuden yksinkertaisille ratkaisuille vaikka tosielämän kompleksisuus silloin unohtuukin (Loseke 2003, 61). Aineistona käytetyn julkaisun luonteesta johtuen uskon kirjeiden kirjoittajien pyrkineen yksinkertaistamaan sanomaansa vetoomusten tehokkuuden ja selkeyden vuoksi. Koska julkaisulla on tietty päämäärä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärän rajaamiseksi ja vastuusosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden estämiseksi, ei julkaisuun ole valikoitunut tekstejä toisenlaisella tavoitteella. Aineistona käyttämäni julkaisun lähtökohta on yhtenäinen. Tutkielmassani voinkin vain pyrkiä siihen, että pyrin kuvaamaan aineistoksi valikoituneita julkaisun osia kattavasti ja moninaisesti.

5 VETOOMUSTEN PERUSTEET: MILLAISTA ON AINEISTOSSA KUVATTU VUOROVAIKUTUS?

Seuraavaksi kuvaan aineiston analyysin tuloksia eli sitä, millaisia vetoomuksia aineistossa konstruointiin vetoomusten ensisijaiselle yleisölle eli poliittisille päättäjille. Olen tarkastellut vetoomuksia kahdelta eri kannalta. Ensinnäkin, aineiston vetoomusten perusteet paikantuvat aineistossa kuvatuksi vuorovaikutukseksi lapsen ja vastuusosiaalityöntekijän välillä. Vuorovaikutuskuvaukset liittyvät ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni. Toiseksi, vetoomusten motivaatiokehukset aineistossa ovat syitä, miksi olosuhteisiin täytyisi puuttua eli miksi yleisön täytyisi välittää olosuhteista. Tämä vastaa toiseen tutkimuskysymykseeni. Tässä luvussa keskityn aineistossa kuvattuun vuorovaikutukseen ja seuraavassa luvussa motivaatiokehuksiin.

Vetoomusten perusteet (eli tässä tutkielmassa vuorovaikutuskuvaukset) kertovat meille sosiaalisiksi ongelmiksi luokiteltavien olosuhteiden taustat: millaisia olosuhteet ovat, mitä haittaa koituu olosuhteissa elämisestä ja kuinka monia olosuhteet koskettavat (Loseke 2003, 55). Aineistossa oli 136 vuorovaikutusta kuvaavaa pelkistettyä ilmausta, ja tähän määrään mahtuu monenlaista kuvausta. Tästä syystä päädyin jaottelemaan vuorovaikutuksen kuvaukset useampaan yläluokkaan: vuorovaikutus oli olematonta, vaikeuksien täyttämää tai hyväksi koettua. Lisäksi aineistossa kuvattiin vaihtuvuuden vaikutuksia vuorovaikutukseen ja toivottavaa vuorovaikutusta. Käsittelen näitä vuorovaikutuksen kuvauksien yläluokkia kutakin erikseen kuvaillen millaiseksi olosuhteet kuvattiin aineistossa ja mitä haittaa olosuhteissa elämisestä kerrottiin syntyvän. Vetoomusten perusteet on esitetty tiivistetyssä muodossa liitteessä 5.

5.1 Olematon vuorovaikutus

Olemattoman vuorovaikutussuhteen kuvauksia oli 23 pelkistetyssä ilmauksessa. Olemattoman vuorovaikutuksen vetoomuksen perusteisiin liitettyihin olosuhteisiin kuului sosiaalityöntekijän kasvottomuus ja tuntemattomuus (11 pelkistettyä ilmausta), tapaamisten luonne ja vähäisyys (4) sekä konkreettiset esimerkit siitä, millaista vuorovaikutus sosiaalityöntekijän kanssa on johtuen vuorovaikutussuhteen laadusta (4). Olosuhteista koitua haitta liittyi sosiaalityöntekijän tuntemattomuuden seurauksiin (4).

Suurin osa olemattoman vuorovaikutuksen kuvauksista liittyi sosiaalityöntekijän tuntemattomuuteen ja kasvottomuuteen. Useat eri vetoomusten esittäjät kertoivat, etteivät osaa nimetä kaikkia vastuusosiaalityöntekijöitään eivätkä ole edes tavanneet heitä kaikkia.

"Olen ollut huostaanotettuna 2-vuotiaasta lähtien ja mulla on ollu niin monta sosiaalityöntekijää, etten muista yhdenkään aikaisemman työntekijän nimeä tai kasvoja." (kirje 65)

"Minun elämässä on ollut vain muutama, 3-4 sosiaalityöntekijää mutta kai sekin jotain kertoo etten ole heidän määrästään ihan varma. He eivät ole olleet elämässäni sillä tavalla läsnä, kuin mitä voisi odottaa sellaisilta ihmisiltä, jotka päättävät minun elämäni isoista asioista, kuten asumisesta, rahan käytöstä, yhteydenpidoista yms." (kirje 91)

Vastuusosiaalityöntekijöiden kuvattiin päättävän isoista asioista sijaishuollossa olevan lapsen kohdalla. Vetoomusten esittäjien mielestä tähän vastuuseen nähden vastuusosiaalityöntekijät olivat asiakaslastensa elämässä vähän läsnä. Vetoomusten esittäjillä oli epäilyksiä siitä, ovatko vastuusosiaalityöntekijät tutustuneet asiakirjoihin huolella. Tutustumisen tärkeyttä perusteltiin sillä, että vastuusosiaalityöntekijä tekee isoja päätöksiä lapsen elämään liittyen. Epäilykset olivat heränneet esimerkiksi silloin, kun vastuusosiaalityöntekijällä on ollut tietämyksessään puutteita tärkeidenkin asioiden kohdalla.

Sosiaalityöntekijä kuvitellaan henkilöksi, *"jolla on pussi päässä nimilappu piilossa"* ja joka *"istuu tietokoneen takana piilossa minulta"* (kirje 25). Usein sosiaalityöntekijät itsekin kokevat, että aikaa lapsen tilanteeseen perehtymiseen on liian vähän. Näin koetaan siitä huolimatta, että ajan järjestäminen lapsen kanssa työskentelyyn nähdään tärkeänä. (Heino ym. 2016, 106.) Tutkielman aineistossa kuvailtiin, että sosiaalityöntekijää tavataan kerran tai kahdesti vuodessa virallisten tapaamisten yhteydessä.

"En koskaan nähnyt niitä kahestaan. Ei kai ollu aikaa." (kirje 59)

"Oman sijaishuoltoni aikana mielipiteen kertominen oli mahdollista lähinnä virallisten tapaamisten yhteydessä eli kerran tai kaksi vuodessa." (kirje 95)

Aineistossa nostettiin esille tapaamisten asiakassuunnitelmakeskeisyys. Vetoomusten esittäjien mielestä pelkät asiakassuunnitelman päivittämiseen keskittyvät palaverit eivät riitä tapaamisiksi vastuusosiaalityöntekijän kanssa. Esimerkiksi omien mielipiteiden esille tuominen on vaikeaa, mikäli vastuusosiaalityöntekijää ei ole tavannut koskaan

kahdestaan. Kahdenkeskisen ajan puuttuminen johtaa siihen, ettei omaan sosiaalityöntekijään tutustuminen tunnu olevan mahdollista.

“Riittämätön aika johtaa siihen, että lapsi tai nuori ei pääse tutustumaan oikeasti sossun eikä kertomaan oikeasti miltä tuntuu.” (kirje 2)

Toisinaan yhteydenpito on saattanut olla jopa mahdotonta monesta syystä. Vetoomusten esittäjät kuvasivat, etteivät ole joko tienneet vastuusosiaalityöntekijäänsä tai heillä ei ole ollut suoraa yhteystietoa vastuusosiaalityöntekijään. Joskus vastuusosiaalityöntekijä ei ole vastannut viesteihin tai palannut asioihin myöhemmin.

“Jos minulla olisi tullut hätä, en olisi tiennyt, kehen ottaa yhteyttä.” (kirje 34)

“Meillä lapsilla ei ollut hallussa sosiaalityöntekijän suoraa yhteystietoa, vaan se olisi pitänyt kysyä joltakin aikuiselta tai etsiä itse netistä.” (kirje 95)

“Jos minulla oli kysyttävää tältä sosiaalityöntekijältä, hän vastasi harvoin eikä palannut asioihin uudestaan.” (kirje 93)

Aineiston käsittelyn yhteydessä esille nousseet havainnot asiakassuunnitelmakeskeisyydestä ja suorien yhteystietojen puutteesta ovat yhteneväisiä Laakson (2019) tutkimukseen. Tutkimuksen mukaan yleistä on, ettei lapsi tai nuori ole itse ollut yhteydessä vastuusosiaalityöntekijään esimerkiksi siksi, etteivät he ole kokeneet tarpeelliseksi nähdä asiakassuunnitelmaneuvoittelujen ulkopuolella (Mt., 50). Vetoomusten esittäjät toivat aineistossa esille halun tavata vastuusosiaalityöntekijää, mutta tämä saattaa johtua aineistona käytetyn julkaisun tavoitteesta eli sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen liittyvän sosiaalisen ongelman ratkaisemisesta.

Silloin kun vastuusosiaalityöntekijään ei ole mahdollisuutta tutustua eli vuorovaikutus on olematonta, ei tunnu mahdolliselta kertoa vaikeista asioista henkilölle, joka on asiakaslapsen näkökulmasta tuntematon.

“Ja sit oletetaan, että menen kertomaan kaiken; toiveeni, tunteeni - jotka muuten tälleen btw olivat aina kiellettyjä kotona - ihmiselle ketä en tunne.” (kirje 3)

Erityisesti vastuusosiaalityöntekijän päätöksentekijän roolin kannalta tämä on problemaattista. Aineistossa kuvattiin, että päätöksentekijän roolin ja päätöksien luonteen vuoksi vastuusosiaalityöntekijän tulisi olla lapsen elämässä vahvemmin läsnä. Joskus vetoomusten esittäjät eivät nimittäin tienneet, mistä kaikesta vastuusosiaalityöntekijä on päättänyt.

“En tiedä, mistä kaikesta sosiaalityöntekijä on mun elämässä päättänyt. Ei se kai vaikuta enää niin moneen asiaan kuin aikaisemmin. Sen tiedän, että sosiaalityöntekijä on päättänyt mun terapian alkamisesta, jatkumisesta ja päättymisestä.” (kirje 42)

Olemattomaan vuorovaikutukseen liittyvät vuorovaikutuskuvaukset muodostavat lohduttoman kuvan vuorovaikutuksesta vastuusosiaalityöntekijän ja sijaishuollossa olevan tai olleen lapsen välillä. Lastensuojelulain keskeisiin periaatteisiin kuuluu lapsen mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan (Lastensuojelulaki 417/2007). Mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihin tuntuu vähintään kyseenalaiselta, mikäli vuorovaikutus on aineistossa kuvatun kaltaista. Olemattomaan vuorovaikutukseen liittyvät olosuhteiden perusteet kuvaavat, että vastuusosiaalityöntekijä on tuntematon ja kasvoton henkilö, joka ei tunne tekemiensä päätösten kohdetta eli lasta. Tapaamisia on vain harvoin ja ne ovat asiakassuunnitelmakeskeisiä. Kaikki tämä johtaa siihen, että mahdollisuutta tutustua ei ole, yhteys vastuusosiaalityöntekijän kanssa ei toimi eikä lapsi tiedä mistä kaikesta vastuusosiaalityöntekijä päättää. Toki aineistona käytetyssä julkaisussa pyritään vetoamaan sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden vähentämisen puolesta, joten tämä tavoite on vaikuttanut siihen, mitä julkaisun kirjeissä tuodaan esille. Huomioitava on, että muissakin tutkimuksissa on nostettu esiin samankaltaisia ongelmia lasten ja vastuusosiaalityöntekijöiden työskentelyyn liittyen.

5.2 Vaikeudet vuorovaikutuksessa

Ylivoimaisesti eniten aineistossa kuvailtiin vuorovaikutussuhteen vaikeuksia. Tällaisia kuvauksia oli 45 pelkistetyssä ilmauksessa eli jopa tuplasti enemmän kuin olemattoman vuorovaikutussuhteen kuvauksia. Vaikeuksien täyttämän vuorovaikutuksen vetoomuksen perusteiden olosuhteiksi kuvattiin harvoin järjestyvät tapaamiset (3 pelkistettyä ilmausta), vuorovaikutuksessa ilmenevät ongelmat (8) sekä se, ettei sosiaalityöntekijä tunne lasta (9). Olosuhteiden haitalliset seuraukset näkyivät siinä, että sosiaalityöntekijään ei luoteta (15), lasta ei osallisteta päätöksentekoon (6) eikä lapsi tunne omia oikeuksiaan (4).

Vuorovaikutussuhteen vaikeuksiin liittyivät harvoin järjestyvät tapaamiset vastuusosiaalityöntekijän kanssa. Joskus tapaamisten määrää vertailtiin toisten samassa tilanteessa olevien kesken. Vastuusosiaalityöntekijää saatettiin tavata vain asiakassuunnitelmapalavereissa, joissa paikalla oli muitakin aikuisia. Aikuisten läsnäolo saattoi estää lasta kertomasta asioitaan varsinkin siinä tapauksessa jos paikalla olivat

myös lapsen kaltoinkohtelijat, joista kerrottavaa olisi ollut. Joskus taas lapsen luottohenkilöt jätettiin pois, eikä sekään luonut turvallisuuden tunnetta.

“Pahin muisto asiakassuunnitelmastani lapsena on ehdottomasti se, kun sosiaalityöntekijäni vei minut huoneeseeni, pisti oven kiinni, toi krääsää ja rupesi kyselemään asioita. Ihan kuin joku namusetä. Vieras ihminen, jota en ollut koskaan ennen tavannut, ilman mitään varoitusta. Miten pieni lapsi voisi luottaa ihmiseen, joka tekee noin? Tilanne oli täysin erilainen kuin aikaisemmat asiakassuunnitelmamme, sillä niissä oli aina paikalla ”sijaisvanhempani”, joita pidän turvallisimpina ihmisinä ja omina vanhempinani.” (kirje 45)

Vuorovaikutukseen liittyi monia ongelmia, joista yksi oli vuorovaikutuksen pinnallisuus. Joskus tapaamisilla vain täytettiin monisteita. Pinnallisuus ilmeni erityisesti siinä, että vastuusosiaalityöntekijät kysyivät aina samat kysymykset, joihin annettiin samat vastaukset. Usein keskustelu ei silloin ollut vetoomusten esittäjien kaipaamaa tai siinä hetkessä heille tärkeää. Vuorovaikutukseen vaikutti myös sosiaalityöntekijän kiire. Vetoomusten esittäjät kokivat, että he tunsivat vastuusosiaalityöntekijän kiireen eivätkä siinä tilanteessa pystyneet kertomaan ajatuksistaan ja tunteistaan “pinnallista puolta” lukuunottamatta.

“Oikeasti toivoin, että he puhuisivat kanssani enemmän, kertoisivat äidistä ja saisin kertoa, kuinka ikävä minulla oli ja kuinka kaipasini kotiin, mutta toisaalta en.” (kirje 87)

“Joka kerta, kun sosiaalityöntekijä kävi meillä, se oli eri mitä viimeksi oli ollut. He kysyivät minulta joka kerta saman yhden kysymyksen ”Mitä kuuluu?” Vastasin aina, että hyvin ja pyyhin kyyneleet pois silmistä.” (kirje 97)

Vetoomusten esittäjät kuvasivat oman kertomuksensa tasaantumista, sillä he kertoivat jatkuvasti tarinaansa uudelleen ja uudelleen. Vetoomusten esittäjät kuvasivat, että aina ei vain löytynyt jaksamista avata hankalia muistoja ja pahimmassa tapauksessa ahdistua niistä uudelleen.

“Kertomuskin muuttui ajan saatossa tasaisemmaksi, sillä hankalia muistoja ei aina jaksanut avata yksityiskohtia myöten. Vanhat muistot aiheuttivat ahdistusta ja niitä pyrki olemaan mieltimättä.” (kirje 95)

Sosiaalityöntekijän tehtävät voi tiivistää kahteen. Käytännön asioiden hoitamisen lisäksi työhön kuuluu vuorovaikutuksellista sosiaalista kanssakäymistä. Sosiaalisessa kanssakäymisessä tärkeää on kohtamistilanteen tunnelma, suhde työntekijään ja kokemukset työntekijän suhtautumisesta asiakkaaseen. (Kulmala ym. 2003, 127–130.) Kun kohtaamistilanteessa on hankaluuksia, suhde vastuusosiaalityöntekijään on etäinen ja

vastuusosiaalityöntekijä kuvataan kiireiseksi. Tällöin ei ole ihme, ettei vuorovaikutusta koeta toimivaksi. Tämänkaltaiset kokemukset vuorovaikutuksesta olivat johtaneet jopa siihen, että sosiaalityöntekijä herätti kielteisiä tunteita:

“Kaiken kaikkiaan kaikki kokemukseni sosiaalityöntekijöihin liittyen olivat kielteiset. Lapsuuttani ja nuoruuttani maalasi täten ärtyneisyys ja turhautuneisuus sosiaalityöntekijöitä kohtaan.” (kirje 73)

Vetoomusten esittäjät kuvasivat, että sosiaalityöntekijät olivat saattaneet luottaa sokeasti tiettyjen tahojen kertomuksiin ja sivuuttaa lapsen kertomuksen. Vastuusosiaalityöntekijöiden ei koeta tuntevan asiakkaitaan sillä tavalla, että eri osapuolien ristiriitaisten kertomusten arvioiminen olisi mahdollista.

“Jos on tehty välillä vaikka rajoituspäätöksiä tms., niin sit joku ventovieras sossu soittaa ja pitää muka sille selittää, että miksi on tehnyt sitä ja tätä ja tosi henkilökohtaisia asioita.” (kirje 57)

Sosiaalityöntekijän kiire herätti epäluottamusta ja paha mieltä. Toisinaan vetoomusten esittäjät olivat tunteneet, ettei heillä ole ihmisarvoa eikä heidän paha olonsa ole kiinnostanut ketään. Tietynlainen oireilu, esimerkiksi karkailu, olisi kirjeissä kerrotun mukaan saattanut loppua, mikäli joku olisi ollut aidosti kiinnostunut voinnista ja kuunnellut. Vetoomusten esittäjät olisivat halunneet vain puhua.

“Musta tuntu, ettei niitä kauheesti kiinnostanu mun jutut, kun aina oli niin kiire... Enkä halunnu olla taakaks niille lisää.” (kirje 59)

Epäluottamusta oli herättänyt myös se, että vastuusosiaalityöntekijän koettiin joskus auttavan tietyissä asioissa, mutta lopulta asiat täytyi itse tarkistaa. Luottamusta ei ole ollut siihen, että sovittuja asioita olisi muistettu hoitaa. Joskus vastuusosiaalityöntekijä oli unohtanut lupaamansa, ei ollut hoitanut luvattuja asioita eikä ollut vastannut viesteihin. Muutama vetoomusten esittäjä nosti esille sosiaaliohjaajat. Sosiaaliohjaajat kuvattiin luotettavampina tai heidän ajateltiin vastaavan todennäköisimmin vetoomusten esittäjää pohdituttaviin asioihin.

“Minulla ei tällä hetkelläkään suhde sosiaalityöntekijään toimi, sillä hän jättää asiat junnaamaan paikoilleen ja jättää asioita hoitamatta. Siirtää vastuun aina sijoituspaikalle. Hoidan siksi asiat aina sosiaaliohjaajan tai johtavan sosiaalityöntekijän kanssa. En muista, millon on ollut onnistunut suhde sosiaalityöntekijän kanssa. Sosiaaliohjaajan kanssa on ollut koko ajan onnistunut suhde. Minulla on ollut huostaanoton aikana sama sosiaalityöntekijä. Pystyn luottamaan vain sosiaaliohjaajaan.” (kirje 33)

Vetoomusten esittäjät kuvasivat kokemuksia jopa siitä, että vastuusosiaalityöntekijät väärentelevät asioita ja valehtelevat niistä. Vastuusosiaalityöntekijät eivät nähneet vetoomusten esittäjiä yksilöinä eikä heitä otettu tosissaan kun he kertoivat epäkohdista ja väkivallasta.

“Ei ole myöskään oikein väittää lapsesta mitään, jos ei ole perusteellisia tietoja tai asianmukaisia todistusta.” (kirje 12)

Lasten osallistaminen jäi aineiston kuvauksien perusteella vähäiseksi. Laakson (2019) tutkimuksessa on kartoitettu sijoitettuna olevien lasten ja nuorten kokemuksia osallisuudesta. Monet lapset kokivat voivansa vaikuttaa ainakin osittain pieniin asioihin kuten harrastuksiin, koulunkäyntiin ja läheisten tapaamiseen, kun taas suuriin asioihin, esimerkiksi huostassaoloon, ei ole voinut vaikuttaa. (Mt., 65.) Tässäkin aineistossa vetoomusten esittäjillä oli kokemuksia siitä, ettei heitä ole otettu mukaan päätöksentekoprosessiin isoista asioista päätettäessä.

“Seison osaston puhelin kädessä. Olen juuri saanut tiedon sijoituksesta. En kotiudu, vaan minut sijoitetaan. Selvä. Yritän kysellä, millainen paikka on? Minulle ei kerrota, hän ei saa sanoa enempää. Yritän kysyä kuka saa? Minulle ei kerrota, hän ei saa kertoa nimeä. Henkilö ottaa minuun yhteyttä palatessaan lomalta. Ok. Elämästäni on tehty juuri ratkaiseva päätös, asia on vain ilmoitettu minulle, enkä tiedä kuka sen teki.” (kirje 3)

Lastensuojelulain 20 § nojalla lastensuojelua toteutettaessa on selvittettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Mielipide voidaan jättää selvittämättä, mikäli selvittäminen vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Joskus lapset voivat ajatella, ettei heitä ole kuunneltu. Ensinnäkin lapsen ikä vaikuttaa kokemuksiin kuulluksi tulemisesta. Toiseksi lapsen kanssa on saatettu asioista keskustella, mutta lapset eivät ole välttämättä mieltäneet tätä keskustelua osallisuudeksi. (Hestbæk 2018, 135.) Julkaisun kirjeiden tapauksessa on mahdotonta jälkikäteen tietää, mitä on tapahtunut. Kirjeet on kirjoitettu tietyn sosiaalisen ongelman konstruomiseksi. Silti on huomioitava, että samantyyppisiä kokemuksia aineistossa oli lukuisia. Jyrkimmillään vetoomusten esittäjät kuvasivat kokeneensa, että vastuusosiaalityöntekijä ei ole kertonut syitä päätöksiin eikä ole halunnut kuulla mielipidettä lapselta. Joskus kuva tapahtumista oli muuttunut jälkikäteen, kun vetoomusten esittäjä oli saanut tutustua omiin papereihinsa.

“Olen ollut lapsena todella pettynyt sosiaalitoimen päätöksiin. Miksi minut otettiin ekasta sijaisperheestä pois? Siellä oli kaikki hyvin. Miksi minun ei anneta tavata

mummiä, äitiä ja veljeä? Nämä kaikki kysymykset oli minulle lapsena ihan auki. Syytin itseäni kaikesta siihen asti, kunnes sain täysikäisyyden saavutettuani lukea epikriisipaperit. Sosiaalityöntekijäni ei kertonut näihin asioihin syitä.” (kirje 83)

Luonnollisesti kokemus osallistamattomuudesta oli vaikuttanut vuorovaikutussuhteen muodostumiseen. Vetoomusten esittäjä oli saattanut kokea, että päätöksiä tehtäessä ei oltu huomioitu ollenkaan päätöksen kohteena olevaa henkilöä. Vetoomusten esittäjät kuvasivat myös sitä, etteivät he ole aina olleet tietoisia omista oikeuksistaan. Esimerkiksi oikeudesta tavata vastuusosiaalityöntekijää kahden kesken ei oltu tiedetty. Usein tapaamisilla oli ollut läsnä muitakin, joten tärkeitä asioita oli jäänyt kertomatta kun ei oltu haluttu puhua muiden läsnäollessa eikä oltu osattu vaatia sosiaalityöntekijän tapaamista kahden kesken.

“Asuin seitsemän vuotta sellaisessa sijaisperheessä, jossa minua kohdeltiin sekä henkisesti että fyysisesti väkivaltaisesti. Jos olisin tiennyt silloin oikeudestani esimerkiksi tavata sosiaalityöntekijääni kahden kesken, olisi välillemme voinut muodostua sellainen suhde, että olisin voinut kertoa kohtelustani.” (kirje 91)

Vuorovaikutussuhteen vaikeuksista kertovia kuvauksia oli aineistossa runsaasti. Kun konstruoidaan vaikeuksien täyttämään vuorovaikutussuhteeseen liittyviä olosuhteiden perusteita, kuvataan vuorovaikutussuhteeseen vaikuttavan harvat tapaamiset, vuorovaikutuksen ongelmat kuten vuorovaikutuksen pinnallisuus ja vastuusosiaalityöntekijän kiire sekä tuntemattomaksi jäädä vastuusosiaalityöntekijä. Usein kokemukset johtivat epäluottamukseen ja kielteisiin tunteisiin vastuusosiaalityöntekijää kohtaan. Vetoomusten esittäjät kirjoittivat osallistamattomuuden kokemuksista ja tiedon puutteista omiin oikeuksiin liittyen. Toimivan vuorovaikutuksen on tutkittu tukevan asiakkaan elämää kokonaisvaltaisesti: joskus vaikeissa tilanteissa suhde sosiaalityöntekijään on tärkeä ja kantaa yli elämäntilanteen (Kulmala ym. 2003, 131). Edellä kuvattu vaikeuksien täyttämä vuorovaikutussuhde ei tätä tee.

5.3 Vaihtuvuus ja vuorovaikutus

Vaihtuvuuden vaikutuksia vuorovaikutukseen kuvattiin 22 pelkistetyssä ilmauksessa. Vaihtuvuuden ja vuorovaikutuksen vetoimuksen perusteisiin liittyvät olosuhteet olivat vaihdoksen tapahtumisen kuvauksia (6 pelkistettyä ilmausta) ja tunteita vaihdoksen yhteydessä (5). Vaihtuvuuden haitalliset vaikutukset ilmenivät luottamuksen

murenemisessä vaihdon yhteydessä (4) ja vaihtumisen seurauksina vuorovaikutukseen (7).

Sosiaalityöntekijän vaihtuminen tapahtui joskus yllätyksenä eikä vaihtumisesta välttämättä kerrottu ennalta. Puhelimesta saattoi olla uusi ääni tai palaveriin ilmestyi tuntematon sosiaalityöntekijä vaikkei edelliseenkään oltu tutustuttu kunnolla. Joskus papereiden perusteella oli huomattu, että vastuusosiaalityöntekijöitä oli enemmän kuin tiedettiin tai arvuuteltiin. Kaikista vastuusosiaalityöntekijöistä ei oltu kuultu, ei edes puhelinsoittoa.

“Sen kun vastaan puhelimeen, ja siellä onkin jälleen uusi minusta vastaava ihminen. En tiedä kuka, enkä tiedä milloin henkilö on vaihtunut. Tiedän vain sen, että ääni on eri kuin viimeksi.” (kirje 3)

“Kun kirje ovesta kolahti, reippaana saavuin palaveriin. Siellä yllätys odotti, kun tuntematon henkilö istui minua vastapäätä ja esitteli olevansa uusi sosiaalityöntekijäni.” (kirje 68)

On ymmärrettävää, ettei kaikista vaihdoksista ole mahdollista rauhassa ja etukäteen tiedottaa sillä työntekijät saattavat vaihtaa työpaikkaa nopeallakin aikataululla. Tästä huolimatta tämänkaltaisia kokemuksia kerrottiin sellaisistakin tilanteista, joissa työntekijän vaihtuminen oli ennakoitavissa esimerkiksi lapsen siirtyessä avohuollon tukitoimien parista sijaishuoltoon.

“Sijoituksen alussa sosiaalityöntekijäni vaihtui nopeasti. Vanha sosiaalityöntekijäni ei ilmoittanut vaihdosta ja uusi sossu tuli vain kiireellä hakemaan nimikirjoitusta johonkin lappuun, kertoi nimensä ja lähti. Olisin toivonut muutenkin kaiken uuden keskellä, että minulle olisi rauhassa kerrottu sosiaalityöntekijän vaihtuvan. Tilanne oli ennakoitavissa, mutta siitä ei kerrottu etukäteen vaan se tuli yllätyksenä. Se oli todella hämmentävää.” (kirje 93)

Sosiaalityöntekijän vaihtuminen johti erilaisiin tunteisiin. Esimerkiksi asioiden uudelleen läpi käyminen uuden vastuusosiaalityöntekijän kanssa kuvattiin ärsyttäväksi ja vaikeaksi. Aineistossa kuvattiin uudelle vastuusosiaalityöntekijälle ja ihmisille yleensä puhumisen vaikeutta. Erityisen vaikeaa ja haasteellista omista asioista puhuminen on siinä tilanteessa, jossa ei itse tunne niitä, joille puhuu, vaikka nämä vastavuoroisesti tietävät asiakaslapsen koko elämäntarinan – tai ainakin sen, mitä on virallisesti kirjattu. Lisäksi vastuusosiaalityöntekijän vaihdos saattoi johtaa tunteeseen, että uuteen työntekijään pitää tehdä vaikutus ja että jos ei anna kaikkeaan juuri tapaamisen hetkellä, saattaa tämä vaikuttaa tulevaisuuden päätöksentekoon.

“Itselläni oli useampi sosiaalityöntekijä 2 vuoden huostaanoton aikana. Eri ihmisen vaihtuessa päättämään MINUN ELÄMÄSTÄNI, täytyi minun aina tehdä vaikutus

uuteen ihmiseen. Jos en jaksanut olla juuri sinä päivänä hirveän puhelias itsestäni, teki kyseinen henkilö päätökset lukemalla papereista, kuka olen.” (kirje 79)

Vaihtuvuuden seuraukset näkyivät esimerkiksi luottamuksen murenemisessä. Aineistossa kuvataan luottamuksen syntyvän ajan saatossa, eikä luottamusta ehdi rakentaa vaihtuvien vastuusosiaalityöntekijöiden kanssa. Tällaisessa tilanteessa saattaa käydä niin, että lapsi ei kykene asioistaan puhumaan, kuten vetoomusten esittäjät aineistossa kuvasivat. Jos lapsi ei uskalla puhua vastuusosiaalityöntekijälle vakavista tilanteista, on uhkana tilanteiden pitkittyminen entisestään. Aineistossa oli kokemuksia siitä, että oli uskaltanut viimein kertoa vastuusosiaalityöntekijälle vaikeista asioista. Mikäli vastuusosiaalityöntekijä vaihtui melko nopeasti tämän jälkeen, herätti tämä negatiivisia tunteita vetoomusten esittäjissä.

“Vaihtuvuus vahingoittaa lapsen tai nuoren luottamusta aikuisiin ylipäänsä. Kun kerran uskoutuu vaikeasta asiasta yhdelle aikuiselle ja seuraavan kerran onkin vastaanottamassa eri sosiaalityöntekijä, se väkisinikin luo jonkin muotoisia negatiivisia tunteita.” (kirje 56)

Kun sosiaalista ongelmaa konstruoidaan vaihtuvuuteen liittyvillä olosuhteiden kuvauksilla, johtaa vastuusosiaalityöntekijöiden vaihtuminen saavutetun luottamuksen murtumiseen ja katoamiseen. Aineistossa huomioitiin sekin, että vastuusosiaalityöntekijällä on paljon asiakkaita. Henkilökohtaisen kokemuksen lisäksi tiedostettiin, että vastaavanlaisia kokemuksia on kymmenillä muillakin lapsilla. Vastuusosiaalityöntekijän vaihtuminen saattaa ottaa koviin, joten kerran saavutetun luottamuksen murenemisen jälkeen sitä ei välttämättä saada enää takaisin.

“Jokainen sosiaalityöntekijän vaihdos murtaa kymmeniä luottamuksellisia suhteita. Tämä on väärin, sillä tavoitteena on juurikin luoda luottamuksellinen suhde sosiaalityöntekijään.” (kirje 13)

Vaihdoksien myötä tulee tarpeelliseksi tutustua ja koettaa luottaa aina vain uuteen vastuusosiaalityöntekijään. Yhden vetoomusten esittäjän kuvauksen mukaan hänen vastuusosiaalityöntekijänsä oli vaihtunut puolen vuoden välein eli käytännössä joka tapaamisessa oli uusi vastuusosiaalityöntekijä. Vastaavanlaisia kokemuksia oli muitakin. Luottamuksen rakentaminen aina uudelleen alusta tuntuu mahdottomammalta silloin kun vaihdoksia osuu kohdalle enemmän.

Vaihtumisten myötä tulee tarpeelliseksi kerrata oma elämäntarina ja vastata samoihin kysymyksiin uudelleen. Uusi vastuusosiaalityöntekijä saattaa olettaa asioita paperien perusteella, vaikka tärkeämpää olisi tutustua yksilöllisiin tilanteisiin.

“Kun sosiaalityöntekijä vaihtuu usein, hän ei ehdi perehtyä tilanteeseesi saati tutustua nuoreen ja luoda luottamusta. Tuntuu turhauttavalta, että sossu olettaa susta asioita kun ”on lukenut papereista” eikä ne sun kohdalla pidä paikkaansa. Hän ei ehdi perehtyä minuun ja mun asioihin kunnolla.” (kirje 28)

Toisaalta vaihdoksien myötä jo luvatut asiat saatetaan perua. Luvattujen asioiden peruminen taas johtaa luottamuksen rikkoutumiseen. Pahimmillaan luottamus rikkoutuu kokonaan, eikä luottamusta asioista päättäviin henkilöihin ole enää mahdollista rakentaa.

Sosiaalityöntekijöiden vaihtumiseen liittyvät vuorovaikutuskuvaukset ja niistä muodostetut vetoomusten perusteet kuvaavat, että vastuusosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus saattaa tulla yllätyksenä silloinkin, vaikka vaihdoksista organisaation sisällä tiedettäisiin ennalta. Vaihtumisen myötä tulevat tunnereaktiot liittyvät siihen, että uusien työntekijöiden kanssa ei jaksakaan käydä läpi samoja asioita. Puhuminen uudelle ihmiselle pitää opetella, ja toisaalta tästä syystä paljon jää sanomatta. Saavutettu luottamus murtuu, ja työntekijävaihdoksien toistuminen vaikuttaa kykyyn luottaa jatkossa. Papereiden lukeminen näyttäytyi aineistossa useammassakin kohdassa kahtalaisena asiana. Ikävää oli, mikäli sosiaalityöntekijä ehti lukea vain vähän taustatietoja ennen tapaamista, mutta toisaalta papereihin kunnolla tutustuminen herätti toisinaan epäilyjä siitä, tekeekö sosiaalityöntekijä vain paperien perusteella päätöksiä tutustumatta kunnolla lapseen.

5.4 Hyväksi koettu vuorovaikutus

Ongelmalähtöisestä otteesta huolimatta aineistossa tuotiin esille myös hyvään vuorovaikutukseen liittyviä kokemuksia. Hyvää vuorovaikutusta kuvattiin 27 pelkistetyssä ilmauksessa. Olosuhteisiin liittyi sosiaalityöntekijän tekemiä asioita (11 pelkistettyä ilmausta) ja vetoomusten esittäjien tunteita näistä johtuen (7). Tällaisten olosuhteiden seurauksena syntyi luottamusta sosiaalityöntekijään (6). Toisaalta aineistossa kuvattiin, että hyväkin vuorovaikutus saattaa kadota työntekijän vaihtuessa (3).

Hyväksi koettu vastuusosiaalityöntekijä tuntui haluavan auttaa, kuunteli mielipiteitä ja otti ne huomioon. Hyvää vastuusosiaalityöntekijää kuvattiin esimerkiksi asioihin perehtyneeksi, oikeudenmukaiseksi, kuuntelevaksi, ymmärtäväiseksi, rehelliseksi ja

yhteistyökykyiseksi. Hän vastasi viesteihin tai ainakin kuittasi ne saaduiksi mikäli ei ehtinyt vastata heti. Hyväksi koettu vastuusosiaalityöntekijä huomioi lapsen kokonaisvaltaisen tilanteen, sijaishuoltopaikkojen toimijat ja lapsen läheisverkoston tuen tarpeen. Useampien vetoomusten esittäjien mukaan jo yksi vastuusosiaalityöntekijä voi tehdä vaikutuksen ja osoittaa, että lastensuojeluun voi luottaa.

“Sen neljän vuoden aikana tapasin useita sosiaalityöntekijöitä, ja heistä eräs osoitti, että lastensuojeluun voi luottaa. Hän oli mahtava, enkä unohda häntä ikinä.” (kirje 89)

Vastuusosiaalityöntekijän pysyvyys mahdollisti hänelle uskoutumisen ja luottamuksen rakentamisen hänen kanssaan. Kun vastuusosiaalityöntekijä ei vaihtunut usein, kuvattiin aineistossa mahdolliseksi asioista uskoutuminen ja luottamuksellisen suhteen luominen vastuusosiaalityöntekijään. Tätä kautta syntyi tunteita.

“Myös sosiaalityöntekijäni pysyi monet vuodet samana. En minä olisi uskaltanut uskoutua hänelle minun elämäni tilasta, jos hän olisi ollut joka kerta erilaiset kasvot. Viimeisellä kerralla ennen jälkihuollon ovien sulkeutumista meidän molempien silmäkulma kimmelsi hieman normaalia enemmän.” (kirje 101)

Aineistossa kuvattiin tunteen mukavalta, jos voi kertoa sosiaalityöntekijälle asioista avoimesti ja luottaa häneen. Sama tunne heräsi, jos sosiaalityöntekijä huomioi toiveet. Vetoomusten esittäjät kuvasivat kuulluksi ja nähdyksi tulemisen lisäävän onnekkouden tunnetta ja olevan tärkeää vuorovaikutussuhteessa. Lisäksi hyvään suhteeseen kuului neuvotteluja erilaisista arkisista elämän asioista.

“Esimerkkinä kerron sosiaalityöntekijästäni, että viimeisimmässä neuvottelussa toivoin saavani ajaa mopokortin itsenäistymisvaroilla, ja yllätyksekseni toivettani ei kielletty heti, vaan sosiaalityöntekijä kertoi sen olevan mahdollista, jos sovitusta asioista pidetään kiinni. Tämä lämmitti mieltäni kovasti.” (kirje 5)

Vetoomusten esittäjien mukaan vastuusosiaalityöntekijän kiinnostuneisuus lapsen asioihin ja yhteydenpidon helppous vaikutti elämään sijaishuollossa. Aitoa välittämistä pidettiin hyvänä ja tavoiteltavana asiantilana, mutta aitoa välittämistä edeltää tunteminen. Lapsen tunteminen herättää lapsessa luottamusta. Lisäksi luottamuksen molemminpuolisuus koettiin tärkeäksi. Erityisesti välittömällä ja empaattisella kohtaamisella saattoi olla pidempiaikaisia vaikutuksia.

“Käännekohta elämässäni olikin se, kun sain jälleen uuden sosiaalityöntekijän täyttäessäni 17. Ensimmäisenä tämä sosiaalityöntekijä kysyi minulta, että mikä

minulla on hätänä ja, kun purskahdin itkuun, hän kysyi minulta, että saako hän halata minua. Muistan tämän kohtaamisen lopun elämäni.” (kirje 64)

Toisaalta aineistossa tuotiin esille, että vaikka vastuusosiaalityöntekijän kanssa työskentely sujui hyvin ja suhteessa olisi luottamuksellisuutta, saattaa kaikki hyväksi koettu silti kadota vastuusosiaalityöntekijän vaihtuessa. Lisäksi hyvä luottamussuhde ei automaattisesti tarkoita sitä, että vastuusosiaalityöntekijä huomaa lapsen elämässä tapahtuvat asiat tai ottaa ne vakavasti. Kokemuksia oli siitä, että ongelmiin ei välttämättä puututa ajoissa.

“Ensimmäiseen sosiaalityöntekijään syntyi luottamussuhde, ongelmana kuitenkin oli, ettei sosiaalityöntekijä meinannut noteerata tapahtumia. Jos ongelmiin olisi puututtu ajoissa, olisi prosessista päästy helpommalla.” (kirje 39)

Aineistossa kuvattiin myös, ettei omasta vastuusosiaalityöntekijästään tarvitse varsinaisesti pitää. Tästä huolimatta yhteistyö voi toimia ja asiat hoitua erityisesti, mikäli vastuusosiaalityöntekijä on pysynyt samana pitkään.

Hyvän vuorovaikutuksen kuvaukset eivät aluksi tunnu luontaisesti liittyvän tutkimuskysymykseeni sosiaalisen ongelman perusteista. Hyvän vastuusosiaalityöntekijän ja hyvän vuorovaikutuksen kuvaukset kuitenkin asetetaan vastapainoksi olemattomalle vuorovaikutukselle, vuorovaikutuksen ongelmille ja osittain myös sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudelle. Hyvät kokemukset osoittavat julkaisun kohdeyleisölle, että sosiaalisen ongelman olosuhteille on mahdollista tehdä jotain ja olosuhteet voivat muuttua esimerkiksi näiden kuvausten suuntaan. Toisaalta aineistossa nousee esille tärkeä huomio siitä, ettei vastuusosiaalityöntekijästä tarvitse edes pitää kunhan vain asiat hoituvat kuten pitääkin. Tämäkin toki edellyttää, että sosiaalityöntekijällä on riittävästi aikaa asiakkailleen.

5.5 Toivomukset vuorovaikutukselle

Aineistossa kuvattiin toiveita vuorovaikutukselle (19 pelkistettyä ilmausta). Kuvauksissa hahmoteltiin toiveita tapaamisten määrästä (4), kiinnostuksen osoittamisesta (4) sekä yhteistyön ja vuorovaikutuksen laadusta (8). Tällaisen vuorovaikutuksen seurauksena arvioitiin syntyvän luottamusta (3).

Vastuusosiaalityöntekijää pitäisi saada nähdä enemmän, sillä usein vetoomusten esittäjät kokivat, etteivät ole tavanneet tarpeeksi vastuusosiaalityöntekijäänsä. Tutustuminen vie aikaa, ja tutustua voi tapaamisten kautta. Näin ollen usein tapaaminen lisää tutustumisen

mahdollisuutta. Vastuusosiaalityöntekijän pitäisi voida keskittyä vuorovaikutussuhteeseen paitsi lapsen, niin myös lapsen läheisten kanssa. Siltikin vetoomusten esittäjät arvioivat kahden kesken tapaamisen erityisen tärkeäksi siitakin huolimatta, vaikka se tapahtuisi vain harvoin.

Vastuusosiaalityöntekijällä tulee olla halu ymmärtää ja auttaa nuorta. Aito kiinnostus on asiakkaan kohtaamisen edellytys. Aineistossa pidettiin taustoihin perehtymistä tärkeänä, mutta vastuusosiaalityöntekijän pitäisi muodostaa mielipiteensä vasta tuntemisen, ei papereiden, perusteella. Papereihin tutustuminen on muuallakin aineistossa näyttäytynyt ristiriitaisena konseptina: toiveena näyttäisi olevan papereiden tunteminen mutta silti muun kuin papereiden pohjalta toimiminen.

Mielipiteet jakoutuivat siitä, tuleeko vastuusosiaalityöntekijän ja lapsen kemioiden kohdata. Osa vetoomusten esittäjistä piti tätä tärkeänä. Osa nosti esille mahdollisuuden vaihtaa sosiaalityöntekijää, jos vuorovaikutussuhde ei toimi yhtään. Vastuusosiaalityöntekijän vaihtumisella olikin perusteensa, mikäli sillä edesautettiin vuorovaikutuksen toimivuutta.

“En kuitenkaan ole sitä mieltä, ettei sos.tt saisi ikinä vaihtaa. Jos nuoren ja sos.tt välit ei toimi, niin silloin kannattaa harkita vaihtoa toiseen työntekijään, koska se voi vaikuttaa tilanteeseen positiivisesti.” (kirje 58)

Erityisen tärkeää vuorovaikutukselle oli nuoren mahdollisuus olla helpolla ja itselleen luontaisella tavalla yhteydessä vastuusosiaalityöntekijään. Tapoja olla yhteydessä vastuusosiaalityöntekijäänsä vertailtiin toisten sijaishuollossa olevien kanssa.

“Mä oon pystynyt pitää niihin whatsappilla yhteyttä, toisin kuin monet muut. Muilla on joku tietosuojaeste, että sossut on sanoneet ettei saa pitää sitä kautta yhteyttä. Ei olla oikein tajuttu, että miksi, kun jotkut saa ja jotkut ei. Se olis kuitenkin aika luontane tapa pitää yhteyttä, ja esim ilmanen videopuhelu mahdollisuus.” (kirje 8)

Toiveita esitettiin helpon vuorovaikutuskanavan lisäksi siitä, että vastuusosiaalityöntekijän tulee itse pitää yhteyttä ja muistaa käydä läpi olennaisia asioita. Vastuusosiaalityöntekijän toivottiin antavan enemmän tukea ja kuuntelevan nuoria. Yksi esimerkki toivotusta vuorovaikutuksesta liittyi tukitoimien pohtimiseen yhdessä. Tärkeänä pidettiin, että vastuusosiaalityöntekijä kuuntelee lapsen mielipiteen, mutta toisaalta antaa tukea silloin, kun edessä olevat päätökset ovat suuria.

“Mulle myös annettiin vaihtoehto sijoitukseen. Valitsin totta kai isäni luokse muuttamisen, ja tuo päätös oli pienelle ihmiselle liian suuri ilman tukea. Olisin siis

toivonut enemmän tukea sosiaalityöltä tuossa kohtaa, näin jälkeen päin ajateltuna.”
(kirje 35)

Jälkikäteen tiedostettiin, että mielipiteen kuuleminen on tärkeää, mutta vastuusosiaalityöntekijän asiantuntemuksella on roolinsa ja paikkansa erityisesti merkittävien päätöksiä kohdalla.

Toivottavan vuorovaikutuksen myötä syntyy mahdollisuus luottamuksen syntymiseen. Luottamuksen syntyminen tosin vaatii aikaa etenkin, mikäli taustalla on paljon huonoja kokemuksia. Luottamus vastuusosiaalityöntekijään ei voi syntyä, mikäli lapsi ei ehdi kunnolla tutustua häneen. Tutustumisen lisäksi vastuusosiaalityöntekijän tulee näyttää olevansa luottamuksen arvoinen. Vain tätä kautta nuoren ja vastuusosiaalityöntekijän välillä voi syntyä luottamusta. Näkemykseni mukaan toivottavasta vuorovaikutuksesta kertomalla pyritään kuvaamaan sitä, että sosiaaliseen ongelmaan liitettyjä olosuhteita on mahdollista muuttaa ja parantaa. Tapaamisia vastuusosiaalityöntekijän kanssa toivotaan enemmän. Erityisesti tapaamiset kahden kesken kuvattiin tärkeiksi. Tapaamiset varsinkin kahden kesken edustavat aitoa mahdollisuutta tutustua vastuusosiaalityöntekijään.

6 VETOOMUSTEN MOTIVAATIOKEHYKSET: MIKSI OLOSUhteITA TÄYTYISI MUUTTA?

Tutkielman aineistona käytetyt kirjeet luovat kuvaa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta sosiaalisena ongelmana, joka täytyy ratkaista. Siinä missä ensimmäinen tutkimuskysymyksen keskittyy vetoomusten perusteisiin, käsittelee toinen tutkimuskysymyksen vetoomusten motivaatiokehyksiä aineistossa. Vetoomusten motivaatiokehykset kertovat syitä, miksi olosuhteisiin täytyisi puuttua ja niitä muuttaa sekä miksi yleisön tulisi välittää ongelmallisiksi kuvatuista olosuhteista. Analysoin aineistoa teorialähtöisesti Loseken vetoomusten esittämisen teorian pohjalta päätyen jaottelemaan aineistoa kulttuurisiin teemoihin liittyviksi motivaatiokehyksiksi, sympatian herättämiseen tarkoitetuiksi motivaatiokehyksiksi ja syyllistä etsiviksi motivaatiokehyksiksi. Seuraavaksi kuvailen näitä motivaatiokehyksiä ja tulkintojani niistä. Tiivistetyt kuvaukset löytyvät liitteestä 6.

6.1 Kulttuurisiin teemoihin liittyvät motivaatiokehykset

Sosiaalisiin ongelmiin liittyvät olosuhteet voidaan esittää kulttuurisia teemoja loukkaavana asiantilana. Tällaiset motivaatiokehykset ovat kulttuuri- ja historiasidonnaisia sekä yleisöstä riippuvia. Vaikka vetoomusten esittäjät ja yleisö elävät samassa ajassa ja paikassa, ei kulttuurisista teemoista välttämättä ole yksimielisyyttä. (Loseke 2003, 64.) Näennäisesti yhtenäiset ryhmätkin ajattelevat eri tavalla kulttuurisista teemoista. Tässä julkaisussa vetoomusten kohdeyleisö on poliittiset päättäjät, joilla on hyvin erilaisia näkemyksiä siitä, miten yhteiskunnan tulisi toimia ja millaisiin tarkoituksiin esimerkiksi verovarot suunnata.

Kulttuurisiin teemoihin aineiston analyysivaiheessa liitetyt pelkistetyt ilmaukset perustelivat olosuhteita sosiaalisesti ongelmaksi niin sijaishuollossa olevan lapsen kannalta (15 pelkistettyä ilmausta), sosiaalityöntekijän roolin kannalta (16) kuin myös yhteiskunnan hyödyn kannalta (8). Tämän jaottelun pohjalta lähdin hahmottelemaan kulttuurisiin teemoihin liittyviä motivaatiokehyksiä.

6.1.1 Sijaishuollossa olevan lapsen näkökulma

Osa kulttuurisiin teemoihin yhdistetyistä pelkistetyistä ilmauksista perusteli tarvetta ratkaista sosiaaliseen ongelmaan liitettyjä olosuhteita nimenomaan sijaishuollossa olevan tai olleen lapsen näkökulmasta. Nämä pelkistetyt ilmaukset muodostivat motivaatiokehysten, joka kytkeytyy suomalaisessa yhteiskunnassa verrattain kiistattomina näyttäytyviin mutta silti moniulotteisiin käsitteisiin. Lapsen näkökulmaa korostava motivaatiokehys nosti esille lapsen edun (4 pelkistettyä ilmausta), mutta myös lapsen tasapainoisen kehityksen (3) ja lapsen oikeudet (8).

Käsite lapsen etu herättää mielikuvia siitä, millaista lapsen kohtelun täytyisi olla. Lapsen etu mainitaan lastensuojelulaissa 4 §: lapsen etuun kuuluvat muun muassa läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, ymmärtämys ja hellyys, turvallinen kasvuympäristö, itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen sekä mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan (Lastensuojelulaki 417/2007). Tässä motivaatiokehyksessä vedottiin esimerkiksi vastuusosiaalityöntekijän asiakasmäärään ja siihen, ettei lapsi pysty muodostamaan läheistä vuorovaikutussuhdetta vastuusosiaalityöntekijänsä kanssa asiakasmäärästä johtuen. Asiakasmäärän ajateltiin johtavan kiireeseen, suunnitelmallisuuden väistymiseen ja pelkkään nykyhetken reagoimiseen kuten eräs vetoomusten esittäjä kuvaili kuulleensa sosiaalityöntekijöiltä:

“Työn ei pitäisi olla ”yhtä palojen sammuttelua”, kuten olen kuullut useamman sosiaalityöntekijän sanovan. Sen pitäisi olla ennaltaehkäisevää ja välittävää työtä, jossa lapsen tai muun asiakkaan etu laitetaan edelle.” (kirje 73)

Hyvään lastensuojelun sosiaalityöhön liitettiin lapsen edun arvottaminen prioriteetiksi, ennaltaehkäisevyys ja välittävyys. Lastensuojelulain lapsen edun kriteereissä mainittu ymmärtämys ja hellyys sisältynevät välittävään työotteeseen. Myös lastensuojelulain lapsen edun mukainen ihmissuhteiden jatkuvuus nostettiin esille nimenomaan vaihtuvuuden negatiivisten seurausten kautta:

“Haluaisin vaihtuvuuden kokeneena vaikuttaa siihen, ettei muilla lapsilla ja nuorilla pääsisi näin monesti vaihtumaan työntekijä, sillä se on raskasta lapselle ja nuorelle kokea se, ettei työntekijä kuitenkaan pysy kauaa ja tietää, että kuitenkin kohta vaihtuu. Se saattaa hankaloittaa tilannetta niin, ettei pystytäkään puhumaan asioista, jotka lapsen tai nuoren pitäisi saada sanottua.

Uskon ja tiedän, että kaikki haluavat ajatella lapsen ja nuoren parasta myöskin ottaen huomioon tämän kyseisen asian.” (kirje 92)

Vaihtuvuus näyttäytyi paitsi raskaana, niin se saattoi estää lasta kertomasta tärkeitä asioita vastuusosiaalityöntekijälleen. Omista kokemuksista huolimatta tämän aineistositaatin kirjoittaja nosti esille uskonsa siitä, että ”kaikki” pitävät lapsen parasta tärkeänä asiana. Lapsen paras näyttäytyy aineistositaatissa universaalina kulttuurisena teemana, jonka toteutumista pitää suojella ja vaalia.

Lapsen edun määritelmään liitetään myös lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Ihmissuhteiden jatkuvuuden lisäksi tärkeänä pidetään niiden läheisyyttä. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Aineistossa tuotiin esille vastuusosiaalityöntekijän pysyvyys lapsen kasvun ja kypsymisen tärkeänä ehtona. Vastuusosiaalityöntekijän pysyvyys saattaa olla tekijä, joka vähentää aikaisempien huonojen kokemusten merkittävyyttä. Vastuusosiaalityöntekijän pysyvyyteen liitettiin lapsen kasvu ja kehitys täyteen potentiaaliinsa.

”Olisi hienoa, jos edes yksi aikuinen olisi pysyvä nuoren elämässä. Ilman pysyvyyden tuomaa turvallisuuden tunnetta on vaikea kehittyä. Pyytäisinkin, että työssäsi varmistaisit, että myös me lastensuojelussa kasvaneet nuoret saisimme mahdollisuuden kehittyä potentiaaliimme varmistamalla sen, että myös meillä on pysyvyyttä elämässämme. Kiitos.” (kirje 85)

Kehityopsykologiassa ajatellaan, että lapsen biologinen, psyykkinen ja sosiaalinen kehitys kietoutuvat kiinteästi toisiinsa. Kehityspotentiaali tulee käyttöön vuorovaikutuksen myötä, joten vuorovaikutus ja sen laatu ovat avainasemassa lapsen kasvussa, identiteetin muodostumisessa ja oppimisessa. Vanhemman ja lapsen varhaisvaiheen vuorovaikutussuhde on tärkeä sekä aivojen että tunteiden kehitykselle, mutta vanhempien ohella tai sijasta tällainen vuorovaikutussuhde voi syntyä lapsen ja muiden läheisten välille. (Bardy & Heino 2013, 18.) Tässä mielessä lapsen vuorovaikutussuhde vastuusosiaalityöntekijään on tärkeä, joskin vastuusosiaalityöntekijä ei voi olla ainoa pysyvyyttä tuova läheinen sijaishuollossa olevalle lapselle vaikka hyvä täydennys onkin.

Lapsen edun lisäksi tämän motivaatiokehyksen keskeinen teema on lapsen oikeudet. Lapsen oikeudet voidaan määritellä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kautta. Lapsen oikeuksien sopimus on kansainvälinen, globaalisti hyväksytty ihmisoikeussopimus, jonka normatiivinen eetos pyrkii ohjaamaan lainsäätäjien toimintaa, lastensuojelun järjestelmän legitimoimista sekä palveluiden kehittämistä (Falch-Eriksen & Backe-Hansen 2018, 2). Lapsen oikeuksien sopimuksen sisältämät lasten oikeudet voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: lasten suojeluun liittyvät oikeudet eli esimerkiksi suojelu

kaltoinkohtelulta, oikeus tiettyihin resursseihin ja palveluihin kuten ruokaan, terveydenhoitoon ja koulutukseen sekä oikeus osallisuuteen (Sandberg 2018, 15–16). Osittain aineistossa viitattiin lapsen oikeuksiin hyvin yleisellä tasolla: ettei ole oikein enää jatkossa olla huomioimatta lasten tarpeita ja oikeuksia. Aineistossa vaadittiin tukea lapsille. Tärkeänä pidettiin yhtä vastuusosiaalityöntekijää, ja sijaishuollon lapsilla kuvattiin olevan *oikeus* yhteen vastuuhenkilöön. Vastuusosiaalityöntekijä päättää asioista, mutta tukee lasta ja kertoo hänelle tämän oikeuksista.

“Oman elämäni aikana olen myöhemmin pohdinnoissani huomannut, että olisin kaivannut elämääni yhden ja saman sosiaalityöntekijän. Sijaisvanhemmilltani olen saanut kaiken mitä olen pyytännyt, mutta olisin kaivannut elämääni, varsinkin nyt vanhempana, ihmisen, joka tietää laillisista oikeuksistani.” (kirje 87)

Tämän voi lukea vaatimuksina tiettyyn palveluun, jonka tasalaatuisuuden varmistaminen varmistaisi lapsen oikeuksien toteutumisen huolimatta siitä, kuka lapsen vastuusosiaalityöntekijä on. Vielä vahvemmin lapsen oikeuksien teemaan motivaatiokehysessä liittyi lapsen osallisuus. Aineistossa kuvattiin jokaisella lapsella olevan oikeus tulla kuulluksi omaan ikä- ja kehitystasoonsa sopivalla tavalla, aivan kuten lastensuojelulaissakin kuvataan. Lapsen oikeuksiin liitettiin myös oikeus olla aktiivinen toimija eikä passiivinen toimenpiteiden kohde. Mikäli kuulluksi tulemista ja aktiivisena toimijana olemista loukataan, loukataan samalla sitä kulttuurista teemaa, johon lapsen oikeuksien sopimus liittyy ja jonka mukaan lapsilla on erityinen oikeus suojeluun.

6.1.2 Sosiaalityöntekijän roolin korostaminen

Toinen kulttuurisiin teemoihin liittyvä motivaatiokehys pyrki perustelemaan sosiaalisen ongelman ratkaisutarpeen vastuusosiaalityöntekijän roolin kautta. Tämä motivaatiokehys yllätti minut, sillä en olisi etukäteen ajatellut vetoamusten esittäjien eli sijaishuollossa olevien tai olleiden lasten kirjoittavan asiasta vastuusosiaalityöntekijän kannalta. Sosiaalityöntekijän roolia korostava motivaatiokehys muodostui vastuusosiaalityöntekijän ja sosiaalityön yleisestä roolista asiakkaiden elämässä (5 pelkistettyä ilmausta), vastuusosiaalityöntekijän vallasta (5) sekä kokonaisuuden ja ongelmien eskaloitumisen ennaltaehkäisyn näkökulmasta (6).

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä on laaja-alaisesti vastuussa lapsen asioiden hoitamisesta (Helavirta 2018, 190). Erityisesti kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeudet ovat erityisiä, ja vastuusosiaalityöntekijällä onkin tärkeä rooli lapsen edun toteutumisen

valvomisessa (Saastamoinen 2010, 1; Helavirta 2018, 188). Myös aineistossa tunnistetaan sosiaalityöntekijöiden rooli ja merkityksellisyys monella lapsen elämän osa-alueella. Vastuusosiaalityöntekijä kuvattiin keskeiseksi avainpelaajaksi sijaishuollossa olevan lapsen asioihin liittyen. Lapsen tulisi olla kaiken työn keskiössä ja vastuusosiaalityöntekijän tulisi tuntea koko lapsen ympäristö, myös läheisverkoston tilanne. Esille nostettiin lastensuojelun asiakkaiden yksilöllisyys:

“Jokaisella heistä on oma tarinansa kerrottavanaan, eikä kukaan voi tietää heidän taustojaan paitsi he itse. Lastensuojelun asiakkaita ei tule käsitellä kasvottomana massana, vaan yksilöinä. Jokainen heistä on arvokas ja jokaisella on omat arvokkaat taustansa.” (kirje 13)

Sosiaalityö on suhdetyötä, jossa asiakkaan tunteminen on tärkeää. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden sosiaalisen ongelman ratkaiseminen on lastensuojelun kohdalla erityisen tärkeää, sillä sosiaalityöntekijä on paljosta vastuussa ja alaikäisten asiakkaiden kohdalla on paitsi suojeluntarve, niin myös tarve turvata lapsen edun toteutuminen. Oman lisänsä aiheeseen tuo vallan näkökulma, sillä vastuusosiaalityöntekijällä on valta tehdä suuria lapsen elämään vaikuttavia päätöksiä. Tällaisen roolin merkitys ei ole yksinomaan hyvä tai paha asia, mutta aineistossa tuotiin esille, että tällaisessa roolissa pitäisi olla riittävästi tietoa ja tuntemusta lapsen asioista. Lisäksi pitäisi pystyä valvomaan sijoituspaikkaa. Vetoomusten esittäjät kysyivätkin, että miten vastuussa ja päätöksiä tekemässä voi olla vastuusosiaalityöntekijä, joka ei asiakkaitaan tunne. Asiakkaan tunteminen näyttäytyy tärkeänä ja olennaisena osana lastensuojelun sosiaalityön tekemistä. Kun aineistoa peilataan lapsen asioista vastaamisen sisältöihin, korostuu tässä motivaatiokehyksessä lapsen kanssa työskentely.

Tässä motivaatiokehyksessä vastuusosiaalityöntekijää ei nähdä kokonaan syyllisenä, vaan ainakin osittain vastuusosiaalityöntekijän ajateltiin toimivan riittämättömien resurssien varassa. Resurssien vuoksi vastuusosiaalityöntekijä ei välttämättä pysty toimimaan lapsen toivomalla tai edes vastuusosiaalityöntekijän itse haluamalla tavalla.

“Nyt tajuan, että sosiaalityöntekijän tapaaminen harvoin ei tarkoittanut sitä, että hän ei viitsi tulla tapaamaan, vaan että laki määrittelee tapaamisille vähimmäismäärät ja näin saadaan säästettyä resursseja.” (kirje 58)

Aineistossa kuvattiin, ettei apua ole aina helppo saada. Avun saamiseen ja lapsen elämään ajateltiin vaikuttavan vastuusosiaalityöntekijän “hyvyys” eli asiakkaasta välittäminen, sijaishuoltopaikan luonne sekä esimerkiksi asuinkunta eli onko kunnalla

riittävästi rahallisia resursseja lastensuojelun toteuttamiseen. Näitä seikkoja kuvattiin osittain tuuriksi tai sattumaksi. Tältä kannalta katsottuna sosiaali- ja terveystalouden siirtäminen hyvinvointialueiden toimesta järjestettäväksi tulevaisuudessa saattaa olla perusteltua olettaen, että resurssit eivät olisi ainakaan huonommat kuin nyt.

Motivaatiokehyksessä nostettiin esille kokonaisuuden hahmottaminen ja ongelmien eskaloitumisen ennaltaehkäisy. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden sosiaalisesta ongelmasta tulisi välittää, sillä vaihtuvuuden myötä ei ole välttämättä työntekijää, joka hahmottaisi perheen kokonaistilanteen. Pysyvän vastuusosiaalityöntekijän ajateltiin pystyvän auttamaan perheitä ja nuoria kokonaisvaltaisesti, sillä hän oppii tuntemaan asiakkaansa ja heidän läheiset. Vaihtuvuuden myötä perheen todelliset tilanteet on mahdollista helpommin piilottaa tai salata. Mikäli vastuusosiaalityöntekijä ei tunne asiakkaitaan, ei hän välttämättä hahmota jonkin olevan vialla.

*“Nyt jälkeinpäin toivon, että hän olisi nähnyt sen hätähuutona ja hankkinut minulle tarvitsemani avun psyykkisesti. Mutta hänellä ei ollut koskaan ollut aikaa tutustua minuun, niin hän ei nähnyt hymyni ja esitykseni taakse, ettei kaikki ole kunnossa.”
(kirje 9)*

Mikäli vastuusosiaalityöntekijää ei näe usein, ei tälle uskalleta kertoa ongelmista. Tällainen mahdollistaa vakavien perhetilanteiden pitkittymisen. Tilanteiden pitkittymisellä on suora vaikutuksensa lastensuojelun asiakkaisiin ja heidän tulevaisuuteensa.

6.1.3 Yhteiskunnan hyödyn näkökulma

Aineistossa perusteltiin sosiaalisen ongelman ratkaisun tarvetta yhteiskunnan hyödyn kannalta. Tähän motivaatiokehykseen liittyi yhteensä 8 pelkistettyä ilmausta, jotka jakautuivat tulevaisuusnäkökulmaan (5) ja yleiseen yhteiskunnan hyötyyn (3).

Tässä motivaatiokehyksessä sosiaaliseen ongelmaan liittyvät olosuhteet täytyisi muuttaa, koska lapsissa on tulevaisuus ja toivo. Tulevaisuudesta tulee huolehtia. Lapsista huolehtimiseen liitettiin turvallisen lapsuuden takaaminen lapsille. Lasten kuvattiin rakentavan maata lukijoiden eli poliittisten päättäjien jälkeen. Tästä syystä heidän hyvinvointiinsa tulisi panostaa nyt ennen kuin on liian myöhäistä.

“Me nuoret olemme tulevaisuus. Haluatko tulevaisuuden olevan täynnä masennusta ja aikuisia, jotka ovat traumatisoitunut pahasti lapsena, koska kukaan ei ole huomannut lasten pahaa oloa.” (kirje 97)

Yksi yksilön kannalta hyvän tulevaisuuden rakentamisen tekijä oli pysyvä luottamussuhde vastuusosiaalityöntekijään. Vastuusosiaalityöntekijän ajateltiin voivan paikata luottamussuhteita, jotka eivät lasten elämässä ole aiemmin toimineet. Vastuusosiaalityöntekijät kuvattiin lastensuojelun asiakkaiden tueksi ja turvaksi. Vastuusosiaalityöntekijöiden työ oli paitsi tärkeää ja yhteiskuntaa tulevaisuudessa hyödyttävää, mutta samalla myös yksittäisten lasten elämän kannalta vaikuttavaa.

Tässä motivaatiokehyksessä vastuusosiaalityöntekijään asetettiin paljon toiveita ja odotuksia, sillä hänen ajateltiin voivan estää esimerkiksi syrjäytyneisyyttä. Syrjäytyminen esitettiin yhteiskunnan hyödyn vastaisena asiana, joka tulisi voida estää. Motivaatiokehyksessä on jopa uusliberalistista henkeä, kun esille nostettiin yhteiskunnalle resurssien säästäminen eli "halvemmaksi tuleminen" ja sosiaalityöntekijöiden korkean koulutuksen hukkaan meneminen silloin, kun heillä ei ole resursseja hoitaa työtään laadukkaasti sekä lastensuojelun asiakkaiden että yhteiskunnan kannalta katsoen.

“Jos aikanaan sosiaalityöntekijäni olisivat voineet kohdata, tavata ja tutustua minuun paremmin, uskon että voisin tänä päivänä paremmin, ja kamalaa sanoa mutta tulisin halvemmaksi yhteiskunnalle.” (kirje 91)

Tässä motivaatiokehyksessä on sekä idealismia (lapsissa tulevaisuus) että lukuihin, vaikkakin abstrakteihin, vetoamista (yhteiskunnan säästöt ja sosiaalityöntekijöiden koulutuksen yhteiskunnalle palauttama hyöty). Motivaatiokehyn oletuksena on, että yleisöön vetoava ajatus panostusten tekemisestä nyt ja näiden kautta säästäminen tulevaisuudessa. Sosiaalityöhön ja vastuusosiaalityöntekijöihin ladattiin paljon odotuksia ja toiveita. Aiemmistä mahdollisesti huonoista kokemuksista huolimatta vetoamusten esittäjät ajattelivat, että ihannetilanteessa asiat voisivat olla toisella tavalla ja lastensuojelun sosiaalityöstä voisi olla hyötyä asiakkaille.

6.2 Sympatian herättämiseen pyrkivät motivaatiokehykset

Vetoaminen kulttuurisiin teemoihin vetoamuksia esittäessä on vaarallista, sillä yleisö ei välttämättä ole samaa mieltä kulttuurisista teemoista ja niiden loukkaamattomuuden tärkeydestä. Sen sijaan tunteisiin vetoamalla yleisö saattaa vakuuttua vetoamuksista yksimielisemmin. Motivaatiokehys perustuu yleisön haluun auttaa olosuhteiden uhreja. Sympatian herättämiseen ja uhrin auttamiseen perustuvissa motivaatiokehyksissä on strategisesti järkevää konstruoida motivaatiokehykset niin, että uhrin kärsimys on suurta.

Toiseksi uhri voi olla kuka tahansa. Lisäksi uhrien henkilökohtaistaminen on tehokasta. (Loseke 2003, 76–82.) Tunteisiin vetoamisen kautta herätetään yleisön tarve muuttaa ja ratkaista sosiaaliseen ongelmaan liitettyjä olosuhteita sekä pelastaa olosuhteiden uhrit.

Aineistossa oli yhteensä 46 pelkistettyä ilmausta, joiden arvioin pyrkivän herättämään sympatiaa. Sympatiaa pyrittiin herättämään yleisellä tasolla (8 pelkistettyä ilmausta), mutta ylivoimaisesti eniten ilmaukset keskittyivät konstruoimaan uhria (32). Lisäksi osassa ilmauksista sosiaalityöntekijä asetettiin uhrin asemaan (6). Näiden alaluokkien pohjalta hahmottelin sympatian herättämiseen pyrkiviä motivaatiokehyksiä.

6.2.1 Sympatian herättäminen yleisellä tasolla

Pyrkimys herättää sympatiaa yleisellä tasolla liittyi 8 pelkistettyyn ilmaukseen, joista puolet kuvasi yleistä epäoikeudenmukaisuutta ja epätasa-arvoa. Toinen puolikas nosti esille sijaishuollossa olevien lasten kärsineen jo paljon ja ansaitsevan mahdollisuuden.

Motivaatiokehys on lapsen kärsimyksen välttämisen osalta lähellä kulttuuristen teemoihin liittyvää lapsen näkökulman motivaatiokehystä, sillä myös tässä motivaatiokehyksessä oletettiin lapset ja heidän loukkaamattomuutensa yleisön sydäntä lähellä olevaksi asiaksi. Elämä kuvattiin epävarmaksi ja kaoottiseksi, eikä lapsella ole ennakkoinnin mahdollisuuksia omassa elämässään tai tunnetta siitä, että on ainutkertainen yksilö.

“Mutta, tiedän myös sen miltä tuntuu, kun elämä on yhtä kaaosta, sen miltä tuntuu, kun ei tiedä kuka satuttaa ja milloin, sen kun et pysty vaikuttamaan omaan elämääsi. Sen kun ihmiset vain vaihtuvat ympärillä; on inhottavaa olla heille vain yksi monista, mutta on pelottavaa, että en edes välttämättä tiedä heidän vaihtumisestaan.” (kirje 3)

Tärkeänä pidettiin mahdollisuuden saamista. Sijaishuollossa oleva tai ollut lapsi esitettiin liikaa kokeneena ja kärsineenä. Lapselle konstruointiin suuri määrä vaatimuksia myös lastensuojelun taholta: pitää osallistua palavereihin, pitää osata hoitaa asioita viranomaisten kanssa, pitää *“ehetyä henkisesti”* (kirje 30) ja päästä muiden, sijaishuollon ulkopuolella olevien nuorten kanssa samaan asemaan.

Lapseen kohdistettujen vaatimusten lisäksi tässä motivaatiokehyksessä pyrittiin herättämään sympatiaa koetun yleisen epätasa-arvon ja epäoikeudenmukaisuuden kautta. Kohtuuttomana pidettiin esimerkiksi sitä, että vastuusosiaalityöntekijät tekevät suuria päätöksiä papereiden ja lyhyiden tapaamisten perusteella eli ilman, että välttämättä

tuntevat asiakastaan tarpeeksi. Uuden mahdollisuuden kuvattiin koittavan puolen vuoden päästä, jossa pitää kahden tunnin aikana näyttää kuka oikeasti olet jälleen kerran uudelle, tuntemattomalle vastuusosiaalityöntekijälle.

“He ovat joutuneet tekemään isoja ja vakavia ratkaisuja minun elämästä, vaikkei he edes tunne minua eivätkä tiedä mitä minulle oikeasti kuuluu. Se tuntuu todella kohtuuttomalta, epäoikeudenmukaiselta ja väärältä.” (kirje 91)

Epätasa-arvoa varsinkin omassa kodissaan asuviin lapsiin verrattuna toi se, että sijaishuollossa olevat lapset joutuvat odottamaan vastuusosiaalityöntekijän päätöksiä eivätkä välttämättä kykene osallistumaan kaikkiin tapahtumiin mikäli vastuusosiaalityöntekijän päätöstä ei ehdi tulla. Tämä ei herättänyt luottamuksen tunnetta, että vastuusosiaalityöntekijät oikeasti koettaisivat auttaa ja turvata samanlaisen elämän kuin kotona asuville lapsille. Joskus päätös vain tuli, eikä lapsi välttämättä edes nähnyt päätöksentekijää.

Motivaatiokehyksessä esitetään, että varsinkin jo paljon kokeneet lapset eivät saisi kärsiä enää ja heille täytyisi taata erityinen mahdollisuus jatkaa eteenpäin elämässään. Koettu epätasa-arvo ja epäoikeudenmukaiset käytännöt ovat syy muuttaa sosiaaliseen ongelmiin liitettyjä olosuhteita ja tuoda sijaishuollossa oleville lapsille mahdollisuus mahdollisimman samankaltaiseen elämään kuin ilman sijaishuoltoa.

6.2.2 Uhrin näkökulma

Toinen sympatian herättämiseen liittyvä motivaatiokehys kokosi yhteen uhriin liittyvät konstruktiot. Sosiaalisen ongelman uhrina esitettiin sijaishuollossa olevat tai olleet lapset. Tähän motivaatiokehukseen liittyi 32 pelkistettyä ilmausta, eli uhriin liittyviä pelkistettyjä ilmauksia oli tuplasti verrattuna seuraavaksi eniten pelkistettyjä ilmaisuja sisältäneeseen motivaatiokehukseen (kulttuuriset teemat: sosiaalityöntekijän roolin korostaminen). Sosiaaliseen ongelmaan liitettävien olosuhteiden ongelmallisuutta ja niiden ratkaisemisen tarvetta perusteltiin asiakaslasten turvattomuuden tunteella (7 pelkistettyä ilmausta), tunne-elämän haasteilla nyt ja tulevaisuudessa (10) sekä toiveella pysyvästä luottoaikuisesta (15).

Uhrin näkökulmasta yksi sosiaalisen ongelman suurimmista seurauksista on turvattomuuden tunne vastuusosiaalityöntekijöiden vaihtuessa. Epävakaissa olosuhteissa kasvaneiden ilmaistaan tarvitsevan ennakoitavuutta, joka taas luo turvaa ja luottamusta.

Turvan kokemus ei synny aina edes turvalliseksi mielletyissä paikassa, vaan kaltoinkohtelua esiintyy myös sijaishuoltoapaikoissa.

“Miten vois tulla turvallisuuden tunnetta, kun sossut vaihtuu ja laitokset vaihtuu ja sua riepotellaan paikasta toiseen?” (kirje 57)

Aineistossa konstruointiin poliittisille päättäjille kauhutarinaa, jossa sijaishuollossa oleva, valmiiksi kaltoinkohdeltu lapsi ei ole edes turvalliseksi ajatellussa sijaishuoltoapaikassa turvassa. Sijaishuollossa kaltoinkohtelun jatkumisen näkökulmasta katsottuna sosiaalityöntekijöiden työtaakka on ongelmallinen. Lapsen vastuusosiaalityöntekijä on taho, jonka tulisi valvoa sijaishuoltoapaikkoja vaikka kunnolliselle valvonnalle ei välttämättä ole riittävästi aikaa. Sijaishuollon valvonnalla on lapsen oikeusturvan kannalta suuri merkityksensä, joten myös lapsen oikeusturvan voidaan katsoa vaarantuvan.

Lastensuojelun arjessa tapahtuu asioita, joita ei ole aina mahdollista ennakoita. Tämäkin luo turvattomuuden tunnetta sijaishuollossa oleville lapsille.

“Kuitenkin lastensuojelun arjessa yllätykset ovat enemmän kuin yleisiä. Asioita tapahtuu – sosiaalityöntekijä tai sijaishuoltoapaikka vaihtuu, kotiloma peruuntuu – ilman, että lapsella on ollut niistä mitään ennakkotietoa.” (kirje 48)

Uhrin on mahdollista löytää turvan tunnetta esimerkiksi vastuusosiaalityöntekijästä. Luottamus vastuusosiaalityöntekijään luo turvan tunnetta. Lisäksi jos vastuusosiaalityöntekijä on pysynyt pidempään samana, on lapsen olo luottavaisempi. Uusien asioiden kohtaaminen ei tunnu niin pelottavalta, kun tietää, että tuttu vastuusosiaalityöntekijä on taustalla seuraamassa tilannetta ja auttamassa niin lasta kuin myös hänen perhettään. Sosiaalityö on suhdetyötä, ja suhteiden pysyvyys luo turvaa. Tämä näkökulma haastaa sosiaalityön eriyttämistä ja lasten siirtämistä seuraavalle vastuusosiaalityöntekijälle esimerkiksi siinä vaiheessa kun avohuollon palvelut vaihtuvat sijaishuoltoon. Turvan ja luottamuksen kokemisen vastapainona motivaatiokehityksessä esitettiin aikuisen tuen puuttuminen ja tätä kautta lapsen elämän vaikeutuminen. Aiemmat hankaluudet turvallisen suhteen rakentamisessa aikuisiin vaikeuttavat elämää huomattavasti ja jatkuvasti uudelleen.

Tunne-elämän haasteilla nyt ja tulevaisuudessa perusteltiin sosiaaliseen ongelmaan liittyvien olosuhteiden ratkaisun tarvetta. Aineistossa kuvattiin vaikeuksia luottaa aiempien kokemusten vuoksi, vaikeuksia kertoa asioista ja sitoutua vuorovaikutussuhteeseen vastuusosiaalityöntekijän kanssa kun uskoo tämän kohta vaihtuvan sekä vaikeuksia

kiintyä vaihtuviin työntekijöihin. Toisaalta lapsi saattaa syyttää itseään vaihtuvuudesta. Järjellä ajateltuna vetoomusten esittäjät ymmärsivät, että muutos on osa elämää, eikä jokaisen muutoksen pitäisi olla suuri kriisi. Vastuusosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudella uskottiin olevan seurauksensa lastensuojelun ulkopuolisessa maailmassa.

“Mulle vaihtuvuus on tuonu tosi paljon ongelmia myös systeemin ulkopuolella. Koulussa opettajan vaihtuminen oli kriisi ja sain aina psykosomaattisia oireita. Tällaisten muutoksien pitäisi olla osa normaalia arkea eikä kriisi. Mulla on tosi paljon luottamusongelmia ja en pysty antamaan itseni tarvita ketään, koska kaikki lähtee pois ilmoittamatta mitään.” (kirje 65)

Vaihtuviin työntekijöihin kiintyminen kuvattiin vaikeaksi, vaikka kiintymisen tunne on olennainen osa ihmisyyttä. Motivaatiokehyksessä vedottiin tunteisiin konstruoimalla uhrista kuva pienenä, rikottuna lapsena, joka edelleen hieman vanhempänä tuntee kipua samanlaisten kokemusten toistuessa ja tuodessa mieleen vanhat vaihtuvuuden pelot ja sen herättämän turvattomuuden. Ihmisten ympärillä katoaminen koettiin omaksi syyksi.

“Tämän epätietoisuuden ja vaihtuvuuden pelon huomaan edelleen elämässäni, 27v.nä; en uskalla luottaa ihmisiin. Edelleen, aina takaraivossa itkee pieni, rikottu lapsi, ‘taas minut hylättiin’.” (kirje 3)

Yleisön pitää tuntea, että uhriksi konstruoitu ansaitsee sympatiaa. Todennäköisimmin tämä toteutuu, mikäli uhri on moraalisesti hyvä, kärsii olosuhteissa kohtuuttoman paljon eikä ole itse vastuussa olosuhteista. (Loseke 2003, 80.) Pieneksi lapseksi konstruoitu uhri onkin sympatian herättämisen kannalta tehokas, sillä pienen lapsen ei ajatella olevan syyllinen tilanteeseensa. Vaikka useimmat kirjoittajat eivät enää ole lapsia lastensuojelulain tarkoittamassa merkityksessä, niin näissä teksteissä he kuvaavat itseään lapsina.

Motivaatiokehykseen liitettiin vahva toive luotettavasta aikuisesta, joka korjaisi turvattomuuden tunteen aiheuttamia seurauksia. Yksikin luotettava aikuinen riittäisi, joskus jopa ensimmäinen luotettava aikuinen omassa elämässä. Turvallisen aikuisen roolia soviteltiin vastuusosiaalityöntekijälle. Vastuusosiaalityöntekijällä toivottiin olevan oikeasti aikaa ja tahtoa tutustua aidosti lapseen. Paradoksaalisesti kyllä ylityöllistetyn vastuusosiaalityöntekijän vastapainoksi kuvattiin vaihtuva virkamies:

“Toivoisin, että voisit työssäsi varmistaa, että jokaiselle nuorelle Suomessa olisi joku pysyvä aikuinen, joka kulkisi rinnalla. Me lastensuojelun asiakkaat emme kaipaa vaihtuvia virkamiehiä elämäämme, me tarvitsemme pysyvyyttä ja rakkautta, mitä ylityöllistetty sosiaalityöntekijä EI PYSTY antamaan 100 lapselle kerralla.” (kirje 18)

Aineistossa kuvattiin tarvetta aikuisen aikaan, läsnäoloon, kohtaamiseen ja siihen, että olisi kunnolla selitetty, mitä tapahtuu. Mikäli aikaa olisi ollut, ajateltiin tulevan mahdolliseksi myös vaikeista ja painavista, laitokseen tai vanhempiin liittyvistä asioista kertominen. Kertominen olisi edellyttänyt luottamuksellista suhdetta ja tuttua aikuista. Joskus vain yksi kiireetön kohtaaminen ja kerrotun uskominen olisi riittänyt. Motivaatiokehys pyrkiikin herättämään sympatiaa olosuhteiden uhreja kohtaan kuvailemalla, että kiireettömiä kohtauksia ei ole ollut välttämättä laisinkaan. Aineistossa muistutettiin osuvasti siitä, että lasten ja nuorten näkökulmasta ihmiset edustavat palveluita ja varsinaiset instituutiot kuten lastensuojelu merkitsevät vähemmän.

“Koska palvelut ovat lapsille ja nuorille ennen kaikkea ihmisiä, työntekijävaihdokset lastensuojelussa ovat riskialttiita. Jokainen vaihtunut työntekijä – jos vaihdosta ei ole valmisteltu lapsen kanssa – syö lapsen luottamusta järjestelmään. Miksi näin? Koska palvelut ovat lapsille ihmisiä ja he ovat elämänsä aikana joutuneet jo kokemaan kohtuuttoman määrän katkenneita ihmissuhteita. Mikäli myös lapsen sijaishuoltopaikka on vaihtunut yhteen tai useampaan kertaan, kuka on se pysyvä, turvallinen aikuinen lapsen elämässä näiden mullistusten keskellä?” (kirje 22)

Motivaatiokehyksessä esitetään sijaishuollossa ollut tai oleva lapsi olosuhteiden uhrina, joka ei ole itse syyllinen tilanteeseensa ja joka kärsii sosiaaliseen ongelmaan liitetyistä olosuhteista. Pieni lapsi nähdään viattomana tabula rasana, moraalisesti neutraalina tai hyvänä mutta ei ainakaan pahana. Tällaisen lapsen hätä koskettaa ihmisiä ja herättää sympatiaa sekä tarpeen tehdä sosiaaliseen ongelmaan liitetyille olosuhteille jotain.

6.2.3 Sosiaalityöntekijä uhrina

Jälleen kerran yllätyksekseni osa pelkistetyistä ilmauksista otti sosiaalityöntekijän näkökulman ja konstruoi sosiaalityöntekijän uhrina sosiaaliseen ongelmaan liitetyissä olosuhteissa. Sosiaalityöntekijän ajateltiin ainakin toisinaan olevan vaikeassa tilanteessa tahtomattaan ilman vaikutusmahdollisuuksia ja mahdollisuutta tehdä työtään eettisesti kestäväällä tavalla. Tähän motivaatiokehykseen liitettyjä pelkistettyjä ilmauksia oli yhteensä 6. Esille nostettiin niin sosiaalityöntekijän jaksaminen (2 pelkistettyä ilmausta) kuin myös se, ettei sosiaalityöntekijä voi tai saa tehdä työtään niin hyvin kuin itse haluaisi (4).

Vastuusosiaalityöntekijän jaksamisen näkökulmasta esille nostettiin mahdollisuus aitoihin kohtaamisiin, joiden avulla vastuusosiaalityöntekijä voisi jaksaa työssään. Vastuusosiaalityöntekijät esitettiin rahan ja resurssien puutteen uhrina.

“Liian monta vuotta me nykyiset ja entiset lastensuojelun asiakkaat olemme saaneet kuulla puhetta siitä, ettei rahaa ja muita resursseja ole, emmekä enää hyväksi tätä perustelua, vaan vaadimme muutosta. Kyse on tuhansista lapsista ja nuorista, joilla on oikeus tuntea henkilöt, joiden käsissä heidän elämänsä on. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijöille tulee taata työrauha ja mahdollisuus kohdata jokaista asiakastalasta riittävän usein. Se on sekä työntekijän hyvinvoinnin ja jaksamisen edellytys, mutta ennen kaikkea jokaisen lapsen ja nuoren oikeus.” (kirje 22)

Parhaimmillaan sosiaalityöntekijä on tärkeä ihminen lapselle. Resurssipula, työntekijöiden vähäisyys ja vaihtuvuus sekä työpahoinvointi esitettiin syiksi, miksi näin välttämättä ei ole. Näiden tekijöiden arveltiin johtavan liian suureen työtaakkaan ja tätä kautta työpahoinvointiin, joka lisää kuormitusta edelleen kehämäisesti.

Tässä motivaatiokehyksessä vastuusosiaalityöntekijän kuvattiin vilpittömästi haluavan olla enemmän läsnä ja tavoitettavissa lapsille. Hän ei kuitenkaan kykene tekemään työtään niin hyvin kuin haluaisi, lapsen etu edellä. Esimerkiksi armoton työmäärä ja kiire johtaa kohtaamattomuuteen. Kohtaamattomuuden myötä asiakaslapsia ei tunneta. Sosiaalityöntekijällä pitäisi olla motivaatiokehyksen mukaan mahdollisuus tavata asiakkaitaan jopa kuukausittain ja saada näin asiakaslapsen luottamusta. Silloin kun asiakaslapsia ei tunneta, saattaa sosiaalityöntekijä arvioida väärin asiakkaansa tarkoitusperät.

“Silloin olisi tärkeää antaa nuorelle apua, ei rangaistuksia. Moni sosiaalityöntekijä ei tunnista noiden välillä eroa, koska eivät tunne nuoria, joiden asioista päättää.” (kirje 17)

Aineistossa tuotiin esille, ettei ole kenellekään eduksi mikäli sosiaalityöntekijät poltetaan loppuun. Tässä tilanteessa ei voida kuulla lapsenkaan hätää. Motivaatiokehys nojaa siihen, että vetoomusten yleisö ymmärtäisi resurssien hukkaamisen järjettömyyden, pystyisi samaistumaan toisten aikuisten näkökulmaan ja näin ollen ajattelisi sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden sosiaaliseen ongelmaan liitettyjen olosuhteiden ongelmallisuuden ja muutostarpeen edes tätä kautta, työntekijän rooliin samaistumalla.

6.3 Syyllistä etsivät motivaatiokehykset

Sympatian herättämisen lisäksi tunteisiin voidaan vedota vihollisia konstruoimalla. Viholliset voivat olla ihmisiä tai sosiaalisia rakenteita. Vihollisten konstruointi on vaikeampaa kuin uhrien, joten joskus vetoomusta muodostettaessa on strategisesti

viisainta jättää vihollinen konstruoimatta kokonaan. (Loseke 2003, 83.) Vihollisia ei juuri konstruoitu aineistossa, sillä yhteensä syyllisyyteen viittaavia pelkistettyjä ilmauksia oli 7. Tästä huolimatta halusin nostaa esille nämä syyllisten etsimiseen liittyvät aineiston osat, vaikkakin tämä motivaatiokehys jää väistämättä hieman pelkistetyimmäksi kuin kulttuuristen teemojen tai sympatian herättämiseen tarkoitettut motivaatiokehykset. Tässä aineistossa syylliseksi sosiaalisiin ongelmiin liitettyihin olosuhteisiin konstruointiin aika (2 pelkistettyä ilmausta) tai tavoittamattomissa oleva, tuntematon sosiaalityöntekijä (2). Lisäksi esille nostettiin yleisesti sosiaalityöntekijöiden tai sosiaalihuollon syyllisyys koettujen vääryyksien taustalla (3).

Ajan riittämättömyys katsottiin yhdeksi viholliseksi sosiaaliseen ongelmaan liitetyissä olosuhteissa. Kun sosiaalityöntekijöillä ei ollut riittävästi aikaa, ei lapsen oireilun taakse nähty eikä lapsi saanut palveluita niihin tarpeisiin, joita hänellä oli.

“Jos sossuilla olis ollut riittävästi aikaa, ne olis myös nähnyt, miksi mä oireilin eikä sijoitusta välttämättä olisi edes tarvittu - tarvitsin terapiaa.” (kirje 6)

Ajan riittämättömyyteen ajateltiin vaikuttavan suuri asiakasmäärä, jolloin pidettiin ymmärrettävänä, ettei vastuusosiaalityöntekijöillä ole riittävästi aikaa jokaiselle lapselle. Vetoomusten mukaan tämä johtaa siihen, että lasten ääni jää kuulumatta, ja äänen kuulumattomuus oli huolestuttavaa. Ajan riittämättömyyden nostaminen esille on varma viholliskonstruointi siinä mielessä, että ajan riittämättömyyden ajatus on kulttuurisesti vähintään neutraali lastensuojeluun ja sosiaalityöhön liitettynä. Aika on käsitteellisesti suuri, jopa abstrakti, asia, jonka syylliseksi esittäminen tuskin loukkaa vetoomusten kohdeyleisön kulttuurisia arvoja.

Vastuusosiaalityöntekijän jääminen tuntemattomaksi saattoi olla ajan riittämättömyydestä johtuva asia. Tuntemattomuuden lisäksi vastuusosiaalityöntekijä ei ollut joustavasti tavoitettavissa. Joskus ei edes tiedetty, kuka vastuusosiaalityöntekijä on. Toisinaan yhteydenpito oli haastavaa siitä syystä, ettei häneen saa yhteyttä. Yhteydenpidon haasteet tekivät vaikeammaksi omien asioiden hoitamisen. Vetoomuksissa kuvattiin, että tilanne ei ole tuntunut niin huolestuttavalta silloin kun se on ollut totta itselle:

“Silloin en osannut olla asiasta huolissaan, mutta nyt olen erittäin huolissaan kaikkien niiden lasten puolesta, jotka eivät tiedä keneltä pyytää apua, jos kaikki ei menekään yhtä hyvin kuin minulla meni.” (kirje 34)

Sen sijaan jälkikäteen on herännyt huoli asiasta. Vetoomusten esittäjillä oli tieto siitä, että kaikki sijaishuollossa olevat lapset eivät tiedä, keneltä pyytää apua mikäli avun tarve ilmenee. Vaikka vastuusosiaalityöntekijän henkilöllisyys on selvillä, ei välttämättä apua pyydetä mikäli vastuusosiaalityöntekijä on liian tuntematon. Vetoomusten esittäjät tietävät, että asiat saattavat olla näinkin huonosti, ja tieto johtaa huoleen. Oman kokemuksen kautta pyritään vakuuttamaan vetoomusten yleisö siitä, että käsillä oleva sosiaalinen ongelma on todellinen ja siihen liittyviä olosuhteita täytyisi muuttaa.

Lisäksi syylliseksi konstruointiin sosiaalityöntekijät yleisesti, ja tämä konstruointi olettaa edellisestä poiketen tekoon tahallisuutta. Teon tahallisuus on syyllisyyden toteamisen edellytys (Loseke 2003, 83). Aineistossa tuotiin esille kokemus siitä, että sosiaalityöntekijät valehtelevat ja että valehteleminen on väärin. Lisäksi esille tuotiin, ettei vastuusosiaalityöntekijän vaihtumattomuuskaan aina ole tae siitä, että tulee hyvällä tavalla kohdelluksi.

“Ja sitten itsenäistyessäni selvisi, että sosiaalitoimeni on ”kavaltanut” minulta noin 10 000€ itsenäistymisvaroja. Lakihan sanoo, että kun lapsi sijoitetaan, aletaan tälle kerätä näitä varoja. Noh, minun varojani alettiin kerätä, kun olin vasta 12. Menetin 11 vuoden itsenäistymisrahat, ja kun tämä tuli minulle selville, tahdoin selvittää asian. Mutta yllätyksenä pitkäaikainen sosiaalityöntekijäni eroaa virastaan, näin pesten kätensä tapauksesta. Haluan oikeutta, haluan kostaa tämän. Haluan kostaa rahojeni menetyksen, haluan kostaa henkisen jaksamiseni tuhoamisen jo nuoresta lähtien...” (kirje 16)

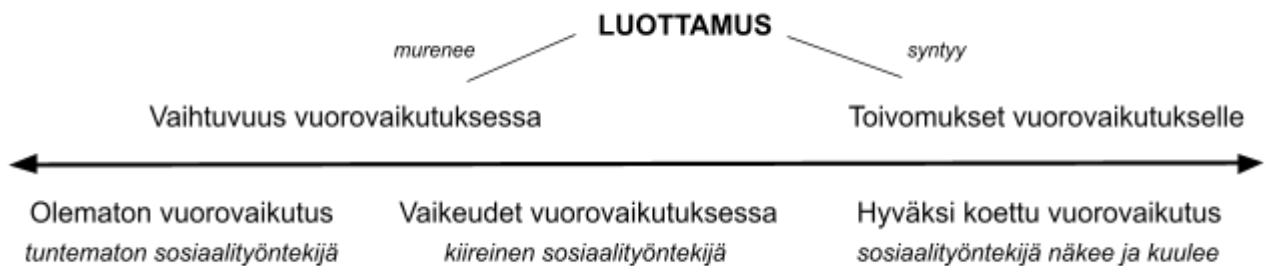
Strategisesti ajateltuna vihollinen voidaan konstruoida vaarallisena ulkopuolisena tai pyrkiä suuntaamaan yleisön paheksunta johonkin tiettyyn tahoon (Loseke 2003, 85–86). Vastuusosiaalityöntekijä ja sosiaalihuolto näyttäytyvät ulkopuolisina sijaishuollon asiakaslapsiin nähden. Tällainen konstruointi saattaa tavoitella yleisön paheksunnan herättämistä. Tällaisen konstruoinnin vaara on siinä, että vihollisen konstruointi onnistuneesti on vaikeampaa kuin sympatian herättäminen. Yleisesti voidaankin todeta, että syyllistä etsivien motivaatiokehysten vähyyks aineistossa voidaan ajatella taitavaksi vetoomusten esittämiseksi. Joko tahallisesti tai tahattomasti vetoamukset on pyritty rakentamaan muista, yleisöön helpommin ja yksiselitteisemmin vetoavista näkökulmista.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Vetoomusten esittämisellä pyritään vaikuttamaan yleisön mielipiteeseen siitä, millaiset olosuhteet muodostavat sosiaalisen ongelman. Tässä tutkielmassa olen käsitellyt tutkielman aineistona toimivan julkaisun kirjeitä vetoomuksina. Vetoomuksilla pyritään konstruoimaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus sosiaalisena ongelmana, joka näkyy konkreettisesti esimerkiksi vuorovaikutussuhteen muodostamisen haasteina sijaishuollossa olevan tai olleen lapsen ja vastuusosiaalityöntekijän välillä. Vetoomuksia esittämällä pyritään vakuuttamaan julkaisun kohdeyleisö eli poliittiset päättäjät sosiaalisen ongelman olemassaolosta ja siitä, että sosiaaliseen ongelmaan liitetuille olosuhteille täytyisi tehdä jotakin. Olen tarkastellut vetoomuksia kahdelta kannalta: vetoomusten perusteiden eli kuvatun vuorovaikutuksen kautta ja motivaatiokehysten eli niiden syiden kautta, miksi olosuhteisiin täytyisi puuttua. Perusteet ovat tarinan juoni eli mitä on tapahtunut, ja motivaatiokehys liittyy tarinan ytimeen eli sen opetukseen, siihen miksi tarinaa kerrotaan. Perusteita ja motivaatiokehystä ei voi jakaa ensisijaiseen ja ensisijaisesta johdettavaan toiseen. Toisaalta kerrottu tarina vaikuttaa tarinan ytimeen eli kertomisen syihin, mutta samalla tavalla syy kertoa tarinaa vaikuttaa siihen, millä tavalla tarinan juoni esitetään ja mitä tapahtuneista nostetaan kertomukseen.

Vetoomusten perusteet eli sosiaalisiksi ongelmiksi luokiteltavien olosuhteiden taustat kuvaavat olosuhteita: millaisia olosuhteet ovat, miten monia ne koskettavat ja mitä haittaa niissä elämisestä on. Aineistossa oli viidenlaisia vetoomusten perusteita eli olosuhteita sosiaaliseen ongelmaan liittyen: vuorovaikutus oli olematonta, vuorovaikutuksessa oli vaikeuksia, vuorovaikutus koettiin hyväksi, vaihtuvuus vaikutti vuorovaikutukseen ja vuorovaikutukselle esitettiin toiveita. Olen kuvannut näitä vetoomusten perusteita kuviossa 1. Kolme ensimmäistä perustetta asettuvat janalle. Ne eivät ole toisiaan poissulkevia olosuhteita, vaan teoretisointeja ja kärjistyksiä, sillä vuorovaikutussuhteet muuttuvat ja muuntuvat hetkellisesti ja ajan myötä. Saman vastuusosiaalityöntekijän kanssa on mahdollista kokea useammanlaista vuorovaikutusta. Esimerkiksi, hyväksi kuvatussa luottamuksellisessa vuorovaikutussuhteessa saattoi käydä myös niin, ettei vastuusosiaalityöntekijä huomannut tai ottanut vakavasti lapsen elämässä tapahtuvia asioita. Vaihtuvuuden vaikutukset vuorovaikutukseen liittyivät useimmiten vaikeuksiin tai olemattomaan vuorovaikutukseen, kun taas toivomukset vuorovaikutukselle mukailivat

hyväksi koetun vuorovaikutuksen perusteita. Kaikissa vetoomusten perusteissa nousi esille luottamus olennaisena osana vuorovaikutussuhdetta. Luottamus joko murenee tai syntyy riippuen vuorovaikutuksen laadusta.

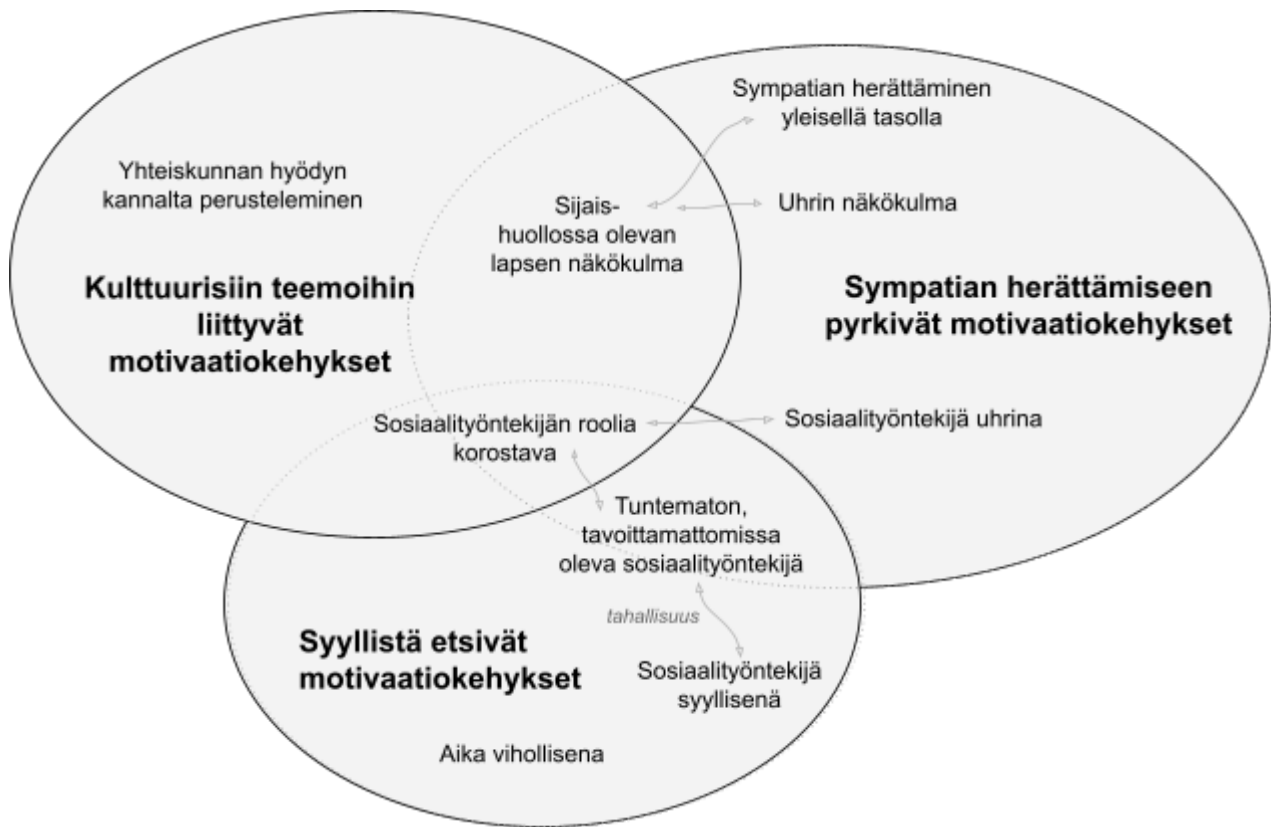
Kuvio 1: Vetoomusten perusteet aineistossa

Erityisesti olematon vuorovaikutus, vaikeudet vuorovaikutuksessa ja hyväksi koettu vuorovaikutus voidaan hahmottaa sosiaalityöntekijään liitettävien ominaisuuksien kautta. Olemattomassa vuorovaikutuksessa sosiaalityöntekijä on tuntematon, kasvoton, piiloutuva, kun taas vuorovaikutukseen liittyvien vaikeuksien perusteissa sosiaalityöntekijä konstruointiin kiireiseksi, pintaa raapaisevaksi ja etäiseksi, mutta kuitenkin näkyvillä olevaksi ja jollain tavalla tiedetyksi joskaan ei välttämättä tunnetuksi. Hyväksi koetun vuorovaikutuksen perusteiden kohdalla sosiaalityöntekijään liitettiin myönteisiä ominaisuuksia: sosiaalityöntekijä näkee ja kuulee lapsen.

Yleensä sosiaalisesta ongelmasta kertovan tarinan juoni konstruoidaan kapeaksi. Vaikka arjen elämässä on sekä hyvää että pahaa samaan aikaan, kuvataan sosiaalisista ongelmista kerrottaessa usein vain pahoja ja haitallisia asioita, joita tietyissä olosuhteissa eläville koituu olosuhteista. (Loseke 2003, 89–90.) Aineistossa esitetyissä vetoimuksissa mielenkiintoista onkin, että vaikka suurilta osin vetoomusten perusteet konstruoidaan ennalta-arvatusti olosuhteissa elämisen haitallisuuden kautta, niin vetoomusten perusteissa on myös toisenlaisia konstruointeja. Aineistossa kuvataan hyväksi koettua vuorovaikutusta. Lisäksi kuvauksia on toivottavasta eli ideaalista vuorovaikutuksesta. Erityisesti toivottava vuorovaikutus kuvaa sitä, miltä asiat näyttäisivät hieman paremmassa maailmassa eli kun sosiaaliseen ongelmaan liitettyjä olosuhteita on korjattu. Tällaiset kuvaukset voidaan laskea taidokkaaksi vetoomusten esittämiseksi. Toisaalta aineistona käytetty julkaisu on täynnä kuvauksia siitä, miten huonosti sijaishuollossa olleilla ja olevilla lapsilla ovat asiat olleet ja miten monessa eri kohdassa esimerkiksi vuorovaikutus

vastuusosiaalityöntekijän kanssa on voinut mennä pieleen. Samalla tämän kauhutarinan konstruoinnin rinnalla luodaan kuvaa siitä, miten vuorovaikutus on voinut onnistua ja mitä kaikkea se voisi olla. Kauhutarinan lisäksi aineistona käytetty julkaisu sisältää väläyksiä hyvyydestä ja toivosta: sosiaalinen ongelma on korjattavissa, jos julkaisun kohdeyleisöllä on tähän tahtoa. Tällainen mahdollisen paremman tulevaisuuden maailman kuvaaminen voi tehdä vetoomusten esittämisestä tehokkaampaa. Usein sosiaalisista ongelmista kertovissa mallitarinoissa kuvataan kaksikin mahdollista tulevaisuuden maailmaa, joista toinen kuvaa maailmaa, jossa sosiaalisiin ongelmiin liitetyille olosuhteille ei tehdä mitään ja toinen maailmaa, jossa olosuhteet muuttuvat parempaan (Loseke 2003, 91).

Vetoomuksen motivaatiokehys kertoo, miksi juuri näistä olosuhteista täytyisi välittää ja miksi niitä täytyisi haluta muuttaa. Vetoomusten motivaatiokehäksiä lähdin tutkailemaan tutkielman aineistosta teorialähtöisesti etsien sekä kulttuurisiin teemoihin liittyviä että tunteisiin vetoavia motivaatiokehäksiä. Kulttuurisiin teemoihin liittyvät motivaatiokehukset nostivat esiin sijaishuollossa olevan lapsen näkökulman eli lapsen edun, oikeudet ja tasapainoisen kehityksen, korostivat sosiaalityöntekijän roolia, valtaa ja vastuuta sekä perustelivat sosiaaliseen ongelmaan liitettyjen olosuhteiden muuttamisen tarpeellisuutta yhteiskunnan hyödyn, resurssien tehokkaamman käytön ja tulevaisuudesta huolehtimisen näkökulmasta. Tunteisiin liittyvät motivaatiokehukset pyrkivät herättämään sympatiaa ja etsivät syyllistä. Sympatiaa pyrittiin herättämään yleisellä tasolla eli nostamalla esiin lapsen jo kohtaamaa kärsimystä ja epätasa-arvoa toisiin lapsiin nähden sekä uhrin näkökulmasta eli kuvaamalla sosiaalisen ongelman tuottavan turvattomuuden tunnetta ja tunne-elämän haasteita nyt ja tulevaisuudessa. Lisäksi sosiaalityöntekijä konstruointiin uhriksi, joka ei näiden olosuhteiden vallitessa kykene tekemään työtään niin hyvin kuin haluaisi. Syyllistä etsivä motivaatiokehys sen sijaan jäi aineiston analyysin perusteella yllättävän ohueksi. Syyllistä etsittiin lähinnä ajan riittämättömyydestä sekä sosiaalityöntekijästä ja sosiaalihuollosta. Syyllisen onnistunut konstruointi on vaikeampaa kuin sympatian herättäminen uhreja kohtaan, joten uskon syyllisten konstruoinnin vähäisyyden vetoamuksissa kertovan taitavasta vetoomusten esittämisestä. Kuviossa 2 olen kuvannut aineiston analyysin yhteydessä muodostamiani motivaatiokehäksiä ja niiden linkittymistä toisiinsa.

Kuvio 2: Vetoomusten motivaatiokehykset toistensa yhteyteen asetettuna

Aineiston vetoomusten motivaatiokehykset liikkuvat tasoilla lapsi – aikuinen – yhteiskunta ja yleinen näkemys. Kulttuurisiin teemoihin liittyvissä motivaatiokehyksissä käsiteltiin kaikkia näitä tasoja, mutta kahdessa muussa motivaatiokehyksessä tarkastelut jäivät kahdelle tasolle. Syyllistä etsittiin aikuisesta tai yleisesti. Toki julkaisun kirjeissä oli mainintoja siitä, että lastensuojelun asiakkuuden syyt eivät aina olleet lapsesta riippumattomia. Useimmiten tämä mainittiin vetoumuksissa sivumennen. Sympatiaa herätettiin aikuisen ja lapsen näkökulmasta. Sympatian herättämiseen pyrkivässä motivaatiokehyksessä mainittu sympatian herättäminen yleisellä tasolla liittyi sekin lapsen näkökulmaan: sijaishuollon lasten kuvattiin kärsineen tarpeeksi paha ja ansaitsevan mahdollisuuden. Lisäksi lapsen tilannetta pidettiin epäoikeudenmukaisena ja epätasa-arvoisena kotona asuviin lapsiin nähden. Lapsi onkin ”hyvä uhri”. Yksi hyvän uhrikonstruktion edellytys on, ettei uhri ole itse vastuussa olosuhteista, joissa joutuu elämään (Loseke 2003, 80). Vetoomusten esittäjät kuvasivat itsensä kirjoituksissa pieniksi, rikotuiksi lapsiksi, jotka edelleen vanhempana pelkäävät ja kokevat turvattomuutta menneiden kokemustensa vuoksi. Lapsi on moraalisesti neutraali tai hyvä, ja lapsi uhrina herättää halun ja tarpeen tehdä sosiaaliseen ongelmaan liitetuille olosuhteille jotain.

Yllättävää kyllä, sosiaalityöntekijää konstruointiin niin kulttuuristen teemojen kautta, sympatian herättämiseen pyrkien että syyllistä etsien. Näin ollen kaikissa kolmessa päämotivaatiokehyksessä esitettiin vetoomuksia, joihin liittyi sosiaalityöntekijä niin hyvässä kuin pahassa. Sosiaalityöntekijän suuri rooli lasten elämässä ja valta lapseen nähden nostettiin esille. Toisaalta sosiaalityöntekijä oli resurssien uhri ja vaikeassa tilanteessa tahtomattaan, mutta myös tuntematon ja tavoittamattomissa oleva syyllinen. Syyllistä etsittäessä sosiaalityöntekijä nähtiin jopa tahallisesti väärin toimivana, joskin näitä vetoomuksia oli määrällisesti erittäin vähän. Voidaankin ajatella, että aikuisen näkökulman konstruointi vetoomuksissa eli sosiaalityöntekijän esille nostaminen vetoaa vielä varmemmin vetoomusten kohdeyleisöön eli poliittisiin päättäjiin. Lienee turvallista sanoa, että kohdeyleisössä ei ole esimerkiksi tavanomaisimmilla mittareilla katsottuna syrjäytyneitä/syrjäytettyjä henkilöitä. Kohdeyleisöllä ei välttämättä ole omakohtaista kokemusta niin mittavasta turvattomuuden ja hädän kokemuksesta, jollaisia vetoomusten esittäjät julkaisussa kuvaavat. Sen sijaan varmasti lähes jokaisella aikuisella on kokemuksia siitä, että ei ole voinut tehdä asioita esimerkiksi työelämässä niin hyvin kuin haluaisi. Näin ollen tällaiseen tuntemukseen vetoaminen saattaa olla tehokasta ja auttaa kohdeyleisöä samaistumaan sosiaalityöntekijän näkökulmaan.

Sosiaalityöntekijän näkökulman toistumisen lisäksi muitakin samantyyppisiä teemoja esitettiin niin vetoomusten perusteissa että motivaatiokehyksissä. Niiden näkökulma ja esitystavat vaihtelivat. Sävyerot vetoomusten esittämisessä näkyivät vetoomusten perusteiden ja motivaatiokehysten välillä, mutta myös eri motivaatiokehyksissä. Erityisesti motivaatiokehysiin kategorisoiduissa ilmauksissa oli voimakkaammin sävyttyneitä sanoja ja enemmän tunnelatausta, vaikka asia ei näin mustavalkoinen ole ja poikkeuksiakin löytyi. Arvioni mukaan vetoomuksia esitetään taitavasti ja monista näkökulmista. Vuorovaikutuskuvaukset kuvaavat monipuolisesti sosiaalisesti ongelmaksi esitettyä ilmiötä, mutta nostavat samalla esiin, millaista sijaishuollon sosiaalityö voisi olla sosiaaliseen ongelmaan liitettävien olosuhteiden paranemisen myötä. Sosiaalisen ongelman hyväksymiseen pyritään sekä kulttuurisesti hyväksytyihin teemoihin vetoamalla että tunnereaktioita herättämällä. Vaikeammin hyväksyttäviä motivaatiokehysiksi kuten vihollisen konstruointia on vähän. Kaiken kaikkiaan julkaisun perusteella sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus näyttäytyy sosiaalisena ongelmana, jonka ratkaiseminen

parantaisi merkittävästi sijaishuollossa olevien lasten ja sosiaalityöntekijöiden asemaa sekä hyödyttäisi yhteiskuntaa esimerkiksi resurssien tehokkaamman käytön myötä.

Esille on nostettava aineistona käytetyn julkaisun vetoomusten prognostisen kehyksen yksinkertaisuus. Prognostinen kehys (*prognostic frame*) konstruoi sosiaaliseen ongelmaan liitettävien olosuhteiden ratkaisemiseksi vaadittavan toiminnan, eli mitä ja kenen pitäisi tehdä (Loseke, 97–98). Tämän tutkielman aineistona käytetty julkaisu esittää, että sosiaalisen ongelman eli sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden ratkaisu liittyy lastensuojelun vähimmäishenkilömitoituksesta säätämiseen lain tasolla. Ratkaisua ei haeta esimerkiksi koulutukseen hakevien soveltuvuskokeista, vaan ratkaisu on asiakasmäärän rajaaminen ja tätä kautta työmäärän inhimillistäminen. Tämä ratkaisu mahdollistaisi vuorovaikutussuhteen syvenemisen lapsen ja vastuusosiaalityöntekijän välillä. Ratkaisu kuulostaa yksinkertaiselta, mutta onko se yksinään riittävä tai mahdollinen? Jos lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärät saadaan kohtuulliseksi mutta vaihtuvuus ei merkittävästi vähene, lähdetäänkö sosiaalista ongelmaa seuraavaksi konstruoimaan vuorovaikutuksen ulkopuolelle jäävistä asioista kuten vaatimattomasta palkkatasosta tai johtamisesta ja sen haasteista sosiaalityössä? Monimutkaisiin todellisen elämän tilanteisiin ei ole yksinkertaisia ratkaisuja, vaikkakin yksi askel kohti tilanteen ratkaisua voi olla vähimmäishenkilömitoituksesta säätäminen laissa.

Lopulta kuitenkin vetoomusten uskottavuuden ja tärkeyden arvioi vetoomusten yleisö. Jotta sosiaalinen ongelma on olemassa, tulee yleisön uskoa vetoomuksessa esitettävien olosuhteiden olevan olemassa, sosiaalisesti ongelmallisia ja laajalle levinneitä sekä muutettavissa. (Loseke 2003, 25–26.) Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärän rajoittaminen on kirjattu pääministeri Marinin hallitusohjelmaan, mutta tunnetusti seuraavat vallan käyttäjät voivat olla eri mieltä asiakasmäärän rajoittamisen tarpeellisuudesta. Erityisesti vetoomusten esittämisen ja hyväksymisen näkökulmasta voisi olla mielenkiintoista tutkia, miten julkaisun kohdeyleisö on ottanut tämän julkaisun vastaan tai miten sosiaalityöntekijöiden esittämät vetoomukset samasta aiheesta mahdollisesti eroaisivat sijaishuollossa olevien tai olleiden esittämistä vetoomuksista.

LÄHTEET

Bardy, Marjatta & Heino, Tarja (2013) Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: paniikista toivoon ja näköalat auki. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 13–42.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma. Suom. Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.

Burr, Vivien (1995) An Introduction to Social Constructionism. London: Routledge.

Eduskunnan oikeusasiamiehen toimisto. Tiedote 2.10.2018.

Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa - narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Acta Universitatis Tamperensis 1713. Tampere: Tampere University Press.

Eronen, Tuija & Laakso, Riitta (2017) Vaativat tilanteet sijaishuoltotyössä. Teoksessa Rosi Enroos, Mikko Mäntysaari & Satu Ranta-Tyrkkö (toim.) Mielekäs tutkimus. Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin. Tampere: Tampere University Press, 141–162.

Eskola, Jari (2018) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 209–231.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Falch-Eriksen, Asgeir & Backe-Hansen, Elisabeth (2018) Child Protection and Human Rights: A Call for Professional Practice and Policy. Teoksessa Asgeir Falch-Eriksen & Elisabeth Backe-Hansen (toim.) Human Rights in Child Protection. Implications for Professional Practice and Policy. Cham: Palgrave Macmillan, 1–14.

Forsman, Sinikka (2010) Sosiaalityöntekijän jaksaminen ja jatkaminen lastensuojelussa. Henkilökohtaisen ja muodollisen uran rajapinnoilla. Tutkimushankkeen loppuraportti. Tampere: Tampereen yliopisto.

Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (2008) Narrative Ethnography. Teoksessa Sharlene Nagy Hesse-Biber & Patricia Leavy (toim.) Handbook of Emergent Methods. New York: Guilford Press, 241–264.

Hakkarainen, Pekka (1992) Suomalainen huumeekysymys. Huumausaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 42. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö.

Heikkinen, Hannu L. T. (2018) Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 170–187.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Helavirta, Susanna (2018) Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 188–223.

Hestbæk, Anne-Dorthe (2018) The Rights of Children Placed in Out-of-Home Care. Teoksessa Asgeir Falch-Eriksen & Elisabeth Backe-Hansen (toim.) Human Rights in Child Protection. Implications for Professional Practice and Policy. Cham: Palgrave Macmillan, 129–146.

Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (2002) Constructing the Life Course. 2. painos. Lanham: Rowman & Littlefield.

Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hänninen, Vilma (2018) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 188–208.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (1995) Tulkitseva sosiaalityö. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 9–31.

Kulmala, Anna & Valokivi, Heli & Vanhala, Anni (2003) Sosiaalityön kohtaamisia asiakkaiden kertomana. Teoksessa Mirja Satka, Anneli Pohjola & Marketta Rajavaara (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. SoPhi 76: Jyväskylän yliopisto, 125–146.

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Tampere: Vastapaino.

Laakso, Riitta (2019) “Ne näki musta”. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Raportti 1/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto (2012) “Suojele unelmia, vaali toivoa” Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Julkaisuja 2012:6. Toimittaneet Pipsa Vario, Johanna Barkman, Johanna Kiili, Marko Nikkanen, Mikko Oranen & Jaana Tervo. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.

Lastensuojelulaki (417/2007) Finlex <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu 26.10.2020.

Lastensuojelun Keskusliitto. Kannanotto 19.2.2020. Lapsen oikeusturva sijaishuollossa vaatii valvontaan ja oikeusturvakeinoihin liittyvien toimintakäytäntöjen kehittämistä laajasti. <https://www.lskl.fi/kannanotot-ja-lausunnot/lapsen-oikeusturva-sijaishuollossa-vaatii-valvontaan-ja-oikeusturvakeinoihin-liittyvien-toimintakaytantojen-kehittamista-laajasti/>. Viitattu 27.10.2020.

- Loseke, Donileen R. (2003) *Thinking about Social Problems. An Introduction to Constructionist Perspectives. Second Edition.* New York: Aldine de Gruyter.
- Loseke, Donileen R. & Kusenbach, Margarethe (2008) *The Social Construction of Emotion.* Teoksessa James A. Holstein & Jaber F. Gubrium (toim.) *Handbook of Constructionist Research.* New York: Guilford Press, 511–529.
- Lowney, Kathleen S. (2008) *Claimsmaking, Culture and the Media in the Social Construction Process.* Teoksessa James A. Holstein & Jaber F. Gubrium (toim.) *Handbook of Constructionist Research.* New York: Guilford Press, 331–353.
- Malja, Marjo & Puustinen-Korhonen, Aila & Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (2019) *Lastensuojelun laatusuositus.* Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8.
- Matela, Kari (2011) *Viihtyvät ja vaihtuvat. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työssä pysymiseen ja työstä lähtemiseen vaikuttavat tekijät.* Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Meriluoto, Taina (2016) *Mitä kokemusasiantuntijat edustavat? Analyysi edustamisen politiikoista osallistamishankkeissa.* *Politiikka* 58(2), 131–143.
- Meriluoto, Taina & Laine, Sanna (2019) *Osallistajien ja osallistujien tavoitteet törmäävät kokemusasiantuntijuushankkeissa.* Teoksessa Taina Meriluoto & Tapio Litmanen (toim.) *Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian.* Tampere: Vastapaino, 165–188.
- Meriluoto, Taina & Litmanen, Tapio (2019) *Pelastaako osallistaminen demokratian?* Teoksessa Taina Meriluoto & Tapio Litmanen (toim.) *Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian.* Tampere: Vastapaino, 7–28.
- Mitchell, Monique B. & Kuczynski, Leon & Tubbs, Caroly Y. & Ross, Christopher (2010) *We care about care: advice by children in care for children in care, foster parents and child welfare workers about the transition into foster care.* *Child & Family Social Work* 15(2), 176–185.
- Mänttari-van der Kuip, Maija (2015) *Work-Related Well-being among Finnish Frontline Social Workers in an Age of Austerity.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Palukka, Hannele & Tillikka, Tiina & Auvinen, Petra (2019) *Kokemusasiantuntija mielenterveys- ja päihdepalveluissa – osallisuuden mahdollistaja vai osallistamispolitiikan väline?* *Janus* 27(1), 21–37.
- Pesäpuu ry (2020) 101 kirjettä. Toimittaneet Milja Kaijanen, Marjukka Koskenkorva & Onni Westlund. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Pesäpuu ry (2021) *Kokemusasiantuntijaverkostot.* Jyväskylä: Pesäpuu ry.
<https://pesapuu.fi/toiminta/lapset-ja-nuoret-kehittajina/verkostot/> Viitattu 6.3.2021.
- Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. *Osallistuva ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta.* Valtioneuvoston julkaisuja 2019: 31.
- Pösö, Tarja (2018) *Experts by Experience Infusing Professional Practices in Child Protection.* Teoksessa Asgeir Falch-Eriksen & Elisabeth Backe-Hansen (toim.) *Human*

Rights in Child Protection. Implications for Professional Practice and Policy. Cham: Palgrave Macmillan, 111–128.

Riessman, Catherine Kohler (1993) Narrative Analysis. Qualitative Research Methods; vol 30. Newbury Park: Sage Publications.

Riessman, Catherine Kohler (2002a) Analysis of Personal Narratives. Teoksessa Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (toim.) Handbook of interview research. Newbury Park: Sage Publications, 695–710.

Riessman, Catherine Kohler (2002b) Narrative Analysis. Teoksessa A. Michael Huberman & Matthew B. Miles (toim.) The Qualitative Researchers Companion. Newbury Park: Sage Publications, 216–270.

Riessman, Catherine Kohler (2008) Narrative Methods for the Human Sciences. Newbury Park: Sage Publications.

Saarinen, Arttu & Blomberg, Helena & Kroll, Christian (2012) Liikaa vaadittu? Sosiaalityöntekijöiden kokemukset työnsä kuormittavuudesta ja ristiriitaisuudesta Pohjoismaissa. Yhteiskuntapolitiikka 77(4), 403–418.

Saastamoinen, Kati (2010) Lapsen asema sijaishuollossa - Käsikirja arjen toimintaan. 2. uudistettu painos. Helsinki: Edita.

Sandberg, Kristen (2018) Children's Right to Protection Under the CRC. Teoksessa Asgeir Falch-Eriksen & Elisabeth Backe-Hansen (toim.) Human Rights in Child Protection. Implications for Professional Practice and Policy. Cham: Palgrave Macmillan, 15–38.

Sinko, Päivi & Muuronen, Kaisu (2013) Olisiko jo tekojen aika? Lastensuojelun asiakastyössä toimivien näkemyksiä lastensuojelun nykytilasta. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

STM (2020) Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Raportteja ja muistioita 2020: 28. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Spector, Malcolm & Kitsuse, John I. (1987) Constructing Social Problems. Hawthorne, New York: Aldine de Gruyter.

Syrjälä, Leena (2018) Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 267–280.

THL (2020) Lastensuojelu 2019: Lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Tilastoraportti 28/2020, 1.7.2020. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

TENK (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 3/2019. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/lhmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2019.pdf.

Viitattu 28.7.2021.

Urbinati, Nadia (2000) Representation as advocacy: A study of democratic deliberation. *Political Theory* 28(6), 758–786.

Valokivi, Heli (2004) Lainrikkajan ääni auttamisjärjestelmässä. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.). *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 115–133.

Wilén, Leena (2018) Kohtaamisia? - lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta. Mitä kuuluu lastensuojelu? -julkaisusarja osa 2. Verkkojulkaisu 4/2018. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

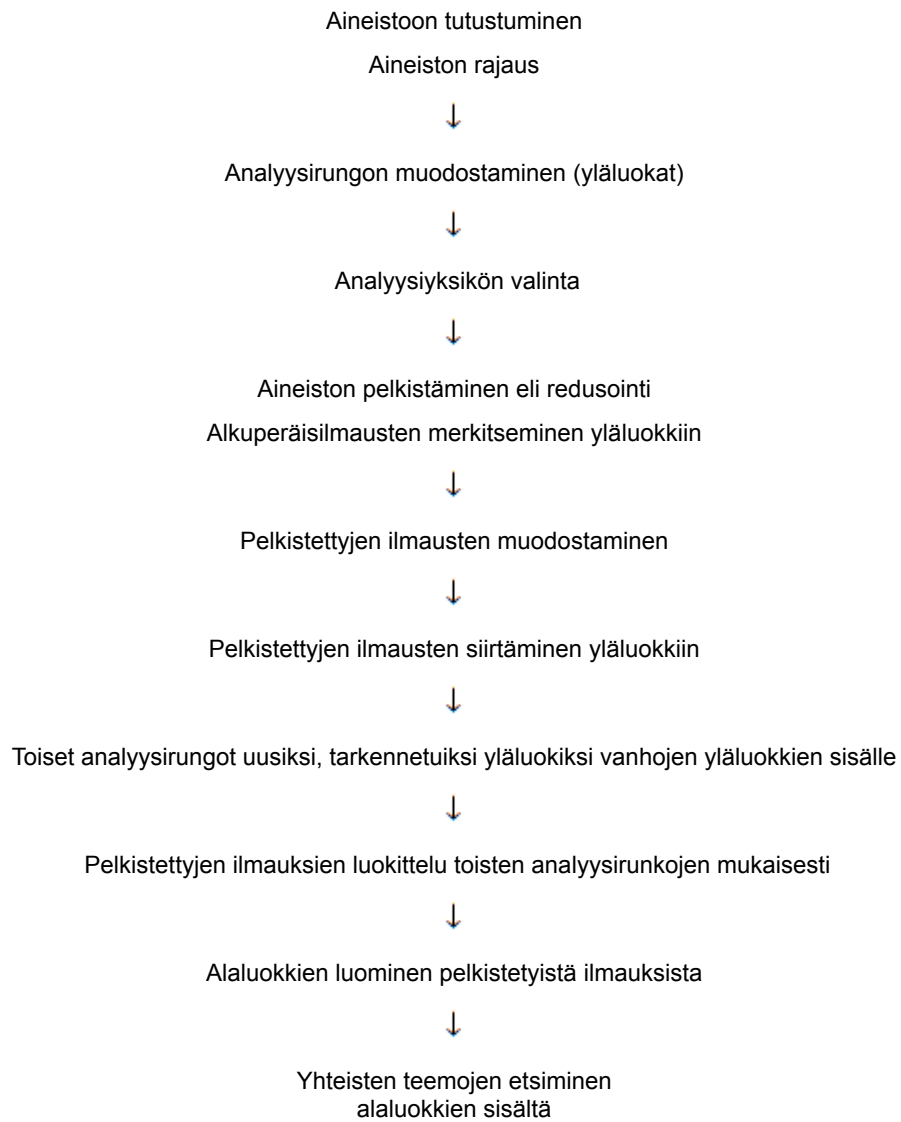
Yle Uutiset 14.2.2020. Lastensuojelun suuri haaste on saada työntekijät jaksamaan ja pysymään alalla - työelämäprofessori: "Vaihtuvuus vaarantaa koko systeemin". <https://yle.fi/uutiset/3-11208454>. Viitattu 29.7.2021.

Yle Uutiset 5.9.2020. Lastensuojelussa vain puolet tarvittavista työntekijöistä – lastensuojelun kriisissä tarvitaan ensin apua kuntiin, toteaa työryhmä. <https://yle.fi/uutiset/3-11527855>. Viitattu 27.10.2020.

Yle Uutiset 15.9.2020. Sosiaalityöntekijäpulan taustalla on paljon pielessä – töitä on liikaa eikä palkka vastaa työn vaatavuutta. <https://yle.fi/uutiset/3-11543803>. Viitattu 27.10.2020.

LIITTEET

Liite 1: Aineiston analyysin kulku tässä tutkielmassa

Liite 2: Alkuperäiseen yläluokkaan vuorovaikutuskuvaukset luodut uudet, tarkennetut yläluokat sekä niiden alaluokat ja pelkistettyjen ilmausten lukumäärät

Tarkennettu yläluokka	Alaluokka	Lukumäärä
Olematon vuorovaikutus (23 pelkistettyä ilmausta)	Kasvoton ja tuntematon sosiaalityöntekijä	11
	Tapaamisten luonne ja vähäisyys	4
	Esimerkit vuorovaikutuksesta	4
	Tuntemattomuuden seuraukset	4
Vaikeudet vuorovaikutuksessa (45 pelkistettyä ilmausta)	Tapaamisia harvoin	3
	Vuorovaikutuksen ongelmat	8
	Kun sosiaalityöntekijä ei tunne	9
	Epäluottamus sosiaalityöntekijään	15
	Ei osallistamista	6
	Ei tunne omia oikeuksiaan	4
Vaihtuvuus ja vuorovaikutus (22 pelkistettyä ilmausta)	Vaihdoksen tapahtuminen	6
	Tunteet kun sosiaalityöntekijä vaihtuu	5
	Luottamuksen mureneminen	4
	Seuraukset vuorovaikutukselle	7
Hyväksi koettu vuorovaikutus (27 pelkistettyä ilmausta)	Mitä sosiaalityöntekijä teki	11
	Tunteet	7
	Luottamuksen seuraukset	6
	Toisaalta	3
Ideaali vuorovaikutus (19 pelkistettyä ilmausta)	Tapaamisten määrä	4
	Kiinnostuksen osoittaminen	4
	Yhteistyö ja vuorovaikutus	8
	Luottamuksen syntyminen	3

Liite 3: Esimerkki siitä, miten pelkistettyjä ilmauksia on viety tarkennettujen yläluokkien mukaiseen analyysirunkoon ja miten niistä on muodostettu alaluokkia

Alkuperäinen yläluokka	Tarkennettu yläluokka	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka		
Tarinan ydin (92 pelkistettyä ilmausta)	Kulttuuriset teemat (39 pelkistettyä ilmausta)	Lapsen ja nuoren etu kun asiakkaita vähemmän ja aikaa enemmän sosiaalityöntekijän kanssa	Sijaishuollossa olevan lapsen kannalta asiaa tarkastelevat vetoomukset (15 kpl)		
		Lapsen etu ei toteudu kun ei vuorovaikutusta			
		Oikeus tulla kuulluksi			
		Perheen tilanne pysyi piilossa koska sosiaalityöntekijät vaihtuivat			
	Lapsen täytyy tuntea ihmiset, joilla on valtaa heidän elämäänsä	Sosiaalityöntekijät ovat merkityksellisiä niin hyvässä kuin huonossa	Lastensuojelun asiakkaat eivät kasvotonta massaa vaan arvokkaita yksilöitä	Sosiaalityöntekijän roolin kannalta perusteellinen (16 kpl)	
					Perheen tilanne pysyi piilossa koska sosiaalityöntekijät vaihtuivat
	Nuorten hyvinvoinnin tärkeys, sillä nuoret rakentavat tätä maata seuraavaksi				
	Sympatia (46 pelkistettyä ilmausta)	Lapsi ansaitsee mahdollisuuden	Yleisen tason vetoomukset (8kpl)		
		Ei ole reilua, että isoja päätöksiä tehdään papereista lukemisen ja kahden tunnin tapaamisen perusteella			
		Turvallisuuden tunnetta ei tule kun vaihdoksia paljon ympärillä		Uhriin liittyvät konstruktiot (32 kpl)	
	Syytti itseään sosiaalityöntekijöiden katoamisesta				
Syllisen etsiminen (7 pelkistettyä ilmausta)	Sosiaalityöntekijällä tulee olla mahdollisuus aitoihin kohtaamisiin jotta he jaksavat työssään	Sosiaalityöntekijä vaikeassa tilanteessa tahtomattaan (6 kpl)			
	Ajan riittämättömyyden vuoksi sosiaalityöntekijä ei nähnyt oireilun taakse	Aika vihollisena (2kpl)			
	Tärkeiden asioiden hoitaminen on vaikeaa, mikäli ei tiedä kuka sosiaalityöntekijä on tai hän ei ole tavoitettavissa	Tuntematon, tavoittamattomissa oleva sosiaalityöntekijä (2 kpl)			
Halu kostaa koetut vääryydet ja saada oikeutta	Koettujen vääryyksien myötä syntynyt halu vaikuttaa sosiaalityön rakenteisiin (3kpl)				

Liite 4: Alkuperäiseen yläluokkaan tarinan ydin luodut uudet, tarkennetut yläluokat sekä niiden alaluokat ja pelkistettyjen ilmausten lukumäärä

Yläluokat	Alaluokat	Ilmausten lukumäärä
Kulttuurisiin teemoihin liittyvät motivaatiokehukset (39 pelkistettyä ilmausta)	Sijaishuollossa olevan lapsen kannalta perusteleminen <ul style="list-style-type: none"> - Lapsen etu (4) - Lapsen tasapainoinen kehitys (3) - Lapsen oikeudet (8) <i>Motivaatiokehys: Sijaishuollossa olevan lapsen näkökulma</i>	15
	Sosiaalityöntekijän roolin kannalta perusteleminen <ul style="list-style-type: none"> - Sosiaalityöntekijän ja sosiaalityön yleinen rooli asiakkaiden elämässä (5) - Sosiaalityöntekijän valta (5) - Kokonaisuuden näkökulma ja ongelmien eskaloitumisen ennaltaehkäisy (6) <i>Motivaatiokehys: Sosiaalityöntekijän roolin korostaminen</i>	16
	Yhteiskunnan hyödyn kannalta perusteleminen <ul style="list-style-type: none"> - Tulevaisuusnäkökulma (5) - Yhteiskunnan hyödyllä perusteleminen (3) <i>Motivaatiokehys: Yhteiskunnan hyödyn näkökulma</i>	8
Sympatian herättämiseen pyrkivät motivaatiokehukset (46 pelkistettyä ilmausta)	Sympatian herättäminen yleisellä tasolla <ul style="list-style-type: none"> - Lapset ovat jo kärsineet pahaa ja ansaitsevat mahdollisuuden (4) - Yleinen epäoikeudenmukaisuus ja epätasa-arvo (4) <i>Motivaatiokehys: Sympatian herättäminen yleisesti</i>	8
	Uhriin liittyvät konstruktiot <ul style="list-style-type: none"> - Turvattomuus ja turvan tunne (7) - Tunne-elämän haasteet nyt ja tulevaisuudessa (10) - Toive luotettavasta, pysyvästä luottoaikuisesta = sosiaalityöntekijästä omassa elämässä (15) <i>Motivaatiokehys: Uhrin näkökulma</i>	32
	Sosiaalityöntekijä vaikeassa tilanteessa tahtomattaan <ul style="list-style-type: none"> - Sosiaalityöntekijän jaksaminen (2) - Sosiaalityöntekijä ei voi tai saa tehdä työtään niin hyvin kuin haluaisi (4) <i>Motivaatiokehys: Sosiaalityöntekijä uhrina</i>	6
Syylisistä etsivät motivaatiokehukset (7 pelkistettyä ilmausta)	<ul style="list-style-type: none"> - Aika vihollisena (2) - Tuntematon, tavoittamattomissa oleva sosiaalityöntekijä (2) - Sosiaalityöntekijä syyllisenä (3) <i>Motivaatiokehys: Syyllisen etsintä</i>	7

Liite 5: Vetoomusten perusteet: aineistossa kuvattu vuorovaikutus

Millaiset olosuhteet ovat		Haitta/hyöty olosuhteissa elämisestä
<p><i>Kasvoton ja tuntematon sosiaalityöntekijä:</i> ei osata nimetä, ei ole tavattu, isot asiat päätettävänä, ei tunne lasta</p> <p><i>Tapaamisten luonne ja vähäisyys:</i> asiakassuunnitelmakeskeisyys, tapaamiset kerran tai kaksi vuodessa</p>	<p>Olemaan vuorovaikutus</p>	<p><i>Esimerkit vuorovaikutuksesta:</i> ei mahdollisuutta tutustua, yhteydenpito vaikeaa</p> <p><i>Tuntemattomuuden seuraukset:</i> ei mahdollisuutta kertoa vaikeista asioista vaikka päätökset suuria, ei tietoa mistä sosiaalityöntekijä päättää</p>
<p><i>Tapaamisia harvoin:</i> ei aina edes kahden kesken, vertailu</p> <p><i>Vuorovaikutuksen ongelmat:</i> pinnallisuus, sosiaalityöntekijän kiire, oman kertomuksen tasaantuminen</p> <p><i>Kun sosiaalityöntekijä ei tunne:</i> ristiriitaisten kertomusten arviointi ei toimi</p>	<p>Vaikeudet vuorovaikutuksessa</p>	<p><i>Epäluottamus sosiaalityöntekijään:</i> tunne ettei ole ihmisarvoa, asioiden tarkistaminen omalla vastuulla, unohdukset, lupausten pettäminen, ei vastannut viesteihin, vääristely</p> <p><i>Ei osallistamista:</i> kokemus sivuuttamisesta isoista asioista päätettäessä</p> <p><i>Ei tunne omia oikeuksiaan:</i> sosiaalityöntekijän tapaaminen kahden kesken</p>
<p><i>Vaihdoksen tapahtuminen:</i> ei aina ennalta tiedettyä vaikka osin ennakoitavissa</p> <p><i>Tunteet kun sosiaalityöntekijä vaihtuu:</i> ärsytys kun asioita käytävä uudelleen läpi, vaikeus puhua, tehtävä vaikutus</p>	<p>Vaihtuvuus ja vuorovaikutus</p>	<p><i>Luottamuksen mureneminen:</i> vahingoittaa luottamus aikuisiin ylipäättänsä, ei uskalla puhua, luottamus ei ehdi rakentua</p> <p><i>Seuraukset vuorovaikutukselle:</i> oman elämäntarinan kertaaminen, uusiin kysymyksiin vastaaminen, luvattujen asioiden peruminen</p>
<p><i>Mitä sosiaalityöntekijä teki:</i> halu auttaa, kuuntelee mielipiteitä, asioihin perehtynyt, yhteistyökykyinen, kokonaisvaltaisen tilanteen huomiointi</p> <p><i>Tunteet:</i> toiveiden huomioiminen mukavaa, kuulluksi ja nähdyksi tuleminen, neuvottelut</p>	<p>Hyväksi koettu vuorovaikutus</p>	<p><i>Luottamuksen seuraukset:</i> uskoutumisen mahdollisuus, luottamuksellisen suhteen rakentaminen, tunteet, kuulluksi ja nähdyksi tuleminen, aito välittäminen</p> <p><i>Toisaalta:</i> luottamussuhde ei merkitse, että sosiaalityöntekijä huomaisi kaikkea, sosiaalityöntekijästä ei tarvitse pitää</p>
<p><i>Tapaamisten määrä:</i> enemmän, kahden kesken, myös lapsen läheisten kanssa</p> <p><i>Kiinnostuksen osoittaminen:</i> halu ymmärtää ja auttaa</p> <p><i>Yhteistyö ja vuorovaikutus:</i> kemioiden kohtaaminen? Helppo vuorovaikutuskanava, sosiaalityöntekijä itsekin yhteydessä, mielipiteen kuuleminen</p>	<p>Ideaali vuorovaikutus</p>	<p><i>Luottamuksen syntyminen:</i> vaatii aikaa etenkin jos taustalla huonoja kokemuksia, luottamus ei voi syntyä jos ei voi tutustua sosiaalityöntekijään, luottamuksen arvoiseksi osoittautuminen</p>

Liite 6: Vetoomusten motivaatiokehykset: syyt olosuhteiden muuttamiselle

Motivaatiokehykset		Sisältö
Kulttuurisiin teemoihin liittyvät	Sijais-huollossa olevan lapsen näkökulma	<p><i>Lapsen etu:</i> Asiaksmäärästä johtuvan kiireen vuoksi vuorovaikutussuhteet eivät läheisiä, suunnitelmallisuuden väistyminen, ihmissuhteiden jatkuvuuden tärkeys ja vaihtuvuuden vaikutus jatkuvuuteen</p> <p><i>Lapsen tasapainoinen kehitys:</i> Ihmissuhteiden läheisyyden tärkeys, pysyvä sosiaalityöntekijä mahdollistamassa lapsen kasvua täyteen potentiaaliinsa sekä vähentämässä aikaisempien kokemusten tuottamaa haittaa</p> <p><i>Lapsen oikeudet:</i> lasten tarpeiden ja oikeuksien laiminlyönti on väärin, lapset tarvitsevat tukea ja tietoa oikeuksistaan, lapsilla oikeus yhteen vastuuhenkilöön, lasten osallisuus ja oikeus olla aktiivinen toimija</p>
	Sosiaalityöntekijän roolia korostava	<p><i>Sosiaalityöntekijän ja sosiaalityön yleinen rooli asiakkaiden elämässä:</i> sosiaalityöntekijän suuri rooli lapsen edun toteutumisen kannalta, sosiaalityö suhdetyötä eli asiakkaan tunteminen tärkeää</p> <p><i>Sosiaalityöntekijän valta:</i> päätökset vaikuttavat lapsen elämään merkittävästi, vallan myötä tuleva vastuu, asiakkaan tuntemisen tärkeys, mutta toisaalta riittämättömät resurssit vaikuttavat sosiaalityöntekijän mahdollisuuksiin tehdä työtään hyvin - avun saamisen sattumaa</p> <p><i>Kokonaisuuden näkökulma ja ongelmien eskaloitumisen ennaltaehkäisy:</i> vaihtuvuus johtaa siihen, että kukaan ei välttämättä hahmota perheen kokonaistilannetta, lapsi ei uskalla pyytää apua tuntemattomalta sosiaalityöntekijältä, tilanteiden pitkittyminen</p>
	Yhteiskunnan hyödyn kannalta perusteleminen	<p><i>Tulevaisuusnäkökulma:</i> lapsissa on tulevaisuus ja toivo, ja tulevaisuudesta täytyy huolehtia - yksi hyvän tulevaisuuden rakentamisen tekijä pysyvä luottamussuhde vastuusosiaalityöntekijään</p> <p><i>Yhteiskunnan hyödyllä perusteleminen:</i> resurssien säästäminen eli "halvemaksi tuleminen", sosiaalityöntekijöiden korkean koulutuksen hukkaan meneminen silloin kun ei resursseja tehdä työtä</p>
Sympatian herättämiseen pyrkivät	Sympatian herättäminen yleisellä tasolla	<p><i>Lapset ovat jo kärsineet pahaa ja ansaitsevat mahdollisuuden:</i> kaoottisuus eli lapsen ei mahdollisuutta ennakoita asioita, mahdollisuuden saaminen</p> <p><i>Yleinen epäoikeudenmukaisuus ja epätasa-arvo:</i> kohtuutonta, että sosiaalityöntekijät tekevät päätöksen paperien ja lyhyiden tapaamisten perusteella, epätasa-arvo verrattuna kotona asuviin lapsiin, päätöksentekijää ei edes nähdä</p>
	Uhrin näkökulma	<p><i>Turvattomuus ja turvan tunne:</i> yksi suurimmista seurauksista vaihtuvuuteen liittyen, epävakaisissa olosuhteissa kasvaneet tarvitsisivat enemmän ennakoitavuutta, jotta turva ja luottamus syntyy.</p> <p><i>Tunne-elämän haasteet nyt ja tulevaisuudessa:</i> vaikeudet luottaa, kertoa asioista ja sitoutua vuorovaikutussuhteeseen vaihtuvan sosiaalityöntekijän kanssa koska aiemmat kokemukset</p> <p><i>Toive luotettavasta, pysyvästä luottoaikuisesta = sosiaalityöntekijästä omassa elämässä:</i> yksi luottoaikuihin riittäisi, joka korjaisi turvattomuuden tunteen aiheuttamia seurauksia, tarve aikuisen aikaan, läsnäoloon, kohtaamiseen ja aitoon ymmärrykseen tapahtumista</p>
	Sosiaalityöntekijä uhrina	<p><i>Sosiaalityöntekijän jaksaminen:</i> täytyy olla mahdollisuus aitoihin kohtaamisiin, jotta voi jaksaa työssään</p> <p><i>Sosiaalityöntekijä ei voi tai saa tehdä työtään niin hyvin kuin haluaisi:</i> rahan ja resurssien puute sekä työntekijöiden vähäisyys ja vaihtuvuus johtavat liian suureen työtaakkaan ja työpahoinvointiin</p>
Syyllisen etsintä	<p><i>Aika vihollisena:</i> synnä suuri asiakasmäärä, lapsen ääni ei kuulu eikä lapsen tarpeisiin vastata</p> <p><i>Tuntematon, tavoittamattomissa oleva sosiaalityöntekijä:</i> ei tiedetä kuka sosiaalityöntekijä on tai miten olla yhteydessä/ei saa yhteyttä. Yhteydenpidon haasteet tekevät vaikeammaksi omien asioiden hoitamisen</p> <p><i>Sosiaalityöntekijä syyllisenä:</i> tahallisuuden olettaminen ja paheksunnan suuntaaminen sosiaalitoimeen. Suoranainen valehtelu, toisaalta pysyvyys ei aina tarkoita oikealla tavalla kohdelluksi tulemistä</p>	